

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાતની વડી અદાલતમાં , અમદાવાદ ખાતે

વિશેષ ફોજદારી અરજી (ક્વાશિંગ) નં. ૨૦૧૫ની ૬૩૩૦

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૨૦૧૫નો ૬૩૩૯

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૨૦૧૫ની ૬૨૬૩

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૨૦૧૫ની ૬૨૬૪

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૨૦૧૫ની કલમ ૬૨૬૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ જે. બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
૨	પત્રકાર રીફર કરવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની વાજબી	ના.

	નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

=====

હાર્દિક ભરતભાઈ પટેલ, તેમના પિતા ભરતભાઈ નરસીભાઈ પટેલ દ્વારા

અપીલકર્તા (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય ૧. સામાવાળા (ઓ)

=====

ઉપસ્તિથિ:

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ ના વકીલ શ્રી બી. એમ. મંગુકિયા,

અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ ના વકીલ સુશ્રી બેલા એ પ્રજાપતિ,

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧ ના સરકારી વકીલ શ્રી મિતેષ અમિન

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. બી. પારડીવાલા

તારીખ: ૦૧/૧૨/૨૦૧૫

સી. એ. વી. સામાન્ય ચુકાદો

૧ રાહત માટે વિનંતી કરવામાં આવી હોવાથી, તમામ કેપ્શનવાળી રિટ અરજીઓમાં, ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ શહેરમાં નોંધાયેલ એફ. આઈ. આર. ને રદ કરવાની છે, જે ૨૦૧૫નો સી. આર. <આઈ. ડી. ૧ છે, જેની

સમાન રીતે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી અને આ સામાન્ય ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૨ અહીં અરજદારો-મૂળ આરોપી વ્યક્તિઓ, નીચેની રાહત માટે પ્રાર્થના કરી છે:

“૨૧(એ) આદેશની રિટ અથવા આદેશની પ્રકૃતિમાં રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરવા અને ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ શહેરમાં નોંધાયેલી એફ. આઈ. આર. ને રદ કરવા અને રદ કરવા માટે, જે સી. આર. નંબર. આઈ - ૯૦/૨૦૧૫ તરીકે નોંધાયેલી છે, જે વર્તમાન અરજદાર છે;

(બી) ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ની કલમ ૧૨૧, ૧૨૧એ, ૧૨૪એ, ૧૫૩એ, ૧૫૩બી અને ૧૨૦બી હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે ગુજરાત રાજ્યના અન્ય કોઈ પોલીસ સ્ટેશનમાં સમાન સામગ્રીના આધારે અરજદાર સામે તુરંત એફ. આઈ. આર. દાખલ ન કરવા સહિત અરજદારના મૂળભૂત અધિકારોનું રક્ષણ કરવા માટે આદેશ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરવા અને જરૂરી નિર્દેશ જારી કરવા માટે ખુશ રહો અને જો આવી કોઈ એફ. આઈ. આર. નોંધવામાં આવે તો પ્રતિવાદીઓ, તેમના એજન્ટો અને નોકરોને કલમ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે

અરજદારની ધરપકડ કરવાથી અટકાવો. ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ની કલમ ૧૨૧, ૧૨૧એ, ૧૨૪એ, ૧૫૩એ, ૧૫૩બી અને ૧૨૦બી, વન આધારિત એફ. આઈ. આર. ના મુખ્ય ભાગમાં જાહેર કરવામાં આવેલી સમાન ભૌતિક હકીકતો પર આધારિત છે.

(સી) હાલની અરજીના સ્વીકાર અને અંતિમ નિકાલની રાહ જોવાઈ રહી છે, તો સી. આર. નંબર. આઈ – ૯૦/૧૫ એ ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ શહેરમાં નોંધાયેલી એફ. આઈ. આર. ની આગળની તપાસ પર રોક લગાવવા માટે ખુશી થશે.

(ડી) વર્તમાન અરજીનો સ્વીકાર અને અંતિમ નિકાલ બાકી છે, પ્રતિવાદીઓ, તેમના એજન્ટો અને નોકરોને ગુજરાત રાજ્યના કોઈપણ ભાગમાં નોંધાયેલી કોઈપણ એફ. આઈ. આર. ના સંબંધમાં અરજદારોની ધરપકડ ન કરવા માટે નિર્દેશ આપવા માટે ખુશ રહો, જે વર્તમાન અરજીનો સ્વીકાર અને અંતિમ નિકાલ બાકી છે, ડી. સી. બી. પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ શહેરમાં સી. આર. નં . આઈ – ૯૦/૧૫ તરીકે નોંધાયેલી એફ. આઈ. આર. માં સંપૂર્ણ અથવા આંશિક રીતે જાહેર કરવામાં આવેલી બંડલની સામગ્રી અને તથ્યો પર રોક લગાવવા માટે ખુશ રહો.

(ઈ) આવા અન્ય અને વધુ આદેશો પસાર કરવા માટે ખુશ રહો જે

યોગ્ય અને યોગ્ય માનવામાં આવે.”

૩ ફરિયાદી પક્ષના કેસનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:

૩.૧ પ્રથમ માહિતી આપનાર નાયબ પોલીસ કમિશનર, ઝોન ૩, સુરત શહેર છે.આ પ્રથમ માહિતી આપનારનો કિસ્સો છે કે છેલ્લા લગભગ ચાર મહિનાથી ગુજરાત રાજ્યમાં પાટીદાર પટેલ સમુદાયના સભ્યો માટે અનામતના સંદર્ભમાં મજબૂત અને હિંસક આંદોલન ચાલી રહ્યું છે.૨૦૧૫ની વિશેષ ફોજદારી અરજી નંબર ૬૩૩૦નો આરોપી અરજદાર, પાટીદાર અનામત આંદોલન સમિતિ તરીકે ઓળખાતી સમિતિના સંયોજક છે.અરજદાર આરોપીએ સંગઠનના સંયોજક તરીકે પોતાની ક્ષમતામાં આંદોલનના ભાગરૂપે બંધની જાહેરાત કરી હતી, જાહેર સભાઓ યોજી હતી અને અન્ય વિવિધ કાર્યક્રમો યોજ્યા હતા.સંસ્થાના જણાવ્યા અનુસાર, રાજ્ય સરકાર દ્વારા શિક્ષણ અને રોજગારના સંદર્ભમાં પટેલ સમુદાયની અવગણના કરવામાં આવી રહી છે.છેલ્લા કેટલાક મહિનામાં ગુજરાત રાજ્યમાં, ખાસ કરીને અમદાવાદ, સુરત, મહેસાણામાં અને રાજકોટ જેવા શહેરોમાં રમખાણો સૌથી વધુ જોવા મળ્યા હતા, જેમાં સંસ્થાના સભ્યો તેમજ પાટિદાર સમુદાયના લોકો અને અન્ય લોકોએ પોલીસ મથકો, જાહેર બસો વગેરેને આગ ચાંપીને જાહેર સંપત્તિને વ્યાપક નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું. કેટલાક નિર્દોષ લોકોએ પણ પોતાનો જીવ ગુમાવ્યો હતો.

જ. આરોપોની વધુ સારી સમજણ માટે, હું એફ. આઈ. આર. માં આરોપો ધરાવતા કેટલાક સંબંધિત ફક્કરાઓ નીચે ટાંકું છું:

“૧. ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ ની કલમ ૧૬ (જ) આ રીતે જણાવે છે: “ભારતના બંધારણની કલમ ૨૮ની કલમ ૧૬ અથવા કલમ ૨ની કોઈ પણ બાબત રાજ્યને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે નાગરિકોના કોઈપણ સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગોની પ્રગતિ માટે કોઈ વિશેષ જોગવાઈ કરવાથી અટકાવશે નહીં.”

વધુમાં બંધારણની કલમ ૪૬ જણાવે છે કે;

“રાજ્ય લોકોના નબળા વર્ગોના અને ખાસ કરીને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના શૈક્ષણિક અને આર્થિક હિતોને વિશેષ કાળજી સાથે પ્રોત્સાહન આપશે અને તેમને સામાજિક અન્યાય અને તમામ પ્રકારના શોષણથી બચાવશે.”

જો કે, અનામતની ટકાવારીની મહત્તમ મર્યાદા ઇન્ડિરા સાહની વિરુદ્ધ ભારત સંઘ અને અન્ય કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્દેશિત કરવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં નિર્દેશ

આપવામાં આવ્યો છે કે "આરક્ષણ રક્ષણાત્મક પગલા અથવા હકારાત્મક પગલાનું આત્યંતિક સ્વરૂપ હોવાથી તે લઘુમતી બેઠકો સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ. ભલે બંધારણ કોઈ ચોક્કસ પ્રતિબંધ મૂકતું નથી પરંતુ બંધારણીય ફિલસૂફી પ્રમાણસર સમાનતાની વિરુદ્ધ હોવાથી સમાનતાને સંતુલિત કરવાનો સિદ્ધાંત કોઈપણ રીતે ૫૦ ટકાથી વધુ અનામતનો આદેશ આપે છે."

૨. બક્ષી પંચની ભલામણોના આધારે તત્કાલીન મુખ્યમંત્રી શ્રી માધવ સોલંકી, જે તે સમયે સામાજિક અને આર્થિક રીતે પછાત જાતિઓ (એસ. ઇ. બી. સી.) તરીકે ઓળખાતા હતા, તેમની આગેવાની હેઠળની ગુજરાત સરકાર દ્વારા વર્ષ ૧૯૮૧માં અન્ય પછાત વર્ગના કેસો માટે અનામતની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. તેના પરિણામે રાજ્યભરમાં અનામત વિરોધી આંદોલન થયું હતું, જે રમખાણોમાં ફેલાયું હતું, જેના પરિણામે સોથી વધુ લોકોના મોત થયા હતા. ગુજરાતમાં ૨૭ ટકા બેઠકો અન્ય પછાત વર્ગો માટે, ૭.૫ ટકા બેઠકો અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અને ૧૫ ટકા બેઠકો અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે અનામત છે. એસ. ઇ. બી. સી. (પછીથી ઓ. બી. સી.) યાદીમાં શરૂઆતમાં ૮૧ સમુદાયો હતા. રાજ્યએ બંધારણની કલમ ૩૪૦ હેઠળ ૧૯૯૪માં ઓ. બી. સી. આયોગની રચના કરી હતી અને હાલમાં ગુજરાતમાં ઓ. બી.

સી. ક્વોટા હેઠળ ૧૪૬ જાતિઓનો સમાવેશ થાય છે.આયોગ દ્વારા સર્વેક્ષણ અને ભલામણના આધારે રાજ્ય સરકાર કોઈપણ સમુદાયને યાદીમાં સામેલ કરી શકે છે.ભારતની ૧૯૩૧ની વસ્તી ગણતરીમાં ઔપચારિક રીતે અલગ ઓળખ તરીકે માન્યતા પ્રાપ્ત અને અગાઉ કાન્બી તરીકે વર્ગીકૃત કરાયેલી પટેલ અથવા પાટીદાર જાતિને અન્ય પછાત વર્ગોની યાદીમાં સામેલ કરવામાં આવી નથી. સર્વેક્ષણ અને અન્ય પછાત વર્ગોની યાદીમાં સમુદાયોને સામેલ કરવાની ભલામણ માટે રચાયેલા કોઈ પણ આયોગે ક્યારેય આ યાદીમાં પાટીદાર જાતિને સામેલ કરવાની ભલામણ કરી નથી.

૩. ઓ. બી. સી. ની યાદીમાં પટેલ/પટેલ જાતિને સામેલ કરવી કાયદેસર અને સામાજિક રીતે અશક્ય નથી તે હકીકતથી વાકેફ હોવા છતાં, શ્રી હાર્દિક પટેલ નામના વ્યક્તિના નેતૃત્વમાં વ્યક્તિઓના એક જૂથે તેના માટે આંદોલન કરવા માટે પટેલ/પટેલ સમુદાયના સભ્યોને ઉશ્કેરવાનું કાવતરું ઘડ્યું હતું.અહીં પછી જણાવેલી હકીકતો દ્વારા સ્થાપિત થશે તેમ, આ કાવતરું પૂર્વનિયોજિત હતું અને તેને નફરત અને તિરસ્કાર લાવવા અને ગુજરાત સરકાર પ્રત્યે અસંતોષ ભડકાવવાના હેતુથી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું.આ વ્યક્તિઓએ જાણીજોઈને અને જાણીજોઈને શબ્દો દ્વારા, બોલવામાં અને લખવામાં, જાહેર

વ્યવસ્થા અને રાજ્યની કાયદેસર સત્તાને નબળી પાડવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.હવે પછી જણાવેલી હકીકતો દર્શાવે છે કે આ આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા બોલવામાં આવેલા શબ્દોમાં જાહેર અવ્યવસ્થા અને કાયદો અને વ્યવસ્થામાં ખલેલ પહોંચાડવાની ઘાતક વૃત્તિ અને ઇરાદો છે.તેથી, આ આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ કૃત્યો આઈ. પી. સી. ની કલમ ૧૨૪ એ હેઠળ ગુના સમાન છે, જે આ રીતે વાંચે છે:

૧૨૪એ. રાજદ્રોહ

જે કોઈ પણ શબ્દો દ્વારા, બોલાયેલા અથવા લેખિત, અથવા સંકેતો દ્વારા, અથવા દશ્યમાન પ્રતિનિધિત્વ દ્વારા, અથવા અન્યથા, ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે નફરત અથવા તિરસ્કાર લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા ઉશ્કેરે છે અથવા અસંતોષ ઉશ્કેરવાનો પ્રયાસ કરે છે, તેને આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવશે, જેમાં દંડ ઉમેરી શકાય છે, અથવા ત્રણ વર્ષ સુધીની કેદની સજા કરવામાં આવશે, જેમાં દંડ ઉમેરી શકાય છે અથવા દંડ થઈ શકે છે.

સમજૂતી ૧."અસંતોષ" અભિવ્યક્તિમાં બેવફાઈ અને દુશ્મનાવટની તમામ લાગણીઓનો સમાવેશ થાય છે.

સમજૂતી ૨.નફરત, તિરસ્કાર અથવા અસંતોષને ઉશ્કેર્યા વિના અથવા ઉશ્કેરવાનો પ્રયાસ કર્યા વિના, કાયદેસર માધ્યમો દ્વારા તેમના ફેરફારો મેળવવા માટે સરકારના પગલાંની અસ્વીકૃતિ વ્યક્ત કરતી ટિપ્પણીઓ આ કલમ હેઠળ ગુનો નથી.

સમજૂતી ૩. નફરત, તિરસ્કાર અથવા અસંતોષને ઉશ્કેર્યા વિના અથવા ઉશ્કેરવાનો પ્રયાસ કર્યા વિના સરકારની વહીવટી અથવા અન્ય કાર્યવાહીની અસ્વીકૃતિ વ્યક્ત કરતી ટિપ્પણીઓ આ કલમ હેઠળ ગુનો નથી.

વધુમાં, આરોપી વ્યક્તિઓએ સરકારી દળો પર ઇરાદાપૂર્વક અને સંગઠિત હુમલાને ઉશ્કેરવાના કથિત કાવતરાને અનુસરીને કાવતરું ઘડ્યું છે અને કાર્યવાહી કરી છે.આ વ્યક્તિઓના આવા કૃત્યો પણ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૧૨૧ અને ૧૨૧એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ સમાન છે, કારણ કે આરોપી વ્યક્તિઓનો ઉદ્દેશ બળજબરી અને હિંસા દ્વારા સરકારના સેવકોને પરાસ્ત કરવાનો

અને આ રીતે ગુજરાત સરકારને ગેરકાયદેસર નિર્ણયો લેવા માટે દબાણ કરવાનો હતો.આઈ. પી. સી. ની કલમ ૧૨૧ અને ૧૨૧એ તૈયાર સંદર્ભ માટે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે:

૧૨૧. ભારત સરકાર વિરુદ્ધ યુદ્ધ લડવું અથવા લડવાનો પ્રયાસ કરવો અથવા યુદ્ધ લડવા માટે પ્રોત્સાહન આપવું

જે કોઈ ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ કરે છે, અથવા આવા યુદ્ધનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા આવા યુદ્ધને પ્રોત્સાહન આપે છે, તેને મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવશે, અને દંડ પણ કરવામાં આવશે.

૧૨૧ A. કલમ ૧૨૧ દ્વારા સજાપાત્ર ગુનાઓ કરવાનું કાયદરું

જે કોઈ પણ [ભારત] ની અંદર અથવા બહાર કલમ ૧૨૧ દ્વારા સજા પામેલા કોઈપણ ગુનાનું કાયદરું કરે છે, અથવા ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ગુનાહિત બળના પ્રદર્શન દ્વારા ડરાવવાનું કાયદરું કરે છે, તેને આજીવન કેદની સજા કરવામાં

આવશે, અથવા કોઈપણ વર્ણનની કેદની સજા કરવામાં આવશે જે દસ વર્ષ સુધી વિસ્તરી શકે છે, અને તે દંડને પણ જવાબદાર રહેશે.

સમજૂતી.આ કલમ હેઠળ કાવતરું રચવા માટે, તે જરૂરી નથી કે કોઈ કાર્ય અથવા ગેરકાયદેસર અથવા ચૂક તેના અનુસરણમાં થશે.

ઉપરોક્ત બાબતોને આગળ ધપાવતા વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, સરદાર સમુદાયના હિતને પ્રોત્સાહન આપવાની આડમાં આરોપી વ્યક્તિઓએ તે સમુદાયના સભ્યો સામે સરદાર સમુદાયના સભ્યોને ઉશ્કેરવાનું શરૂ કર્યું, જેમની પાસે પહેલેથી જ અનામત છે અને જેઓ અન્ય પછાત જાતિઓની યાદીમાં સામેલ છે.હવે પછી વર્ણવેલા બોલાયેલા અને લેખિત શબ્દો દ્વારા, આરોપી વ્યક્તિઓએ અવ્યવસ્થા ફેલાવવા અને લોકોને હિંસા માટે ઉશ્કેરવા અને સમાજમાં વૈમનસ્ય પેદા કરવાના હેતુથી કામ કર્યું હતું.અહીં પછી ટાંકવામાં આવેલા પુરાવાના આધારે, આરોપી વ્યક્તિઓએ આઈપીસીની કલમ ૧૫૩ એ અને ૧૫૩ બી હેઠળ પણ ગુનો કર્યો છે જે આ રીતે વાંચે છે:

૧૫૩ધર્મ, જાતિ, જન્મ સ્થળ, રહેઠાણ, ભાષા વગેરેના આધારે વિવિધ જૂથો વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપવું અને સંવાદિતા જાળવવા માટે પૂર્વગ્રહ્યુક્ત કાર્યો કરવા

(૧) કોઈ પણ

(એ) બોલાયેલા અથવા લેખિત શબ્દો દ્વારા અથવા સંકેતો દ્વારા અથવા દૃશ્યમાન રજૂઆતો દ્વારા અથવા અન્યથા, ધર્મ, જાતિ, જન્મ સ્થળ, રહેઠાણ, ભાષા, જાતિ અથવા સમુદાય અથવા અન્ય કોઈ પણ આધાર પર, વિવિધ ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જાતિઓ અથવા સમુદાયો વચ્ચે વૈમનસ્ય અથવા દુશ્મનાવટ, નફરત અથવા દુર્ભાવનાઓને પ્રોત્સાહન આપે છે અથવા પ્રોત્સાહન આપવાનો પ્રયાસ કરે છે; અથવા

(બી) વિવિધ ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જાતિઓ અથવા સમુદાયો વચ્ચે સંવાદિતા જાળવવા માટે પૂર્વગ્રહ્યુક્ત હોય અને જાહેર શાંતિને ખતેલ પહોંચાડે અથવા ખતેલ પહોંચાડવાની શક્યતા હોય તેવું કોઈ પણ કાર્ય કરે છે; અથવા

(સી) આવી પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેનારાઓ ગુનાહિત બળ અથવા હિંસાનો ઉપયોગ કરવા માટે તાલીમ પામશે અથવા તાલીમ પામશે અથવા આવી પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેનારાઓ ગુનાહિત બળ અથવા હિંસાનો ઉપયોગ કરશે અથવા તાલીમ પામશે તેવી શક્યતા છે તે જાણીને અથવા ગુનાહિત બળ અથવા હિંસાનો ઉપયોગ કરવા માટે તાલીમ પામશે અથવા ગુનાહિત બળ અથવા હિંસાનો ઉપયોગ કરવા માટે તાલીમ પામશે અથવા આવી પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેશે તેવી શક્યતા છે તે જાણીને કે આવી પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેનારાઓ કોઈપણ ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથ અથવા જાતિ અથવા સમુદાય સામે ગુનાહિત બળ અથવા હિંસાનો ઉપયોગ કરશે અથવા તાલીમ પામશે અને આવી પ્રવૃત્તિ કોઈપણ કારણોસર ભય પેદા કરે છે અથવા થવાની સંભાવના છે. આવા ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથ અથવા જાતિ અથવા સમુદાયના સભ્યોમાં ભય અથવા અસુરક્ષાની લાગણીને ત્રણ વર્ષ સુધીની કેદ અથવા દંડ અથવા બંનેની સજા કરવામાં આવશે.

૧૫૩ B. રાષ્ટ્રીય એકતા માટે પૂર્વગ્રહ્યુક્ત આરોપો,

દાવાઓ

(૧) જે કોઈ પણ, બોલાયેલા અથવા લેખિત શબ્દો દ્વારા અથવા ચિહ્નો દ્વારા અથવા દૃશ્યમાન રજૂઆતો દ્વારા અથવા અન્યથા,

(એ) કોઈ પણ વર્ગની વ્યક્તિઓ, તેઓ કોઈ પણ ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથ અથવા જાતિ અથવા સમુદાયના સભ્યો હોવાના કારણે, કાયદા દ્વારા સ્થાપિત ભારતના બંધારણ પ્રત્યે સાચો વિશ્વાસ અને નિષ્ઠા રાખી શકતા નથી અથવા ભારતની સાર્વભૌમત્વ અને અખંડિતતાને જાળવી શકતા નથી તેવી કોઈ પણ ધારણા કરે છે અથવા પ્રકાશિત કરે છે; અથવા

(બી) ભારપૂર્વક જણાવે છે, સલાહ આપે છે, સલાહ આપે છે, પ્રચાર કરે છે અથવા પ્રકાશિત કરે છે કે કોઈ પણ વર્ગની વ્યક્તિઓને તેમના કોઈ પણ ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથ અથવા જાતિ અથવા સમુદાયના સભ્યો હોવાના કારણે ભારતના નાગરિક તરીકેના તેમના અધિકારોથી વંચિત કરવામાં આવે અથવા વંચિત કરવામાં

આવે.

(સી) કોઈ પણ ધાર્મિક, વંશીય, ભાષા અથવા પ્રાદેશિક જૂથ અથવા જાતિ અથવા સમુદાયના સભ્યો હોવાના કારણે કોઈ પણ વર્ગની જવાબદારીઓ અંગે દાવો, સલાહ, અરજી અથવા અપીલ કરે છે અથવા પ્રકાશિત કરે છે અને દાવો કરે છે અને દાવો કરે છે અને આવા દાવા, સલાહ, અરજી અથવા અપીલ આવા સભ્યો અને અન્ય વ્યક્તિઓ વચ્ચે વૈમનસ્ય અથવા દુશ્મનાવટ અથવા નફરત અથવા દુર્ભાવના પેદા કરે છે અથવા થવાની સંભાવના છે, તેને ત્રણ વર્ષ સુધીની કેદ અથવા દંડ અથવા બંને સાથે સજા કરવામાં આવશે.

(ર) જે કોઈ પણ પેટા કલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ કરેલો ગુનો કરે છે, કોઈપણ જગ્યાએ અથવા ધાર્મિક ધાર્મિક અથવા ધાર્મિક સમારંભોના પ્રદર્શનમાં રોકાયેલ કોઈપણ સભામાં, તેને પાંચ વર્ષ સુધીની કેદની સજા કરવામાં આવશે અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે.

હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરાયેલ કૃત્યો

અને ચૂક, જે ઉપરોક્ત કલમો હેઠળ વિવિધ ગુનાઓ સમાન છે, તેની ગણતરી અહીં પછી કરવામાં આવી છે.

૪. હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓએ સરકારી નોકરીઓ અને શિક્ષણમાં અનામત મેળવવા માટે કથિત રીતે અન્ય પછાત વર્ગનો દરજ્જો મેળવવા માટે સરદાર અનામત આંદોલન સમિતિ નામની સંસ્થાની રચના કરી હતી.આવી માંગના કાનૂની અને સામાજિક પાસાઓથી વાકેફ હોવા છતાં, સમગ્ર ગુજરાતમાં વિવિધ સ્થળોએ અનેક આંદોલનો/જાહેર મેળાવડાઓ અને પ્રદર્શનોનું આયોજન અને અમલ કરવામાં આવ્યો હતો.અહીં એ જણાવવું યોગ્ય રહેશે કે ઉપરોક્ત કેટલાક આંદોલનો/જાહેર મેળાવડાઓ અને પ્રદર્શનો (મુખ્ય ઘટનાઓનો સંદર્ભ જે અહીં કોષ્ટક સ્વરૂપમાં તારીખ મુજબ કરવામાં આવ્યો છે) સંબંધિત અધિકારીઓ પાસેથી જરૂરી પરવાનગી લીધા વિના યોજાયા હતા.

આંદોલન/જાહેર મેળાવડા/પ્રદર્શનની તારીખ	સ્થળ	શું આંદોલન/જાહેર મેળાવડા/પ્રદર્શન હિંસક બન્યું અને કાયદો અને વ્યવસ્થામાં કોઈ ખલેલ પહોંચાડી
‘૬/૭/૨૦૧૫	મેહસાણા	હા. આંદોલનકારીઓએ પોલીસ સાથે ઝપાઝપી કરી
‘૨૨/૭/૨૦૧૫	માણસા	ના

‘૨૩/૭/૨૦૧૫	વિસનગર	હા, આંદોલનકારીઓએ વાહનોને આગ ચાંપી હતી અને ભાજપના ધારાસભ્ય શ્રી ઋષિકેશ પટેલની ઓફિસમાં તોડફોડ કરી હતી.
‘૨૮/૭/૨૦૧૫	વિજાપુર અને મેહસાણા	પ્રતિબંધાત્મક આદેશોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું હતું. ૧૫૨ વ્યક્તિઓ સામે ગુનો નોંધવામાં આવ્યો.
‘૩૦/૭/૨૦૧૫	લુણાવાડા	હા. આયોજકો વિરુદ્ધ ગુનો નોંધાયેલ
‘૧/૮/૨૦૧૫	દેવભૂમિ દ્વારકા	ના
‘૩/૮/૨૦૧૫	ગાંધીનગર, નવસારી, જામ જોધપુર (જામનગર), હિંમતનગર, બગસરા (અમરેલી)	ના
‘૫/૮/૨૦૧૫	રાજકોટ	હા. અન્ય સમુદાયોના નેતાઓ વિરુદ્ધ નિવેદનો આપેલ
‘૧૦/૮/૨૦૧૫	અમરેલી	હા. સમુદાયના નેતાઓનું પૂતળું સળગાવેલ
‘૧૨/૮/૨૦૧૫	જુનાગઢ	ના
‘૧૭/૮/૨૦૧૫	પેટલાદ	ના
‘૧૭/૮/૨૦૧૫	સુરત	હા. કલેક્ટર કચેરી ખાતે પોલીસ સાથે ઝપાઝપી કરી અને પૂતળાં પણ બાળ્યા તથા તોડફોડ કરી.
‘૨૧/૦૮/૨૦૧૫	સુરેન્દ્રનગર, ભરૂચ, અંકલેશ્વર અને વડોદરા	હા. કલેક્ટર કચેરી ખાતે પોલીસ સાથે ઝપાઝપી થઈ હતી અને સભા સ્થળ પર ભીડને પોલીસ સામે ઉશ્કેર્યા હતા.

સમગ્ર રાજ્યમાં જૂથો દ્વારા ૩૦૦ થી વધુ રેલીઓ, આંદોલનો અથવા દર્શનો યોજવામાં આવ્યા હતા. ઉપરોક્ત આંદોલનો/જાહેર સભાઓ/દર્શનો યોજવા ઉપરાંત, ઉપરોક્ત આરોપી વ્યક્તિઓએ સમગ્ર રાજ્યમાં વિરોધને ઝડપથી ફેલાવવા માટે સોશિયલ મીડિયાનો ઉપયોગ કર્યો હતો અને આવા આંદોલનો/જાહેર સભાઓ/દર્શનો પાટીદાર અનામત આંદોલન સમિતિ દ્વારા આયોજિત અને અમલમાં મૂકવામાં આવ્યા હતા. ૧૭/૦૮/૨૦૧૫ ના રોજ સુરતમાં થયેલા દર્શનમાં અંદાજે ૩ લાખ લોકો એકઠા થયા હતા. શહેરના હીરા અને કાપડ બજારો બંધ રહ્યા હતા. અસંખ્ય શાળાઓ અને કોલેજો પણ બંધ રાખવામાં આવી હતી.

૫. આ આંદોલનોની વિનાશક અસર સમાજમાં દેખાવા લાગી, જ્યાં ઓબીસી યાદીમાં અગાઉથી સમાવિષ્ટ જ્ઞાતિઓએ પાટીદાર સમુદાયને યાદીમાં સમાવવાની માંગ સામે દર્શનો કરવાનું શરૂ કર્યું. પટેલ સમુદાયના આંદોલનનો સામનો કરવા માટે ૨૩/૦૮ ના રોજ અહમદાબાદમાં હજારો અન્ય પછાત વર્ગના સમુદાયોના સભ્યોએ રેલી યોજી હતી. પાટીદારોને ઓબીસી યાદીમાં સમાવવાની માંગનો વિરોધ કરવા માટે ગુજરાતમાં અન્ય વિવિધ

સ્થળોએ ઓબીસી દ્વારા રેલીઓ યોજવામાં આવી હતી. આ રેલીઓને લગતા પ્રેસ કન્ટેન્સ ઉપલબ્ધ છે અને રજૂ કરવામાં આવશે. તેવી જ રીતે, જે સમુદાયોને અનામતનો લાભ મળતો નથી, જેમ કે બ્રાહ્મણ, વાણિયા વગેરે, તેઓએ અનામત પ્રણાલી સામે આંદોલન કરવાનું અને રેલીઓનું આયોજન કરવાનું શરૂ કર્યું, જેની વિગતો પણ ઉપલબ્ધ છે. સમાજના વિવિધ સમુદાયોમાં વિભાજન એ શ્રી હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓના નેતૃત્વ હેઠળના આંદોલનનું અપેક્ષિત પરિણામ હતું. અન્ય સમુદાયો અને જ્ઞાતિ જૂથો સામે રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલા વિભાજનકારી નિવેદનોએ બળતામાં ઘી હોમ્બું. આ આરોપી વ્યક્તિઓએ વિવિધ સમુદાયો વચ્ચે વૈમનસ્ય અને હિંસા ભડકાવવાનું કાવતરું ઘડ્યું અને આયોજન કર્યું.

૬. ગુજરાત સરકારે આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ફેલાવવામાં આવી રહેલી ભ્રમણાઓની સામે સાચી હકીકતોનો વ્યાપક પ્રચાર કરવાના તમામ પ્રયાસો કર્યા. ગુજરાત સરકાર દ્વારા પાટીદાર સમુદાયના સભ્યોને ગેરમાર્ગે દોરાતા અટકાવવા માટે વિવિધ જાહેરાતો અને જાહેર નિવેદનો જારી કરવામાં આવ્યા હતા. આ જાહેરાતો અને જાહેર નિવેદનો ઉપલબ્ધ છે. વાસ્તવમાં ગુજરાત સરકાર હાર્દિક પટેલને મનાવવા માટે પોતાના રસ્તેથી બહાર ગઈ હતી અને અન્ય

આરોપી વ્યક્તિઓએ સરકાર દ્વારા શરૂ કરાયેલી વાટાઘાટોની પ્રક્રિયામાં ભાગ ન લઈને અથવા "કેટલાક પક્ષો કહે છે કે તમે સર્વોચ્ચ અદાલતની માર્ગદર્શિકા (અનામત પર ૫૦ ટકાની મર્યાદા) વિશે નથી જાણતા, આવું ન થઈ શકે. જો સર્વોચ્ચ અદાલત આતંકવાદી માટે સવારે ૩.૩૦ વાગ્યે ખૂલી શકતી હોય, તો યુવાનો, આ રાષ્ટ્રના ભવિષ્ય માટે શા માટે નહીં?" જેવા નિવેદનો આપીને ગુજરાત સરકારના આવા તમામ પ્રયાસોને નકારી કાઢ્યા હતા.

૮. અગાઉના ફકરાઓમાંથી અનુમાન લગાવી શકાય છે તેમ, હાર્દિક પટેલ સાથે સંવાદની પ્રક્રિયા શરૂ કરવા માટે રાજ્ય સરકારના તમામ પ્રયાસો અને ૨૫/૦૮/૨૦૧૫ ના રોજ અમદાવાદ ખાતેની રેલી તરફ દોરી જતા હાર્દિક પટેલ દ્વારા કરવામાં આવેલા ભાષણોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ આંદોલનો પાછળના વાસ્તવિક હેતુને શોધવાના હેતુથી હાર્દિક પટેલ અને તેના જૂથની પ્રવૃત્તિઓ પર નજર રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. તદનુસાર, કાયદો અને જાહેર વ્યવસ્થા જાળવવાના આધારે, સર્વેલન્સ કરવામાં આવ્યું હતું અને એડિશનલ ચીફ સેક્રેટરી (હોમ) ની કચેરીમાંથી જરૂરી મંજૂરી મેળવ્યા પછી જૂથ એટલે કે પાટીદાર અનામત આંદોલન સમિતિ (PAAS) ના કેટલાક સભ્યોના ફોન નંબર

ટેકનિકલ સર્વેલન્સ હેઠળ રાખવામાં આવ્યા હતા. આવા ટેકનિકલ સર્વેલન્સમાંથી એકત્રિત કરવામાં આવેલા ડેટાના આધારે, હાર્દિક પટેલ અને PAAS ના અન્ય સભ્યોના ભાગરૂપે કુટુંબપૂર્ણ યોજના અને પૂર્વઆયોજિત કાવતરા અંગે સરળતાથી અનુમાન લગાવવામાં આવ્યું હતું. PAAS ની કોર કમિટીના કેટલાક સભ્યો અને આંદોલનકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી વાતચીત સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે તેમને PAAS ના સભ્યો દ્વારા ઉશ્કેરવામાં આવ્યા હતા અને મદદગારી કરવામાં આવી હતી. PAAS ના સભ્યો દ્વારા આંદોલનકારીઓને કરવામાં આવેલા કોલ્સ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે તેમને PAAS ના સભ્યો દ્વારા ઉશ્કેરવામાં આવ્યા હતા અને મદદગારી કરવામાં આવી હતી. PAAS ના સભ્યો દ્વારા આંદોલનકારીઓને કોલ કરીને તેમને ઉશ્કેરવામાં આવ્યા હતા અને જાહેર મિલકત તથા પોલીસ પર હુમલો કરવા અને સળગાવી દેવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું અને વિધિવત ચૂંટાયેલી ગુજરાત સરકારને હટાવવા માટે ચુક્ર છેડવા માટે પણ કહેવામાં આવ્યું હતું.

૧૦. શરૂઆતમાં એવું આયોજન અને જાહેરાત કરવામાં આવી હતી કે સભા પૂર્ણ થયા પછી, કલેક્ટર અને ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ, અમદાવાદ શહેરને આવેદનપત્ર આપવા માટે કલેક્ટર કચેરી, અમદાવાદ શહેર સુધી એક રેલી કાઢવામાં આવશે. રેલીના સરઘસ

દરમિયાન કોઈ અનિચ્છનીય બનાવ ન બને તે અટકાવવાના ઈરાદાથી, અમદાવાદ કલેક્ટર અને ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટે પાટીદાર સમુદાયને ઓબીસી યાદીમાં સમાવવા માટેનું આવેદનપત્ર સ્વીકારવા માટે જી.એમ.ડી.સી. ગ્રાઉન્ડ પર વ્યક્તિગત રીતે આવવાની સ્વેચ્છાએ ઓફર કરી હતી. જો કે, હાર્દિક પટેલે તેનો અસ્વીકાર કર્યો, અને આગ્રહ રાખ્યો કે આદરણીય ગુજરાતના મુખ્યમંત્રી પોતે આવેદનપત્ર સ્વીકારવા માટે ગ્રાઉન્ડ પર આવે. હાર્દિક પટેલ દ્વારા સાર્વજનિક રીતે આ જ અસરની એક જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, હાર્દિક પટેલ અને PAAS ના અન્ય સભ્યોએ કલેક્ટર કચેરી સુધી એક રેલી સરઘસનું નેતૃત્વ કર્યું, જેમાં સમગ્ર રસ્તા દરમિયાન તેઓ રસ્તા પરના આંદોલનકારીઓને સંબોધિત કરી રહ્યા હતા અને ભડકાવી રહ્યા હતા. કલેક્ટર, અમદાવાદને આવેદનપત્ર સબમિટ કર્યા પછી, હાર્દિક પટેલ અને PAAS ના અન્ય સભ્યો GMDC ગ્રાઉન્ડ પર પાછા આવ્યા અને અનિશ્ચિત મુદતના ઉપવાસ પર બેઠા. તેમની માંગ એવી હતી કે આદરણીય મુખ્યમંત્રીએ વ્યક્તિગત રીતે ગ્રાઉન્ડ પર આવવું જોઈએ અને કથિત આવેદનપત્ર સ્વીકારવું જોઈએ. હાર્દિક પટેલે વારંવાર જાહેરાત કરી અને વધુ ને વધુ આંદોલનકારીઓને GMDC ગ્રાઉન્ડ પર તેમની સાથે અનિશ્ચિત મુદતના ઉપવાસમાં જોડાવા વિનંતી કરી. આ સંબંધમાં, એવું

જણાવવામાં આવે છે કે સભા અને રેલી સરઘસ માટેની પરવાનગી માત્ર ૨૫/૦૮/૨૦૧૫ ના રોજ સાંજે ૬ વાગ્યા સુધીની હતી. જો કે, હાર્દિક પટેલ અને PAAS ના અન્ય સભ્યો સ્ટેજ પર બેસી રહ્યા અને તેમની સાથે આશરે ૧૦૦૦ અન્ય આંદોલનકારીઓ જોડાયા. GMDC ગ્રાઉન્ડ પર તૈનાત પોલીસ અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓએ આ આંદોલનકારીઓને જાણ કરી હતી કે ઉપવાસ પર બેસવાની કોઈ પરવાનગી ન હોવાથી અને રેલી માટેનો પરવાનગી આપેલો સમય વીતી ગયો હોવાથી, તેમણે પરિસર ખાલી કરી દેવું જોઈએ. ઉપરાંત, અમદાવાદ શહેર અને અન્ય વિસ્તારોમાં અગાઉથી જ નાજુક કાયદા અને વ્યવસ્થાની પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપવાસ મુલતવી રાખવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. એ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે કે રેલી અને સભા દરમિયાન કરવામાં આવેલા ઉશ્કેરણીના કારણે જૂના વાડજ વિસ્તારમાં જ્ઞાતિના ધોરણે મુકાબલો થયો હતો, જ્યાં ટોળાને વિખેરવા માટે પોલીસે લાઠીચાર્જનો સહારા લેવો પડ્યો હતો. શહેરના વિવિધ ભાગોમાંથી પાટીદારો અને અન્ય સમુદાયો વચ્ચે મુકાબલા અને હિંસાના સમાન અહેવાલો આવી રહ્યા હતા. જમીન ખાલી કરવા માટે પોલીસ અધિકારીઓની સતત વિનંતી હોવા છતાં. હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓએ ઉપવાસ ચાલુ રાખ્યા, અને તેના બદલે પોલીસ અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓને

ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપવાનું શરૂ કર્યું. ગ્રાઉન્ડમાં હાજર આંદોલનકારીઓ દ્વારા ગણવેશ પરની નામની પ્લેટો વાંચીને પોલીસ અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની જ્ઞાતિ પર અપમાનજનક ટિપ્પણીઓ કરવામાં આવી રહી હતી. હાર્દિક પટેલે GMDC ગ્રાઉન્ડમાં હાજર આંદોલનકારીઓને એવી જાહેરાત કરીને પણ ભડકાવ્યા કે પોલીસ તેની ધરપકડ કરવા માંગે છે અને તેને ગ્રાઉન્ડ પરથી બળજબરીથી હટાવવા માંગે છે. આ નિવેદનો, તેમજ હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અન્ય ટિપ્પણીઓએ ટોળાને હિંસક બનાવ્યું. આંદોલનકારીઓએ પોલીસ પર ખુરશીઓ ફેંકવાનું શરૂ કર્યું, જેના પરિણામે ધારી પોલીસ સ્ટેશનના પોલીસ કોન્સ્ટેબલ અજય એમ સોલંકી સહિતના પોલીસ કર્મચારીઓને ઈજાઓ પહોંચી, જેના પરિણામે તેમના ડાબા હાથમાં ફેકચર થયું. આના કારણે પોલીસને લાઠીચાર્જનો સહારા લેવાની ફરજ પડી. ટોળાને વિખેરવા માટે પોલીસ અધિકારીઓને ગુજરાત પોલીસ એક્ટની કલમ ૬૮ હેઠળ હાર્દિક પટેલ અને PAAS ના અન્ય સભ્યોની અટકાયત કરવાની ફરજ પડી હતી. આ અટકાયત આ વ્યક્તિઓની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે કરવામાં આવી હતી, કારણ કે ત્યારબાદની અફરાતફરીમાં, ટોળાએ પથ્થરમારો કર્યો અને જાહેર મિલકતને નુકસાન પહોંચાડ્યું.

૧૨. સમગ્ર રાજ્યમાં આંદોલનકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી હિંસા અને વિનાશનો દોર એક સ્પષ્ટ અને સુઆયોજિત કાવતરું દર્શાવતો હતો.

a. સમગ્ર રાજ્યમાં રેલવે લાઈનોને ટોળા દ્વારા લક્ષ્ય બનાવવામાં આવી હતી જેમાં રેલવે લાઈનો ઉખાડી ફેંકવા સંબંધિત સાબરમતી રેલવે પોલીસ સ્ટેશન, વિરમગામ રેલવે પોલીસ સ્ટેશન અને કપડવંજ ટાઉન પોલીસ સ્ટેશન ખાતે ગુનાઓ નોંધાયા હતા. ત્રણ ગુનાઓની ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:

i. કપડવંજ ટાઉન પોલીસ સ્ટેશન I CR નં. ૩૮/૨૦૧૫ જ્યાં ૨૫ વ્યક્તિઓના ગેરકાયદેસર મંડળી દ્વારા ૨૬ મીટરની રેલવે લાઈનો હટાવવામાં આવી હતી અને સિગ્નલને ગુક્કસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું.

ii. સાબરમતી રેલવે પોલીસ સ્ટેશન I CR નં. ૨૫/૨૦૧૫ જ્યાં ૫,૦૦૦ વ્યક્તિઓના ટોળા દ્વારા રેલવે ક્રોસિંગ, ગેટમેન કેબિન અને અન્ય મહત્વપૂર્ણ રેલવે મિલકતને ગુક્કસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું.

iii. વિરમગામ રેલવે પોલીસ સ્ટેશન I CR નં. ૦૯/૨૦૧૫

જ્યાં કડી રેલવે સ્ટેશનમાં ૭૦૦-૮૦૦ વ્યક્તિઓના
ગેરકાયદેસર ટોળા દ્વારા મહત્વપૂર્ણ રેલવે ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને
ગુસ્સાન પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું.

b. સમગ્ર રાજ્યમાં આવેલા ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ, ધારાસભ્યો,
સાંસદોના નિવાસસ્થાનો અને ઓફિસો તથા સરકારી ઓફિસોને
ટોળા દ્વારા લક્ષ્ય બનાવવામાં આવ્યા હતા. સમગ્ર રાજ્યમાં કુલ
૧૪ ગુનાઓ નોંધાયા હતા જેમાં મંત્રીઓ અને ધારાસભ્યો તથા
સાંસદોના નિવાસસ્થાનો અને ઓફિસો પર હુમલા કરવામાં આવ્યા
હતા. કડી ખાતેના સરકારી રેસ્ટ હાઉસ, ઈડર ખાતે ફોરેસ્ટ
ડિપાર્ટમેન્ટના વાહન, વિનંતી કરેલ એડિશનલ સેશન્સ જજ,
પાટણના સરકારી વાહન પર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો અને
ટોળા દ્વારા સળગાવી દેવામાં આવ્યા હતા. કેટલાક ગુનાઓની ટૂંકી
માહિતી અહીં નીચે ગણાવેલ છે:

i. મહેસાણા B ડિવિઝન PS I CR નં. ૧૬૬/૨૦૧૫ જ્યાં
ગુજરાતના ગૃહ રાજ્ય મંત્રીની ઓફિસને સળગાવી દેવામાં
આવી હતી.

ii. પાટણ સિટી B ડિવિઝન, I CR નં. ૧૦૪/૨૦૧૫ જ્યાં
વિનંતી કરેલ એડિશનલ સેશન્સ જજ, પાટણના સરકારી

વાહનને સળગાવી દેવામાં આવ્યું હતું.

iii. ઊંઝા PS I CR નં. ૧૫૫/૨૦૧૫ જ્યાં ઊંઝા ખાતેની સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસ અને તાલુકા પંચાયત ઓફિસને સળગાવી દેવામાં આવી હતી, સાથે પોલીસ કર્મચારીઓ પર પથ્થરમારો કરવામાં આવ્યો હતો.

c. હાર્દિક પટેલની ધરપકડ અંગેના ખોટા રજૂ કરાયેલા સમાચારોના આધારે, સમગ્ર રાજ્યમાં આંદોલનકારીઓએ પોલીસ અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓને લક્ષ્ય બનાવ્યા હતા. સમગ્ર રાજ્યમાં પોલીસ સ્ટેશનો, ચોકીઓ અને પોલીસ વાહનોને વ્યાપક તુકસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું અને પોલીસકર્મીઓ પર હુમલા કરવામાં આવ્યા હતા. રાજ્યમાં ૫૫ ગુનાઓ નોંધાયા હતા જેમાંથી ૨૪ ગુનાઓ અમદાવાદમાં, ૧૪ મહેસાણામાં, ૬ ગુનાઓ રાજકોટમાં, ૪ સાબરકાંઠામાં, ૩-૩ પાટણ અને બનાસકાંઠામાં અને એક ખેડામાં નોંધાયા હતા.

i. બાપુનગર PS I CR નં. ૧૭૨/૧૫ જ્યાં ટોળાએ ડાયમંડ પોલીસ ચોકી પર હુમલો કર્યો અને તેને સળગાવી દીધી.

ii. રામોલ PS I CR નં. ૧૭૫/૧૫ જ્યાં એક અનિયંત્રિત ટોળાએ વસ્ત્રાલ પોલીસ ચોકીને ઘેરી લીધી, પોલીસ પાર્ટી પાસેથી હથિયારો છીનવી લીધા અને તેમના પર ગોળીબાર કર્યો.

iii. કડી PS I CR નં. ૧૫૭/૧૫ જ્યાં ટોળાએ ગાંધી ચોક પોલીસ ચોકી અને પોલીસ લાઈનને લક્ષ્ય બનાવી અને તેને સળગાવવાનો પ્રયાસ કર્યો.

iv. ગઢ PS I CR નં. ૫૮/૧૫ જ્યાં ટોળાએ તલવારો અને પેટ્રોલ બોમ્બ વડે પોલીસ સ્ટેશન પર હુમલો કર્યો અને પોલીસ વાહનોને સળગાવી દીધા તથા પોલીસ કર્મચારીઓના હથિયાર છીનવી લેવાનો પ્રયાસ કર્યો.

d. ઉત્તેજિત ટોળાએ સમગ્ર રાજ્યમાં જાહેર અને ખાનગી મિલકતોને પણ લક્ષ્ય બનાવી, સમગ્ર ગુજરાતમાં AMTS, GSRTC અને BRTS બસો જેવા જાહેર વાહનવ્યવહારના સાધનોને લક્ષ્ય બનાવવામાં આવ્યા હતા. આ સંબંધમાં ૩૨ ગુનાઓ નોંધાયા હતા જેમાં અમદાવાદમાં ૯, મહેસાણામાં ૭, પાટણમાં ૬, સાબરકાંઠામાં ૫ અને રાજકોટમાં ૪ ગુના અને વલસાડમાં એક ગુનો નોંધાયો હતો.

i. સોલા PS I CR નં. ૧૯૧/૧૫ જ્યાં ટોળાએ AMTS, BRTS અને GSRTC બસો તથા ફાયર બ્રિગેડના વાહનોને ગુકસાન પહોંચાડ્યું.

ii. ઘાટલોડિયા PS I CR નં. ૧૨૭/૧૫ જ્યાં ટોળાએ પોલીસ ચોકી પર હુમલો કર્યો, BRTS અને AMTS બસો સળગાવી દીધી.

iii. ગાંધીગ્રામ PS I CR નં. ૨૦૯/૧૫ જ્યાં ગુસ્સે ભરાયેલા ટોળાએ BRTS બસ સ્ટેન્ડને સળગાવી દીધું.

e. આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉશ્કેરણીના કારણે સમાજમાં જ્ઞાતિના ધોરણે વિભાજન થયું હતું, જેના પરિણામે વિવિધ સ્થળોએ જ્ઞાતિ સંઘર્ષો થયા હતા. અમદાવાદ શહેરના વાડજ પોલીસ સ્ટેશન ખાતે I CR નં. ૧૫/૨૦૧૫ થી વિવિધ સ્થળોએ ગુનાઓ નોંધાયા હતા જ્યાં પાટીદાર સમુદાય અને અન્ય ઓબીસી સમુદાય વચ્ચે સંઘર્ષ થયો હતો.

હિંસાના આ દોરના ભાગરૂપે સમગ્ર રાજ્યમાં નોંધાયેલા ગુનાઓ દર્શાવતો સંપૂર્ણ વિગતવાર અહેવાલ ઉપલબ્ધ છે.

૧૫. ૨૫ મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૫ થી અમદાવાદ શહેરમાં થયેલા હિંસક કૃત્યોનો આખો દોર સ્પષ્ટપણે એક પેટર્ન અને યોજના છતી કરે છે જેને હાર્દિક પટેલ દ્વારા અગાઉ કરવામાં આવેલા ભાષણો અને અહીં અગાઉ જણાવેલ અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓની વાતચીતના ટ્રાન્સક્રિપ્ટ પરથી સમર્થન મળે છે. હાર્દિક પટેલ અને PAAS ના અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓના ભાગરૂપેના વધુ કૃત્યો અને ઓમિશન પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ સ્થાપિત કરે છે કે પાટીદાર સમુદાય માટે અનામત મેળવવાનું આખું આંદોલન ક્યારેય PAAS નો હેતુ ધરાવતો હેતુ ન હતો. વાસ્તવમાં, આરોપી વ્યક્તિના ભાગરૂપેના કૃત્યો અને ઓમિશન વિધિવત ચૂંટાયેલી સરકાર અને તેના હોદ્દેદારો પ્રત્યે અસંતોષ જગાડવા માટે તિરસ્કાર અને અનાદર લાવવાની એક દુષ્ટ યોજના સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત કરે છે. વિકૃત હકીકતો સાથે ઈરાદાપૂર્વક ખોટી માહિતી ફેલાવીને ખોટા અને ખરાબ પ્રકાશમાં સરકાર પર હુમલો કરવાના ગુપ્ત આહ્વાન આ કાવતરાના જ ભાગ છે. પાટીદાર સમુદાય માટે અનામત આંદોલનના બહાના હેઠળ વિધિવત ચૂંટાયેલી લોકશાહી સરકારને અસ્થિર કરવા માટે હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ઘડાયેલું કાવતરું, જે સમુદાય અન્યથા શાંતિપ્રિય અને કાયદાનું પાલન કરનાર સમુદાય તરીકે રજૂ થાય છે અને જોવાય છે.

હાર્દિક પટેલ અને અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓએ ઈશ્ટાપૂર્વક સમુદાયના સભ્યોની લાગણીઓને ભડકાવી અને પાટીદાર સમુદાયના સભ્યોમાં સરકાર અને અન્ય સમુદાયો પ્રત્યે તિરસ્કાર, અનાદર અને અસંતોષની લાગણી પણ વિકસાવી, તે દ્વારા રાષ્ટ્રીય એકીકરણ માટે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓ ઊભી કરી. હાર્દિક ભરતભાઈ પટેલના નેતૃત્વ હેઠળના આરોપી વ્યક્તિઓએ સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો પ્રયાસ કર્યો અને ગુનાહિત બળ દ્વારા અને ગુનાહિત બળના પ્રદર્શન દ્વારા ગુજરાતની કાયદેસર રીતે ચૂંટાયેલી સરકારને ભયભીત કરવાનું કાવતરું પણ ઘડ્યું. તેઓએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦(B) સાથે વાંચતા કલમ ૧૨૧, ૧૨૧ A, ૧૨૪ A, ૧૫૩ A, ૧૫૩ B હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ઓમિશન અને કમિશનના વિવિધ કૃત્યો કર્યા છે અને તેથી હું હાર્દિક ભરતભાઈ પટેલ, દિનેશ ભગવાનભાઈ બાંભણિયા, ચિરાગ ભરતભાઈ પટેલ, કેતન લલિતભાઈ પટેલ, અત્પેશ ઘનશ્યામભાઈ કથિરીયા, અમરેશકુમાર ડી. પટેલ અને અન્ય અન્વેષણ દરમિયાન દર્શાવવામાં આવશે તેમની સામે આ રિયાદ દાખલ કરું છું."

૫ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, પ્રોસિક્યુશનનો કેસ એવો છે કે અત્રેના અરજદારોએ IPC ની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજદ્રોહ, IPC ની કલમ

૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર યુદ્ધ છેડવું, IPC ની કલમ ૧૨૧ A હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવાનું કાવતરું ઘડવું, અને IPC ની કલમ ૧૫૩ A હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ધર્મના આધારે વિવિધ જૂથો વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપવું વગેરે ગુનાઓ કર્યા છે.

અરજદારો વતી રજૂઆત:

૬ અરજદારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી બી.એમ. મંગુકિયાએ ભારે આવેગ સાથે રજૂઆત કરી કે તેમના અસીલો સામે નોંધાયેલી પ્રથમ માહિતી રિપોર્ટ બીજું કશું નથી, પરંતુ રાજ્ય સરકારના ભાગરૂપે દુરભિસંધિનું કૃત્ય છે. શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે તેમની વ્યાવસાયિક કારકિર્દીમાં અગાઉ ક્યારેય તેમણે વર્તમાન સ્વરૂપની એફ.આઈ.આર. જોઈ નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે તેનો એક ભાગ દેશી ભાષામાં છે અને મોટો ભાગ અંગ્રેજીમાં છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે જે વ્યક્તિ એફ.આઈ.આર. દર્જ કરે છે, તે જ વ્યક્તિ એફ.આઈ.આર. લખી લેનાર અને કાયદા અનુસાર તેની નોંધણી કરનાર વ્યક્તિ હોઈ શકે નહીં.

૭ શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે હાથ ધરેલા કેસમાં, એફ.આઈ.આર. ડેપ્યુટી પોલીસ કમિશનર, ઝોન-૩ દ્વારા તેમના પોતાના નામે દર્જ કરવામાં આવી છે,

અને તે પણ તેમના દ્વારા જ નોંધવામાં આવી હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

૮ શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે એફ.આઈ.આર. માં લગાવવામાં આવેલા આક્ષેપો ડેપ્યુટી પોલીસ કમિશનર દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા અભિપ્રાયના સ્વરૂપમાં વધુ છે.

૯ શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે પ્રોસિક્યુશનના આખા કેસને સાચો માની લેવામાં આવે તો પણ, અત્રેના અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ કરાયેલા નિવેદનો સહિત, IPC ની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજદ્રોહનો ગુનો બનશે નહીં. તેમણે રજૂઆત કરી કે કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બનાવતા કોઈપણ ઘટકો એફ.આઈ.આર. ના સાદા વાંચન પર સ્પષ્ટ થતા નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે ભારત જેવા લોકશાહી દેશમાં, કોઈપણ નાગરિક કોઈપણ સરકાર સામે પોતાનો અવાજ ઉઠાવી શકે છે, જો સરકાર કોઈ ચોક્કસ સમુદાયના હિતમાં કામ કરતી ન જણાય. તેમણે રજૂઆત કરી કે અનામત માટેના આંદોલનને કોઈપણ રીતે ગેરકાયદેસર કહી શકાય નહીં.

૧૦ અરજદારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલ શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે અત્રેના અરજદારોએ તેમની પ્રતિકૂળ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા ધર્મના આધારે વિવિધ જૂથો

વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપ્યું હોવાના આક્ષેપનો એક અવાજ પણ નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે આ પાસાને આ અદાલતે હાર્દિક ભરતભાઈ પટેલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ક્રિમિનલ મિસલેનિયસ એપ્લિકેશન નં. ૧૯૮૫૮/૨૦૧૫) ના કેસમાં આપેલા તારીખ ૨૭/૧૦/૨૦૧૫ ના ચૂકાદા અને આદેશમાં ધ્યાનમાં લીધું છે.

૧૧ તેમણે રજૂઆત કરી કે અન્વેષણ અધિકારીએ અરજદારો પર IPC ની કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો એટલે કે સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવાનો આક્ષેપ કરવાની હદ સુધી ગયા છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે "ચુદ્ધ છેડવું" અભિવ્યક્તિનો અર્થ ચુદ્ધમાં સામાન્ય રીતે થાય તે રીતે ચુદ્ધ છેડવું એવો થાય છે અને માત્ર તે જ થઈ શકે છે.

૧૨ શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે જાહેર વાહનવ્યવહારની બસો, પોલીસ સ્ટેશનો વગેરેને સળગાવવા જેવી માત્ર હિંસક પ્રવૃત્તિઓ પોતે જ સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવા સમાન બનશે નહીં. શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે "ચુદ્ધ છેડવું" અભિવ્યક્તિને એવું ઠરાવવા માટે વધુ પડતી લંબાવવી જોઈએ નહીં કે જાહેર વ્યવસ્થા અને શાંતિને ભંગ કરનારા તમામ કૃત્યો, તેમના પરિમાણ અને પરિણામો ધ્યાનમાં લીધા વગર, સરકાર સામે "ચુદ્ધ છેડવાના" કૃત્યો તરીકે ગણી શકાય. શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે જ્યારે દેશ અંગ્રેજો સામે આઝાદી માટે

લડી રહ્યો હતો ત્યારે ભારતીય દંડ સંહિતામાં યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. શ્રી મંગુકિયાના જણાવ્યા અનુસાર, IPC ની કલમ ૧૨૧ માં આવતી "યુદ્ધ છેડવું" અભિવ્યક્તિને આઝાદ ભારતના લોકોની આંખોથી જોવી જોઈએ. તેમણે રજૂઆત કરી કે આઝાદી પછી, આ પરિસ્થિતિઓ નાટકીય રીતે બદલાઈ ગઈ છે. આ દેશના લોકો બંધારણ દ્વારા શાસિત થાય છે જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૮(૧)(g) હેઠળ મૂર્ત સ્વરૂપ આપ્યા મુજબ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા પૂરી પાડે છે.

૧૩ શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે કોઈ વ્યક્તિ પર યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો કરવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવે તે પહેલાં, સરકાર સામેના અનાદર અથવા ઉદ્ભવ પાછળનો ઇશિદો અથવા હેતુ પણ જોવો જોઈએ. તેમણે રજૂઆત કરી કે આંદોલન અનામત માટે છે. આંદોલનનો હેતુ અને કારણ શાસકો અથવા સરકારના સાર્વભૌમ સત્તામંડળો પર પ્રહાર કરવાનો નથી.

૧૪ ઉપર દર્શાવેલ આવી પરિસ્થિતિઓમાં, શ્રી મંગુકિયાએ રજૂઆત કરી કે તમામ રિટ અરજીઓમાં ગુણદોષ હોવાથી, તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને એફ.આઈ.આર. રદ કરવામાં આવે.

૧૫ પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, શ્રી મંગુકિયાએ નઝીર ખાન અને અન્ય વિરુદ્ધ દિલ્લી રાજ્ય [૨૦૦૩ Cri. L. J. ૫૦૨૧(૧)] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર નિર્ભરતા મૂકી.

ગુજરાત રાજ્ય વતી રજૂઆતો:

૧૬ રાજ્ય વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર શ્રી મિતેશ અમીને આ અરજીઓનો ઉગ્ર વિરોધ કર્યો અને રજૂઆત કરી કે પ્રથમ માહિતી રિપોર્ટને રદ કરવા માટે નામ માત્રનો પણ કોઈ કેસ બન્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં. તેમણે રજૂઆત કરી કે પ્રથમ માહિતી રિપોર્ટનું સાદું વાંચન અરજદારો સામે પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ કેસ કરતાં વધુ છતું કરે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે પ્રથમ માહિતી રિપોર્ટ કોન્નિઝેબલ ગુનાઓ થયાનું છતું કરે છે. શ્રી અમીને રજૂઆત કરી કે જ્યાં સુધી IPC ની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજદ્રોહના ગુનાનો સંબંધ છે, આ અદાલતે હાર્દિક પટેલ (સુપ્રા) ના કેસમાં આંદોલનના સંદર્ભમાં ગુનો કેવી રીતે થાય છે તે અંગે વિગતે સ્પષ્ટતા કરી છે. શ્રી અમીને ઉપર સંદર્ભિત તારીખ ૨૭/૧૦/૨૦૧૫ ના ચૂકાદા અને આદેશમાં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર નિર્ભરતા મૂકી. શ્રી અમીને રજૂઆત કરી કે ગુજરાત સરકાર સામે બળવો સંઘઠિત કરવો અથવા તેમાં જોડાવું એ પણ ચુકાદાનું એક સ્વરૂપ છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે ગેરકાયદેસર મંડળીઓ, રમખાણો, બળવો, રાજદ્રોહ, ચુકાદા

આચરવું એ એવા ગુનાઓ છે જે એકબીજામાં ભળી જાય છે અને તદ્દન ચોક્કસ સીમાઓ દ્વારા અલગ પાડવા માટે સક્ષમ નથી. તેમણે રજૂઆત કરી કે તે તમામમાં એક સામાન્ય લક્ષણ છે, એટલે કે, નાગરિક સમાજની સામાન્ય શાંતિ કાં તો વાસ્તવિક બળ દ્વારા અથવા ઓછામાં ઓછું તેના પ્રદર્શન અને ધમકી દ્વારા ભંગ થાય છે.

૧૭ શ્રી અમીને રજૂઆત કરી કે IPC ની કલમ ૧૨૧ માત્ર યુદ્ધ છેડવાની વાત નથી કરતી, પરંતુ યુદ્ધ છેડવાનો પ્રયાસ કરવા અથવા આવા યુદ્ધ છેડવામાં મદદગારી કરવાની પણ વાત કરે છે. તેવી જ રીતે, શ્રી અમીને કલમ ૧૨૧ A નું બે ભાગમાં સુંદર વર્ગીકરણ કર્યું. શ્રી અમીનના જણાવ્યા અનુસાર, પ્રથમ ભાગ કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુના કરવાની કાવતરાની વાત કરે છે અને બીજો ભાગ ગુનાહિત બળ દ્વારા અથવા ગુનાહિત બળના પ્રદર્શન દ્વારા ભયભીત કરવાના કાવતરાની વાત કરે છે. શ્રી અમીને રજૂઆત કરી કે "ગુનાહિત બળ દ્વારા અથવા ગુનાહિત બળના પ્રદર્શન દ્વારા ભયભીત કરવાનું કાવતરું ઘડે છે" શબ્દો સ્પષ્ટપણે માત્ર સામાન્ય બળવો કરવાનો કાવતરું જ નહીં, પરંતુ ગંભીર રમખાણ અથવા મોટા અને અશાંત ગેરકાયદેસર મંડળીના આયોજન દ્વારા સરકારને ભયભીત કરવાનો કાવતરું પણ આવરી લે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે "ઓવરઓ" શબ્દ સ્પષ્ટપણે આશંકા અથવા એલાર્મ અથવા તો કદાચ ડર ઊભો કરવા કરતાં વધુ દર્શાવે છે.

૧૮ શ્રી અમીને રજૂઆત કરી કે અન્વેષણ હજુ ચાલુ છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે તે ખૂબ જ નાજુક તબક્કે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે સામગ્રી એકત્રિત કરવામાં આવી રહી છે અને અત્યાર સુધી જે પણ સામગ્રી એકત્રિત કરવામાં આવી છે તે દર્શાવે છે કે અરજદારો સામે પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ કેસ કરતાં વધુ બને છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અદાલત આ તબક્કે એફ.આઈ.આર. રદ ન કરી શકે.

૧૯ ઉપર દર્શાવેલ આવી પરિસ્થિતિઓમાં, શ્રી અમીન પ્રાર્થના કરે છે કે કોઈપણ રિટ અરજીમાં કોઈ ગુણદોષ ન હોવાથી, તેને ફગાવી દેવામાં આવે.

૨૦ શ્રી અમીને, પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, જબ્બા મલ્હાદ અને અન્ય વિરુદ્ધ સમ્રાટ [AIR ૧૯૪૪ Patna ૫૮] ના કેસમાં પટના હાઈકોર્ટના નિર્ણય પર નિર્ભરતા મૂકી.

વિશ્લેષણ:

૨૧. પક્ષકારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીમાંથી પસાર થયા પછી, મારી વિચારણા માટે આવતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું એફ.આઈ.આર. રદ કરવી જોઈએ.

૨૨ જ્યાં સુધી રાજદ્રોહના ગુનાનો સંબંધ છે, મેં હાર્દિક પટેલ (સુપ્રા) ના કેસમાં મારા તારીખ ૨૭/૧૦/૨૦૧૫ ના ચૂકાદા અને આદેશમાં તેની વિગતે ચર્ચા કરી છે. હું સંબંધિત અવલોકનોને નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું:

"૬ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજદ્રોહના ગુના અંગે અરજદાર સામેના મુખ્ય આક્ષેપ પર પહેલા નજર કરીએ. કલમ ૧૨૪-એ આ પ્રમાણે છે:

૧૨૪ A. રાજદ્રોહ. જે કોઈ પણ, બોલાયેલા અથવા લખાયેલા શબ્દો દ્વારા, અથવા સંકેતો દ્વારા, અથવા દ્રશ્યરૂપ રજૂઆત દ્વારા, અથવા અન્યથા, ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવે છે અથવા લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા અસંતોષ જગાડે છે અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરે છે, તેને આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવશે, જેમાં દંડ ઉમેરી શકાશે, અથવા કેદ જે ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, જેમાં દંડ ઉમેરી શકાશે, અથવા દંડ કરવામાં આવશે.

સ્પષ્ટીકરણ ૧. અસંતોષ અભિવ્યક્તિમાં અરેફાદારી અને વેરભાવની તમામ લાગણીઓનો સમાવેશ થાય છે.

સ્પષ્ટીકરણ ૨. તિરસ્કાર, અનાદર અથવા અસંતોષ જગાડ્યા વગર અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કર્યા વગર કાયદેસરના સાધનો દ્વારા તેમાં ફેરફાર મેળવવાના હેતુથી સરકારના પગલાં પ્રત્યે નાપસંદગી વ્યક્ત કરતી ટિપ્પણીઓ આ કલમ હેઠળ ગુનો બનતી નથી.

સ્પષ્ટીકરણ ૩. તિરસ્કાર, અનાદર અથવા અસંતોષ જગાડ્યા વગર અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કર્યા વગર સરકારના વહીવટી અથવા અન્ય કલ્યાણકારી કાર્ય પ્રત્યે નાપસંદગી વ્યક્ત કરતી ટિપ્પણીઓ આ કલમ હેઠળ ગુનો બનતી નથી.

૭ કલમ ૧૨૪-એ 'રાજદ્રોહ' સાથે વ્યવહાર કરે છે, રાજદ્રોહ એ સમાજ સામેનો ગુનો છે જે દેશદ્રોહ સાથે નજીકથી સંકળાયેલો છે, અને તે ઘણીવાર ટૂંકા ગાળામાં દેશદ્રોહ પહેલાં આવે છે. રાજદ્રોહ પોતે એક વ્યાપક શબ્દ છે, અને તે તે તમામ પ્રેક્ષિતોને આવરી લે છે, પછી ભલે તે શબ્દ, કૃત્ય અથવા લખાણ દ્વારા હોય, જે રાજ્યની શાંતિને ભંગ કરવા માટે ગણતરી કરેલ હોય, અને અજ્ઞાની વ્યક્તિઓને દેશના સરકાર અને કાયદાઓને તોડી પાડવાનો પ્રયાસ કરવા માટે પ્રેરે છે. રાજદ્રોહના હેતુઓ સામાન્ય રીતે

અસંતોષ અને બળવો પેદા કરવાના અને સરકાર પ્રત્યેના વિરોધને ભડકાવવાના અને ન્યાય વ્યવસ્થાને તિરસ્કારમાં લાવવાના હોય છે; અને રાજદ્રોહની પ્રવૃત્તિ જ લોકોને બળવા માટે ઉશ્કેરવાની હોય છે. "રાજદ્રોહને ક્રિયામાં અરેફાદારી તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યો છે, અને કાયદો તે તમામ પ્રવૃત્તિઓને રાજદ્રોહ તરીકે ગણે છે જેનો હેતુ અસંતોષ અથવા અસંતોષ જગાડવાનો, જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાનો અથવા નાગરિક યુદ્ધ તરફ દોરી જવાનો હોય છે; સાર્વભૌમ અથવા સરકાર, રાજ્યના કાયદા અથવા બંધારણને તિરસ્કાર અથવા અનાદરમાં લાવવાનો, અને સામાન્ય રીતે જાહેર અશાંતિને પ્રોત્સાહન આપવાના તમામ પ્રયાસો. [જુઓ: નઝીર ખાન અને અન્ય વિરુદ્ધ દિલ્લી રાજ્ય, ૨૦૦૩ Cri. L.J. ૫૦૨૧(૧)].

૮ પોતાના રાજકીય સિદ્ધાંતો અને વિચારો ધરાવવાનો અને તેનો પ્રચાર કરવાનો તથા તેમની સ્થાપના માટે કામ કરવાનો દરેક નાગરિકનો મૂળભૂત અધિકાર છે જ્યાં સુધી તે બળ અને હિંસા દ્વારા અથવા કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈનો ભંગ કરીને આમ કરવાનો પ્રયાસ ન કરે. પાટીદાર પટેલ સમુદાયના સભ્યો માટે અનામતની માંગ પોતે ગુનો નથી. પાટીદાર પટેલ સમુદાયના

સભ્યો માટે અનામત માંગવી ખુલ્લી છે, જો કાયદામાં ઉપલબ્ધ હોય અથવા રાજ્ય સરકાર, નીતિ વિષયક નિર્ણય દ્વારા, પૂરી પાડવાનું યોગ્ય લાગે. શાંતિપૂર્ણ સાધનો દ્વારા અનામતની માંગ કરવી, જાહેર અભિપ્રાય સામે સતત લડવું જે તેમની વિરુદ્ધ હોઈ શકે અને સમાજ અને સરકારની હાલની વ્યવસ્થાને ચાલુ રાખવા માંગતા લોકોનો વિરોધ કરવો પણ ખુલ્લો છે. આવા હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે જે પરવાનગી યોગ્ય નથી તે એવું કોઈપણ કૃત્ય છે જે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવવાની અથવા લાવવાનો પ્રયાસ કરવાની અથવા અસંતોષ જગાડવાની અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરવાની અસર ધરાવે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે કેદારનાથ સિંહ (સુપ્રા) માં અવલોકન કર્યા મુજબ કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર એ રાજ્યનું દ્રશ્યમાન પ્રતીક છે. જો કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારને તોડી પાડવામાં આવે તો રાજ્યનું જ અસ્તિત્વ જોખમમાં મુકાઈ જશે. કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારનું સતત અસ્તિત્વ એ રાજ્યની સ્થિરતાની આવશ્યક શરત છે. એટલા માટે જ રાજદ્રોહ, કલમ ૧૨૪એ માં ગુના તરીકે, રાજ્ય સામેના ગુનાઓ સંબંધિત પ્રકરણ VI માં આવે છે. વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો પ્રશ્ન એ છે કે અરજદાર દ્વારા અસંખ્ય લોકો અને મીડિયાની હાજરીમાં એક શ્રી દેસાઈને આપેલી સલાહ અથવા બોલાયેલા શબ્દો અથવા આપેલું નિવેદન રાજદ્રોહ સમાન કહી શકાય કે કેમ, એટલે કે તેવા

સ્વરૂપનું કે જે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હોય. આ પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કલમ ૧૨૪-એ ના સાચા વ્યાપ અને મર્યાદા પર આધારિત છે જે રાજદ્રોહના જાણીતા ગુનાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેનાથી આ દેશમાં ઘણા લોકો બ્રિટિશ શાસનના દિવસો દરમિયાન ખૂબ પરિચિત હતા. રાજદ્રોહનો ગુનો એ બે સ્પર્ધાત્મક દળો એટલે કે સ્વતંત્રતા અને સુરક્ષાના સંતુલનનું પરિણામ છે. સ્વતંત્રતા અને સુરક્ષા તેમના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વિરોધી ધ્રુવો છે: એક ધ્રુવ સરકારી અને અન્ય હસ્તક્ષેપથી મુક્ત આત્મ-અભિવ્યક્તિનો મહત્તમ અધિકાર આપવા માટે વ્યક્તિના હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે જ્યારે બીજો ધ્રુવ તેના આત્મ-સંરક્ષણમાં રાજકીય રીતે સંગઠિત સમાજના હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. તેમાંથી કોઈપણને સંપૂર્ણ રક્ષણ આપવું અશક્ય છે કારણ કે મિ. જસ્ટિસ ફ્રેન્કફર્ટરે અવલોકન કર્યું છે કે, "સંપૂર્ણ નિયમો અનિવાર્યપણે સંપૂર્ણ અપવાદો તરફ દોરી જશે અને આવા અપવાદો આખરે નિયમોને તોડી નાખશે". હવે એ સામાન્ય રીતે સ્વીકૃત વિભાવના છે કે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા જેમાં વિચારોના પ્રચારની સ્વતંત્રતાનો પણ સમાવેશ થાય છે તે તમામ લોકશાહી સંગઠનોના પાયામાં રહેલી છે, કારણ કે મુક્ત રાજકીય ચર્ચા વગર, લોકપ્રિય સરકારની પ્રક્રિયાઓના યોગ્ય કામકાજ માટે અતિ આવશ્યક એવું કોઈ જાહેર શિક્ષણ શક્ય નથી. તે લગભગ

દરેક અન્ય સ્વરૂપની સ્વતંત્રતાની મેટ્રિક્સ, અનિવાર્ય શરત છે અને કારણ કે તે સત્યને છતું કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, તે લોકશાહી પ્રક્રિયા માટે અનિવાર્ય છે. હવે આટલા પરિમાણની સ્વતંત્રતામાં દુરુપયોગના જોખમો સમાવિષ્ટ હોઈ શકે છે પરંતુ પતંજલિ શાસ્ત્રી, J. એ રમેશ થાપર વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય, AIR ૧૯૫૦ SC ૧૨૪ માં ચીંધ્યા મુજબ "બંધારણના ઘડવૈયાઓએ મેડિસન સાથે સારી રીતે વિચાર્યું હશે જેઓ 'ફેડરલ બંધારણના પ્રથમ સુધારાની તૈયારીમાં અગ્રણી ભાવના' હતા કે "તેના કેટલાક હાનિકારક ફાંટાઓને તેમની સમૃદ્ધ વૃદ્ધિ માટે છોડી દેવું વધુ સારું છે, તેને કાપી નાખવા કરતાં, યોગ્ય ફળો આપનારાઓની શક્તિને ગુકસાન પહોંચાડવા માટે";" (નિયર વિરુદ્ધ મિનેસોટા, (૧૯૩૦) ૨૮૩ US ૬૯૭ માં ટાંકાયેલ). વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની તેની પૂરી પહોળાઈ અને પરિમાણમાં અતિ આવશ્યક જરૂરિયાતને સ્વીકારતી વખતે, તે જ સમયે યાદ રાખવું જરૂરી છે કે દરેક સરકારની પ્રથમ અને સૌથી મૂળભૂત ફરજ વ્યવસ્થાની જાળવણી છે, કારણ કે વ્યવસ્થા એ તમામ સંસ્કૃતિ અને માનવ સુખની પ્રગતિ માટે પૂર્વશરત છે. રાજ્યની સુરક્ષા અને સંગઠિત સરકાર એ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનો જ પાયો છે જે મુક્ત રાજકીય ચર્ચા માટેની તક જાળવી રાખે છે જેથી સરકાર લોકોની ઈચ્છા પ્રત્યે પ્રતિભાવશીલ બની શકે અને તેથી, એ અતિ

આવશ્યક છે કે સાધનોના અતિ-ભારમાં હેતુ ગુમાવવો જોઈએ નહીં. વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ એવા સ્તર સુધી લઈ જવું જોઈએ નહીં જ્યાં તેને કાયદા અને વ્યવસ્થાને ભંગ કરવાની અથવા કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારને તોડી પાડવાના હેતુથી જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાની મંજૂરી આપી શકાય. તેથી, એક તરફ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા અને બીજી તરફ જાહેર વ્યવસ્થા અને રાજ્યની સુરક્ષાના દાવો વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન જાળવવું જરૂરી છે. આ સંતુલન ધારાસભા દ્વારા કલમ ૧૨૪-એ ના ઘડતરમાં મળ્યું છે જે આપણા દેશ માટે રાજદ્રોહના ગુનાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. [જુઓ: મનુભાઈ ત્રિભોવનદાસ પટેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય [૧૯૭૨ Cri. L. J. ૩૭૩]

૯ કલમ ૧૨૪-એ નું અર્થઘટન વર્ષોથી વિવિધ ફેરફારોમાંથી પસાર થયું છે. પ્રથમ કેસ જ્યાં તે વિચારણા માટે આવ્યો હતો તે પ્રખ્યાત બંગોબાસી કેસ હતો; ક્વીન-એમ્પ્રેસ વિરુદ્ધ જોગેન્દ્ર ચંદર (૧૮૯૨) ILR ૧૯ Cal ૩૫. તે સમયે અમલમાં રહેલી કલમ અસંશોધિત કલમ હતી જેમાં "તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવે છે અથવા લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે" શબ્દો ન હતા અને વર્તમાન ત્રણના બદલે માત્ર એક જ સંયુક્ત સ્પષ્ટીકરણ હતું.

તેથી, નિર્માણ માટે આવતા કલમના શબ્દો હતા: "જે કોઈ..... કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે અસંતોષની લાગણીઓ જગાડે છે અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરે છે." સર કૌમર પેથરામ. C.J. એ જ્યુરીને પોતાના ચાર્જમાં "અસંતોષ" શબ્દનું ખૂબ વ્યાપક અર્થઘટન આપ્યું હતું. તેમણે તેનો અર્થ "અનુરાગથી વિપરીત" તરીકે કર્યો અને અવલોકન કર્યું કે કલમના હેતુઓ માટે તે પર્યાપ્ત રહેશે કે વપરાયેલા શબ્દો સરકાર સામે અપ્રિયતાની લાગણીઓ જગાડવા માટે ગણતરી કરેલ છે, સ્ટ્રેચી, J. એ ક્વીન એમ્પ્રેસ વિરુદ્ધ બાલ ગંગાધર તિલક, (૧૮૯૮) ILR ૨૨ Bom ૧૧૨ માં આ અર્થને વધુ વિસ્તરણ આપ્યું, જ્યારે તેમણે કહ્યું: "હું બંગોબાસી કેસમાં સર કૌમર પેથરામ સાથે સંમત છું કે અસંતોષ એટલે માત્ર અનુરાગની ગેરહાજરી" જેને તેમણે એમ કહીને સ્પષ્ટ કર્યું: "તેનો અર્થ તિરસ્કાર, દુશ્મનાવટ, નાપસંદગી, વેરભાવ, અનાદર અને સરકાર પ્રત્યેની અપ્રિયતાનું દરેક સ્વરૂપ છે. 'અરેફાદારી' કદાચ શ્રેષ્ઠ સામાન્ય શબ્દ છે, જે સરકાર પ્રત્યેની ખરાબ લાગણીના દરેક શક્ય સ્વરૂપને આવરી લે છે". તેમણે આગળ અવલોકન કર્યું, કલમનું અર્થઘટન કરતા: "ગુનો અન્યોમાં સરકાર પ્રત્યે અમુક ખરાબ લાગણીઓ જગાડવા અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરવામાં સમાવિષ્ટ છે. તે બળવો અથવા વિપ્લવ, અથવા કોઈપણ પ્રકારની વાસ્તવિક અશાંતિ, મોટી કે

નાની જગાડવી કે જગાડવાનો પ્રયાસ કરવો નથી... જો તેમણે ("એટલે કે આરોપીએ") સરકારના સત્તામંડળ સામે કોઈ બળવો અથવા હિંસક પ્રતિકારનો ફાટો ન તો જગાડ્યો હોય કે ન તો જગાડવાનો ઈરાદો રાખ્યો હોય, છતાં જો તેમણે સરકાર પ્રત્યે દુશ્મનાવટની લાગણીઓ જગાડવાનો પ્રયાસ કર્યો હોય, તો તે કલમ હેઠળ તેમને દોષિત ઠેરવવા માટે પર્યાપ્ત છે". જ્યુરીને આપવામાં આવેલા આ ચાર્જને પ્રીવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટી દ્વારા બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા તેમની દોષસિદ્ધિ સામે બાલ ગંગાધર તિલક દ્વારા પસંદ કરવામાં આવેલી સ્પેશિયલ લીવ ટુ અપીલની અરજી ફગાવી દેતી વખતે સ્પષ્ટપણે મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો. આ અર્થઘટને કલમ ૧૨૪-એ ને ખૂબ વ્યાપક વ્યાપ આપ્યો અને તેને એક વિકટ કલમ બનાવી. તે સ્પષ્ટપણે બ્રિટિશ સરકારમાં તેમના રાજકીય વિરોધીઓ સામે કેસ ચલાવવાની અને બ્રિટિશ શાસન સામેના વિરોધને દબાવવાની સત્તા અનામત રાખવા માટે ગણતરી કરેલ અર્થઘટન હતું. તે આ દેશ પર પોતાની પકડ જાળવી રાખવાની અને સરકાર સામે અપ્રિયતાની લાગણીઓ જગાડવા માટે પણ દંડનીય બનાવીને તમામ પ્રકારના વિરોધને કચડીને પોતાનું શોષણ ચાલુ રાખવાની બ્રિટિશરોની ચિંતા દર્શાવતું હતું, જાણે કે અપ્રિયતા ઉત્પન્ન કરવા માટે ગણતરી કરેલ શબ્દો અથવા કૃત્યોને શિક્ષા કરીને, તેઓ પરતંત્ર લોકો પાસેથી

સદ્ભાવના મેળવી શકે. [જુઓ: મનુભાઈ ત્રિભોવનદાસ પટેલ (ઉપરોક્ત)].

૧૦ કલમ ૧૨૪-એ નું આ વ્યાપક અને વ્યાપક અર્થઘટન ૧૯૪૨ સુધી ચાલુ રહ્યું, જ્યારે નિહારેન્દુ દત્ત મજુમદાર વિરુદ્ધ સમ્રાટ, AIR ૧૯૪૨ F.C. ૨૨ ના અગ્રણી કેસમાં. સર મોરિસ ગ્વાયર. C.J., એક અગ્રણી બ્રિટિશ જજ જેમણે ભારતના ફેડરલ કોર્ટના પ્રારંભિક વર્ષોમાં અધ્યક્ષતા કરી હતી, પરિસ્થિતિની સમીક્ષા કરી અને ઇંગ્લેન્ડમાં જજ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવેલા "બાહ્ય ધોરણ" અનુસાર અર્થઘટન કરીને કલમના વ્યાપને મર્યાદિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેમણે કલમના ઘડતરના દિવસોથી અને બાલ ગંગાધર તિલકના કેસ (૧૮૯૮) ILR ૨૨ Bom ૧૧૨ માં તેના અર્થઘટન પછી સરકારની વિભાવનામાં થયેલા મોટા ફેરફારને માન્યતા આપી. તેમણે બોવમેન વિરુદ્ધ સેક્યુલર સોસાયટી લિમિટેડ, (૧૯૧૭) AC ૪૦૬ માં લોર્ડ સમનરના ભાષણમાંથી નીચેના ફકરાને મંજૂરી સાથે ટાંક્યો: "સમાજને જોખમમાં મુકવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવતા શબ્દો તેમજ કૃત્યો સમયાંતરે તે પ્રમાણમાં અલગ પડે છે જે પ્રમાણમાં સમાજ વાસ્તવમાં સ્થિર અથવા અસુરક્ષિત છે, અથવા તેના વાજબી સભ્યો દ્વારા હુમલા માટે ખુલ્લો હોવાનું

માનવામાં આવે છે. વર્તમાન સમયમાં એવી સભાઓ અથવા સરઘસો કાયદેસર ગણાય છે જે એકસો પચાસ વર્ષ પહેલાં રાજદ્રોહી ગણાતા હોત, અને આ એટલા માટે નથી કારણ કે કાયદો નબળો છે અથવા બદલાઈ ગયો છે, પરંતુ એટલા માટે કે, સમય બદલાઈ ગયો હોવાથી, સમાજ પહેલાં કરતાં વધુ મજબૂત છે" અને ચીંધ્યું કે "ચોક્કસ કેસોમાં અસંખ્ય ન્યાયિક નિર્ણયો જે ચોક્કસપણે તે સમયે સાચા હતા જ્યારે તેઓ આપવામાં આવ્યા હતા તે આજના સંજોગોમાં લાગુ ન થઈ શકે." તેમણે અનુભવ્યું કે દેશના બદલાયેલા સંજોગોમાં સરકાર પ્રત્યેની "ખરાબ લાગણી" અથવા "અપ્રિયતા" ને રાજદ્રોહના આધાર તરીકે ગણી શકાય નહીં. તેમણે ચીંધ્યું કે કલમ ૧૨૪-એ ની ભાષાનું અર્થઘટન ઇંગ્લિશ લોમાં ઘડવામાં આવેલા રાજદ્રોહની વિભાવનાના પાચારૂપ વ્યાપક સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં થવું જોઈએ અને રેક્સ વિરુદ્ધ સુલિવમ (૧૮૬૮) ૧૧ Cox. C.C. ૫૪ માં જ્યુરીને મિ. જસ્ટિસ ફિટ્ઝગેરાલ્ડના ચાર્જમાં આ સામાન્ય સિદ્ધાંતોના ક્લાસિક નિવેદનનો સંદર્ભ આપતા. તેમણે એમ કહીને નિષ્કર્ષ કાઢ્યો કે રાજદ્રોહનો ગુનો "તે લોકોને રાજ્યનો જવાબ છે જેઓ, તેના પર હુમલો કરવાના અથવા તેને તોડી પાડવાના હેતુથી, શોધે છે.. તેની શાંતિને ભંગ કરવા, જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવા અને અશાંતિને પ્રોત્સાહન આપવા, અથવા જેઓ અન્યોને આમ કરવા

માટે ભડકાવે છે. શબ્દો, કૃત્યો અથવા લખાણો રાજદ્રોહ સમાન બને છે, જો તેઓ આ ઈશાદો અથવા આ પ્રવૃત્તિ ધરાવે છે અને એ જોવું સરળ છે કે શા માટે તેઓ રાજદ્રોહ પણ બનાવી શકે છે, જો તેઓ શોધે છે, જેમ કે શબ્દસમૂહ છે, સરકારને તિરસ્કારમાં લાવવા માટે. આ સરકારોના ઘવાયેલા અહંકારને પોષવા માટે ગુનો બનાવવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ એટલા માટે કે જ્યાં સરકાર અને કાયદાનું પાલન થવાનું બંધ થઈ જાય છે અને તેમના માટે કોઈ સન્માન અનુભવાતું નથી, ત્યાં માત્ર અરાજકતા જ આવી શકે છે. જાહેર અશાંતિ, અથવા જાહેર અશાંતિની વાજબી અપેક્ષા કે શક્યતા, આમ ગુનાનો સાર છે. જે કૃત્યો અથવા શબ્દોની રજૂઆત કરવામાં આવી છે તે કાં તો અશાંતિ માટે ભડકાવતા હોવા જોઈએ અથવા એવા હોવા જોઈએ જે વાજબી લોકોને સંતોષ આપે કે તે તેમનો ઈશાદો અથવા પ્રવૃત્તિ છે. "ફેડરલ કોર્ટે આમ સરકારની આધુનિક વિભાવના માટે યોગ્ય કલમના ગતિશીલ અર્થઘટનની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો અને અગાઉના કેસોમાં આપેલા અર્થઘટન કરતાં સાંકડું અર્થઘટન સ્વીકાર્યું એમ ઠરાવીને કે જ્યાં સુધી કૃત્યો અથવા શબ્દો જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવતા નથી, ત્યાં સુધી તેમને રાજદ્રોહી ગણી શકાય નહીં, કારણ કે રાજદ્રોહ એ મુખ્યત્વે જાહેર વ્યવસ્થા સામેનો ગુનો છે. [જુઓ: મનુભાઈ ત્રિભોવનદાસ પટેલ (ઉપરોક્ત)].

૧૧ પરંતુ ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલો આ પ્રગતિશીલ અને પ્રબુદ્ધ ઢ્રષ્ટિકોણ પ્રીવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટી દ્વારા કિંગ એમ્પ્રેર વિરુદ્ધ સદાશિવ નારાયણ. ૭૪. Ind App ૮૯: (AIR ૧૯૪૭ PC ૮૨) માં રદ કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યુડિશિયલ કમિટીએ ઠરાવ્યું કે અશાંતિ માટે ભડકાવવું એ રાજદ્રોહના ગુનાનું આવશ્યક તત્વ નથી પરંતુ અસંતોષની લાગણીઓ, એટલે કે સરકાર સામે અપ્રિયતા જગાડવી અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરવો પર્યાપ્ત છે. તેઓએ બાલ ગંગાધર તિલકના કેસ, (૧૮૯૮) ILR ૨૨ Bom ૧૧૨ માં જ્યુરીને મિ. જસ્ટિસ સ્ટ્રેચીના ચાર્જમાંથી સંબંધિત ફરો મંજૂરી સાથે ટાંક્યો, જે ફરો અમે અગાઉ પણ ટાંક્યો છે, અને અવલોકન કર્યું કે તેઓ મિ. જસ્ટિસ સ્ટ્રેચીની ભાષાને "વર્તમાન કેસમાં તેમના ઢ્રષ્ટિકોણને બરાબર વ્યક્ત કરતી" તરીકે અપનાવશે. [જુઓ: મનુભાઈ ત્રિભોવનદાસ પટેલ (ઉપરોક્ત)].

૧૨ પરિણામ એ આવ્યું કે જ્યારે આપણું બંધારણ ઘડવામાં આવ્યું ત્યારે ભારતીય અદાલતો સમક્ષ કલમ ૧૨૪-એ ના બે પરસ્પર વિરોધી અર્થઘટન હતા. એક પ્રીવી કાઉન્સિલ દ્વારા મૂકવામાં

આવેલું રૂઢિચુસ્ત અર્થઘટન હતું જેણે મુક્ત વાણી અને અભિવ્યક્તિને અંકુશમાં લેવા માટે સરકારને વ્યાપક સત્તા આપી હતી જો તે જાહેર વ્યવસ્થાના કોઈપણ ભંગ વગર સરકાર સામે માત્ર ખરાબ લાગણીઓ અથવા અપ્રિયતાની લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરવા માટે ગણતરી કરેલ હોય તો પણ: બીજું ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલું ઉદાર અર્થઘટન હતું જેણે મુક્ત વાણી અને અભિવ્યક્તિમાં હસ્તક્ષેપ કરવાના સરકારના અધિકારને મર્યાદિત કર્યો હતો અને જ્યાં સુધી તે જાહેર અશાંતિ માટે ભડકાવતું ન હોય અથવા તેમ કરવાનો ઇરાદો અથવા પ્રવૃત્તિ ન ધરાવતું હોય ત્યાં સુધી તેનો મુક્ત અને અપ્રતિબંધિત ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપતું હતું. સર્વોચ્ચ અદાલતને કેદારનાથ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, AIR ૧૯૬૨ SC ૯૫૫ માં વિચારણા કરવા માટે બોલાવવામાં આવી હતી કે આમાંથી કયા વિરોધી અર્થઘટનને સાચા અર્થઘટન તરીકે સ્વીકારવું જોઈએ, કારણ કે આ પ્રશ્નના નિર્ધારણ પર કલમ ૧૨૪-એ ની માન્યતા આધારિત હતી. જો પ્રીવી કાઉન્સિલ દ્વારા મૂકવામાં આવેલું અર્થઘટન સાચું અર્થઘટન હોય તો, કલમ ૧૨૪-એ સ્પષ્ટપણે અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) નો ભંગ કરતી હોવાથી અતિ-અધિકારક્ષેત્રિય બનશે કારણ કે આવા અર્થઘટન પર તે અનુચ્છેદ ૧૯(૨) હેઠળ વાણી અને અભિવ્યક્તિના મૂળભૂત અધિકાર પર લાદવામાં આવતા ધારાસભીય નિયંત્રણોની

પરવાનગી આપેલ મર્યાદાઓની બહાર હશે. આવા અર્થઘટન પર એવું કહેવું શક્ય બનશે નહીં કે કલમ "જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં" ઘડવામાં આવી છે: કલમ દ્વારા લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો "જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં" જે જરૂરી છે તેના કરતાં પણ વધુ આગળ વધશે. બીજી તરફ ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા મંજૂર કરાયેલું અર્થઘટન કલમને માન્ય બનાવશે, કારણ કે તે અર્થઘટન પર કલમ દ્વારા લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો અને જાહેર વ્યવસ્થાના હિત વચ્ચે સીધો સંબંધ હશે અને કલમ અનુચ્છેદ ૧૯(૨) દ્વારા બચી જશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે, વિષય પરના કેસ લો ની સંપૂર્ણ સમીક્ષા પછી ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા મૂકવામાં આવેલા અર્થઘટનને સ્વીકાર્યું અને કલમ ૧૨જીએ ને માન્ય ઠરાવી. સર્વોચ્ચ અદાલત વતી બોલતા સિન્હા C.J. એ ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા સ્વીકારાયેલા અર્થઘટનને પસંદ કરવા માટે નીચેના કારણો આપ્યા : "..... જો આપણે રાજદ્રોહના કથિત ગુનામાં ગુનાહિતતાના સાર તરીકે ફેડરલ કોર્ટના અર્થઘટનને સ્વીકારીએ, એટલે કે અશાંતિ માટે ભડકાવવું અથવા જાહેર અશાંતિની પ્રવૃત્તિ કે શક્યતા અથવા તેની વાજબી આશંકા, તો આ કલમ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત અધિકાર પર પરવાનગી આપેલ ધારાસભીય નિયંત્રણોની મર્યાદામાં આવી શકે છે. તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે અનુચ્છેદ ૧૯ ના ખંડ (૨) ની જોગવાઈઓ સિવાય, કલમ

૧૨૪-એ અને ૫૦૫ સ્પષ્ટપણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)
(a) નું ઉલ્લંઘન કરે છે. પરંતુ પછી આપણે જોવાનું છે કે
બચાવવાના ખંડો, એટલે કે અનુચ્છેદ ૧૯ નો ખંડ (૨) ઉપરોક્ત
કલમોનું ક્યાં સુધી રક્ષણ કરે છે. હવે અગાઉ ટાંક્યા મુજબ,
સંશોધિત ખંડ (૨) ના સંદર્ભમાં, '.....જાહેર વ્યવસ્થાના
હિતમાં' અભિવ્યક્તિ એ ખૂબ પરિમાણ વાળા શબ્દો છે અને
વિરોધી વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, ૧૯૫૮ SCR ૩૦૮ p. ૩૧૭:
(AIR ૧૯૫૭ SC ૮૯૬ p. ૮૯૯) ના કેસમાં આ અદાલતે
અવલોકન કર્યા મુજબ 'જાળવણી માટે' અભિવ્યક્તિ કરતાં વધુ
વ્યાપક છે. કાયદો જે જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં ઘડવામાં આવ્યો
છે તે બંધારણીય અમાન્યતાના દોષમાંથી બચી શકે છે. જો, બીજી
તરફ, આપણે એવું ઠરાવવું પડ્યું હોત કે અશાંતિની કોઈ પ્રવૃત્તિ
વગર પણ અથવા કાયદા અને વ્યવસ્થાની ભંગ ઊભી કરવાના
ઈરાદા વગર પણ, લખાયેલા અથવા બોલાયેલા શબ્દોના ઉપયોગ
દ્વારા જે માત્ર સરકાર સામે અસંતોષ અથવા દુશ્મનાવટની
લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે છે, રાજદ્રોહનો ગુનો પૂર્ણ થાય છે, તો
કલમોનું આવું અર્થઘટન તેમને અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) ને ખંડ
(૨) સાથે વાંચતા બંધારણ વિરોધી બનાવશે. એ સુસ્થાપિત છે કે
જો કાયદાની ચોક્કસ જોગવાઈઓનું એક રીતે અર્થઘટન કરવામાં
આવે તો તે બંધારણ સાથે સુસંગત બને છે, અને બીજું અર્થઘટન

તેમને બંધારણ વિરોધી બનાવશે, તો અદાલત અગાઉના અર્થઘટનની તરફેણમાં ઝુકાવ રાખશે. કલમના મુખ્ય ભાગ સાથે જોડાયેલા સ્પષ્ટીકરણો સાથે સમગ્ર રીતે વાંચવામાં આવેલી કલમોની જોગવાઈઓ તે વાજબી રીતે સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમોનો હેતુ માત્ર તેવી પ્રવૃત્તિઓને દંડનીય બનાવવાનો છે જેનો ઈરાદો હિંસાનો અસરો લઈને જાહેર શાંતિનો ભંગ અથવા અશાંતિ ઊભી કરવાનો હોય અથવા પ્રવૃત્તિ ધરાવતો હોય. અગાઉ ચીંધ્યા મુજબ, કલમના મુખ્ય ભાગ સાથે જોડાયેલા સ્પષ્ટીકરણો સ્પષ્ટ કરે છે કે સરકારી પગલાંની ટીકા અથવા સરકારી કાર્યવાહી પર ટિપ્પણી, ગમે તેટલા સખત શબ્દોમાં હોય, તે વાજબી મર્યાદામાં હશે અને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત અધિકાર સાથે સુસંગત હશે. તે માત્ર ત્યારે જ છે જ્યારે શબ્દો, લખાયેલા અથવા બોલાયેલા, વગેરે જે જાહેર અશાંતિ અથવા કાયદા અને વ્યવસ્થાની ભંગ ઊભી કરવાની વિનાશક પ્રવૃત્તિ અથવા ઈરાદો ધરાવે છે ત્યારે જ જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં આવી પ્રવૃત્તિઓને અટકાવવા માટે કાયદો આગળ આવે છે. આ રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવેલ, કલમ, અમારા મતે, વ્યક્તિગત મૂળભૂત અધિકારો અને જાહેર વ્યવસ્થાના હિત વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન બનાવે છે. એ પણ સુસ્થાપિત છે કે કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતે માત્ર વપરાયેલા શબ્દોના અક્ષરશઃ અર્થને ધ્યાનમાં લેવો

જોઈએ નહીં, પરંતુ કાયદાના પૂર્વવર્તી ઇતિહાસ, તેના હેતુ અને તે જે અનિષ્ટને દબાવવા માંગે છે તેને પણ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ જુઓ (૧) બંગાળ ઇમ્યુનિટી કો. લિમિટેડ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય. ૧૯૫૫-૨ SCR ૬૦૩: AIR ૧૯૫૩ SC ૬૬૧ અને (૨) આર.એમ.ડી. ચમારબાગવાલા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ૧૯૫૭ SCR ૯૩૦: AIR ૧૯૫૭ SC ૬૨૮. તે પ્રકાશમાં જોવામાં આવે તો, આ કેસોમાં પડકારવામાં આવેલી કલમોની જોગવાઈઓનું આ રીતે અર્થઘટન કરવામાં આપણને કોઈ ખચકાટ નથી જેથી તેમની અરજી અશાંતિ, અથવા કાયદા અને વ્યવસ્થાની ભંગ, અથવા હિંસા માટે ભડકાવવાનો ઈરાદો અથવા પ્રવૃત્તિ ધરાવતા કૃત્યો સુધી સીમિત રહે."

તેથી, હવે એ સુસ્થાપિત ગણવું જ જોઈએ કે શબ્દો, કૃત્યો અથવા લખાણો કલમ ૧૨૪-એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજદ્રોહ સમાન માત્ર ત્યારે જ બને છે જો તેઓ હિંસા માટે ભડકાવે છે અથવા કાયદો અને વ્યવસ્થા ભંગ કરે છે અથવા જાહેર અશાંતિ ઊભી કરે છે અથવા તેમ કરવાનો ઈરાદો અથવા પ્રવૃત્તિ ધરાવે છે. કલમ ૧૨૪-એ ના આ અર્થઘટનના પ્રકાશમાં જ મારે નક્કી કરવાનું છે કે આપેલી સલાહ અથવા ઉચ્ચારવામાં આવેલા શબ્દો કલમ ૧૨૪-

એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજક્રોહી બાબત સમાન છે કે કેમ.

૧૩ જો કે મેં કેદારનાથ સિંહ (સુપ્રા) ના કેસમાં ચૂકાદામાંથી ફરો
ટાંક્યો છે, ઉપર સંદર્ભિત કર્યા મુજબ, હું સમગ્ર ફરર ૨૪, ૨૫
અને ૨૬ ને ટાંકવું જરૂરી ગણું છું:

૨૪. આ કેસમાં, આપણે સીધા જ એ પ્રશ્ન સાથે સંકળાયેલા છીએ
કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ માં વ્યાખ્યાયિત મુજબનો
ગુનો બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) દ્વારા ખાતરી આપેલ
મૂળભૂત અધિકાર સાથે કેટલે અંશે સુસંગત છે, જે આ શબ્દોમાં છે:

"૧૯. (૧) તમામ નાગરિકોને અધિકાર રહેશે—

(a) વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનો....."

આ ખાતરી આપેલ અધિકાર વાજબી નિયંત્રણો લાદવાના
ધારાસભાના અધિકારને આધીન છે, જેનો વ્યાપ ખંડ (૨) દ્વારા
દર્શાવવામાં આવ્યો છે જે, તેના સંશોધિત સ્વરૂપમાં આ પ્રમાણે છે:

"(૨) ખંડ (૧) ના ઉપ-ખંડ (a) માં કશું પણ વર્તમાન કાયદાના અમલને અસર કરશે નહીં, અથવા રાજ્યને કાયદો બનાવતા રોકશે નહીં, જ્યાં સુધી આવો કાયદો સદર ઉપ-ખંડ દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારના ઉપયોગ પર રાજ્યની સુરક્ષા, વિદેશી રાજ્યો સાથેના મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધો, જાહેર વ્યવસ્થા, શિષ્ટાચાર અથવા નૈતિકતાના હિતમાં, અથવા અદાલતના તિસ્કાર, બદનક્ષી અથવા ગુના માટે ભડકાવવાના સંદર્ભમાં વાજબી નિયંત્રણો લાદે છે."

અમારી સમક્ષ એવો પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો નથી કે અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) દ્વારા ખાતરી આપેલ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનો મૂળભૂત અધિકાર એ નિરપેક્ષ અધિકાર નથી. એ સામાન્ય આધાર છે કે અધિકાર એવા વાજબી નિયંત્રણોને આધીન છે જે ખંડ (૨) ની મર્યાદામાં આવશે, જેમાં (a) રાજ્યની સુરક્ષા, (b) વિદેશી રાજ્યો સાથેના મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધો, (c) જાહેર વ્યવસ્થા, (d) શિષ્ટાચાર અથવા નૈતિકતા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ અથવા કલમ ૫૦૫ ની બંધારણીયતાના સંદર્ભમાં, ખાસ કરીને રાજ્યની સુરક્ષા અને જાહેર વ્યવસ્થાના સંદર્ભમાં ખંડ (૨) ની જરૂરિયાતો સાથે તેઓ કેટલે

અંશે સુસંગત છે, કલમ, એ નોંધવું જ જોઈએ, કે કોઈપણ બોલાયેલા અથવા લખાયેલા શબ્દો અથવા સંકેતો અથવા દ્રશ્યરૂપ રજૂઆતો વગેરેને દંડનીય બનાવે છે, જે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવવાની અથવા લાવવાનો પ્રયાસ કરવાની અથવા અસંતોષ જગાડવાની અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરવાની અસર ધરાવે છે. હવે, "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર" અભિવ્યક્તિને વહીવટ ચલાવવામાં હાલમાં રોકાયેલી વ્યક્તિઓથી અલગ પાડવી પડશે. "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર" એ રાજ્યનું દ્રશ્યમાન પ્રતીક છે. જો કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારને તોડી પાડવામાં આવે તો રાજ્યનું જ અસ્તિત્વ જોખમમાં મુકાઈ જશે. તેથી કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારનું સતત અસ્તિત્વ એ રાજ્યની સ્થિરતાની આવશ્યક શરત છે. એટલા માટે જ 'રાજદ્રોહ', કલમ ૧૨૪એ માં ગુના તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો છે, તે રાજ્ય સામેના ગુનાઓ સંબંધિત પ્રકરણ VI હેઠળ આવે છે. તેથી કલમ ૧૨૪એ ના અર્થમાં કોઈપણ કૃત્યો જે સરકારને તોડી પાડવાની અથવા તે સરકારને તિરસ્કાર અથવા અનાદરમાં લાવવાની, અથવા તેની સામે અસંતોષ ઊભો કરવાની અસર ધરાવે છે, તે દંડનીય કાયદાની મર્યાદામાં હશે કારણ કે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે અરેફાદારી અથવા તેની સામે દુશ્મનાવટની લાગણી વાસ્તવિક હિંસાના ઉપયોગ અથવા હિંસા

માટે ભડકાવવા દ્વારા જાહેર અશાંતિની પ્રવૃત્તિનો વિચાર લાવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોઈપણ લખાયેલા અથવા બોલાયેલા શબ્દો વગેરે, જેમનામાં હિંસક સાધનો દ્વારા સરકારને તોડી પાડવાનો વિચાર અંતર્નિહિત છે, જે સંક્ષિપ્તમાં "ક્રાંતિ" શબ્દમાં સમાવિષ્ટ છે, તે પ્રશ્નમાં રહેલી કલમ દ્વારા દંડનીય બનાવવામાં આવ્યા છે. પરંતુ કલમે એ સ્પષ્ટપણે દર્શાવવાની કાળજી લીધી છે કે કાયદેસરના સાધનો દ્વારા તેમના સુધારા અથવા ફેરફારના હેતુથી સરકારના પગલાં પ્રત્યે નાપસંદગી વ્યક્ત કરવા માટે વપરાતા સખત શબ્દો કલમ હેઠળ આવશે નહીં. તેવી જ રીતે, ટિપ્પણીઓ, ગમે તેટલા સખત શબ્દોમાં હોય, સરકારની ક્રિયાઓ પ્રત્યે નાપસંદગી વ્યક્ત કરતી હોય, તેવી લાગણીઓને જગાડ્યા વગર જે હિંસાના કૃત્યો દ્વારા જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાની વૃત્તિ પેદા કરે છે, તે દંડનીય રહેશે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે અરેફાદારી એ સરકારના પગલાં અથવા કૃત્યો, અથવા તેની એજન્સીઓ પર સખત શબ્દોમાં ટિપ્પણી કરવા સમાન નથી, જેથી લોકોની પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરી શકાય અથવા કાયદેસરના સાધનો દ્વારા તે કૃત્યો અથવા પગલાં રદ અથવા ફેરફાર કરી શકાય, એટલે કે, દુશ્મનાવટ અને અરેફાદારીની તેવી લાગણીઓને જગાડ્યા વગર જે જાહેર અશાંતિ અથવા હિંસાના ઉપયોગ માટે ઉત્તેજના દર્શાવે છે..

૨૫. અમારી સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી નથી કે જો કોઈ ભાષણ અથવા લખાણ લોકોને હિંસા માટે ભડકાવે છે અથવા જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવે છે, તો તે 'રાજદ્રોહ' ની વ્યાખ્યામાં આવશે નહીં. જે રજૂઆત કરવામાં આવી છે તે એ છે કે એક વ્યક્તિ જે ખૂબ જ સખત ભાષણ આપે છે અથવા સરકારી પગલાં અથવા જાહેર અધિકારીઓના કૃત્યોની ખૂબ જ સખત ટીકા તરફ નિર્દેશિત લખાણમાં ખૂબ જ મજબૂત શબ્દોનો ઉપયોગ કરે છે, તે પણ દંડનીય કલમની મર્યાદામાં આવી શકે છે. પરંતુ અમારા મતે, આવા શબ્દો લખાયેલા અથવા બોલાયેલા કલમના વ્યાપ બહાર હશે. આ સંદર્ભમાં, એ અવલોકન કરવું યોગ્ય છે કે રાજ્યની સુરક્ષા, જે કાયદા અને વ્યવસ્થાની જાળવણી પર આધારિત છે, તે ખૂબ જ મૂળભૂત વિચારણા છે જેના પર રાજ્ય સામેના ગુનાઓને શિક્ષા કરવાના હેતુથી કાયદો ઘડવામાં આવે છે. આવા કાયદાએ, એક તરફ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનું સંપૂર્ણ રક્ષણ અને ખાતરી આપવાની છે, જે આપણું બંધારણ સ્થાપિત કર્યું છે તે લોકશાહી સ્વરૂપની સરકારની પૂર્વશરત છે. આ અદાલત, નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોના રક્ષક અને જામીનદાર તરીકે, તેના પર એવા કોઈપણ કાયદાને રદ કરવાની ફરજ ધરાવે છે જે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને અયોગ્ય રીતે નિયંત્રિત કરે

છે જેની સાથે આપણે આ કેસમાં સંકળાયેલા છીએ. પરંતુ સ્વતંત્રતાને કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારની નિંદા અને નાપસંદગી માટેનું લાયસન્સ બનવાથી બચાવવી પડશે, તેવા શબ્દોમાં જે હિંસા ભડકાવે છે અથવા જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવે છે. એક નાગરિકને સરકાર અથવા તેના પગલાં વિશે ટીકા કે ટિપ્પણીના સ્વરૂપમાં જે ઈચ્છે તે કહેવાનો કે લખવાનો અધિકાર છે, ત્યાં સુધી કે તે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર સામે લોકોને હિંસા માટે ભડકાવતો નથી અથવા જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાના ઈરાદાથી કરતો નથી. તેથી, અદાલતે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) હેઠળ ખાતરી આપેલ નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારના વ્યાપ અને તે ખાતરી આપેલ અધિકાર પર અન્ય બાબતોની સાથે સાથે રાજ્યની સુરક્ષા અને જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં વાજબી નિયંત્રણો લાદવાની ધારાસભાની સત્તા વચ્ચે સ્પષ્ટ મર્યાદા રેખા દોરવાની ફરજ ધરાવે છે. તેથી, આપણે નક્કી કરવાનું છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ અને ૫૦૫ ક્યાં સુધી કાયદા ઘડતરની વ્યાજબી મર્યાદામાં હોવાનું કહી શકાય. જો એવું ઠરાવવામાં આવે, ૧૯૪૨ FCR ૩૮: (AIR ૧૯૪૨ FC ૨૨) ના કેસમાં ફેડરલ કોર્ટ દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા ઢ્રષ્ટિબિંદુઓ સાથે સુસંગત રહીને કે 'રાજદ્રોહ' ના કથિત ગુનામાં ગુનાહિતતાનો સાર એ હિંસા માટે ભડકાવવું અથવા બોલાયેલા

અથવા લખાયેલા શબ્દો દ્વારા જાહેર અશાંતિ ઊભી કરવાની પ્રવૃત્તિ અથવા ઈરાદો છે, જે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારને તિરસ્કાર અથવા અનાદરમાં લાવવાની અથવા રાજ્ય પ્રત્યેની અરેફાદારીના અર્થમાં અસંતોષ ઊભી કરવાની પ્રવૃત્તિ અથવા અસર ધરાવે છે, બીજા શબ્દોમાં કાયદાને ઇંગ્લેન્ડમાં રાજદ્રોહના કાયદા સાથે સુસંગત લાવવો, જેવો ધારાસભ્યોનો ઈરાદો હતો જ્યારે તેઓએ અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબ ૧૮૭૦ માં ભારતીય દંડ સંહિતામાં કલમ ૧૨૪એ રજૂ કરી હતી, તો કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯ ના ખંડ (૨) માં નક્કી કરેલી પરવાનગી આપેલ મર્યાદામાં હશે. જો બીજી તરફ આપણે કલમના શબ્દોને અક્ષરશઃ અર્થ આપીએ, તે તમામ પૂર્વવર્તી પૃષ્ઠભૂમિથી અલગ કરીને જેમાં રાજદ્રોહનો કાયદો વિકસ્યો છે, જેમ કે પ્રીવી કાઉન્સિલની જ્યુડિશિયલ કમિટીના કેટલાક નિર્ણયોમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે, તો એ કહેવું સાચું હશે કે કલમ માત્ર ઉપરોક્ત ખંડ (૨) માં નક્કી કરેલી મર્યાદામાં જ નથી પરંતુ તેની ખૂબ બહાર પણ છે.

૨૬. ફેડરલ કોર્ટ અને પ્રીવી કાઉન્સિલના પરસ્પર વિરોધી નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને, ઉપર સંદર્ભિત કર્યા મુજબ, આપણે નક્કી કરવાનું છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ અને

૫૦૫ ની જોગવાઈઓને બંધારણ વિરોધી તરીકે ક્યાં સુધી રદ કરવી પડશે. જો આપણે રાજદ્રોહના કથિત ગુનામાં ગુનાહિતતાના સાર તરીકે ફેડરલ કોર્ટના અર્થઘટનને સ્વીકારીએ, એટલે કે અશાંતિ માટે ભડકાવવું અથવા જાહેર અશાંતિની પ્રવૃત્તિ કે શક્યતા અથવા તેની વાજબી આશંકા, તો કલમ વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત અધિકાર પર પરવાનગી આપેલ ધારાસભીય નિયંત્રણોની મર્યાદામાં આવી શકે છે. તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે અનુચ્છેદ ૧૯ ના ખંડ (૨) ની જોગવાઈઓ સિવાય, કલમ ૧૨૪એ અને ૫૦૫ સ્પષ્ટપણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) નું ઉલ્લંઘન કરે છે. પરંતુ પછી આપણે જોવાનું છે કે બચાવવાનો ખંડ, એટલે કે અનુચ્છેદ ૧૯ નો ખંડ ૨. ઉપરોક્ત કલમોનું ક્યાં સુધી રક્ષણ કરે છે. હવે, અગાઉ ચીંધ્યા મુજબ, અગાઉ ટાંક્યા મુજબ સંશોધિત ખંડ (૨) ના સંદર્ભમાં, "..... જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં" અભિવ્યક્તિ એ ખૂબ પરિમાણ વાળા શબ્દો છે અને વિરેન્દ્ર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, ૧૯૫૮ SCR ૩૦૮ p. ૩૧૭: ((S) AIR ૧૯૫૭ SC ૮૯૬ p. ૮૯૯) ના કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યા મુજબ "જાળવણી માટે" અભિવ્યક્તિ કરતાં વધુ વ્યાપક છે. કાયદો જે જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં ઘડવામાં આવ્યો છે તે બંધારણીય અમાન્યતાના દોષમાંથી બચી શકે છે. જો, બીજી તરફ, આપણે

એવું ઠરાવવું પડ્યું હોત કે અશાંતિની કોઈ પ્રવૃત્તિ વગર પણ અથવા કાયદા અને વ્યવસ્થાની ભંગ ઊભી કરવાના ઈરાદા વગર પણ, લખાયેલા અથવા બોલાયેલા શબ્દોના ઉપયોગ દ્વારા જે માત્ર સરકાર સામે અસંતોષ અથવા દુશ્મનાવટની લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે છે, રાજદ્રોહનો ગુનો પૂર્ણ થાય છે, તો કલમોનું આવું અર્થઘટન તેમને અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(a) ને ખંડ (૨) સાથે વાંચતા બંધારણ વિરોધી બનાવશે. એ સુસ્થાપિત છે કે જો કાયદાની ચોક્કસ જોગવાઈઓનું એક રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવે તો તે બંધારણ સાથે સુસંગત બને છે, અને બીજું અર્થઘટન તેમને બંધારણ વિરોધી બનાવશે, તો અદાલત અગાઉના અર્થઘટનની તરફેણમાં ઝુકાવ રાખશે. કલમોની જોગવાઈઓ સ્પષ્ટીકરણો સાથે સમગ્ર રીતે વાંચવામાં આવે તો તે વાજબી રીતે સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમોનો હેતુ માત્ર તેવી પ્રવૃત્તિઓને દંડનીય બનાવવાનો છે જેનો ઈરાદો હિંસાનો અસરો લઈને જાહેર શાંતિનો ભંગ અથવા અશાંતિ ઊભી કરવાનો હોય અથવા પ્રવૃત્તિ ધરાવતો હોય. અગાઉ ચીંધ્યા મુજબ, કલમના મુખ્ય ભાગ સાથે જોડાયેલા સ્પષ્ટીકરણો સ્પષ્ટ કરે છે કે સરકારી પગલાંની ટીકા અથવા સરકારી કાર્યવાહી પર ટિપ્પણી, ગમે તેટલા સખત શબ્દોમાં હોય, તે વાજબી મર્યાદામાં હશે અને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના મૂળભૂત અધિકાર સાથે સુસંગત હશે. તે માત્ર ત્યારે જ છે જ્યારે શબ્દો, લખાયેલા અથવા

બોલાયેલા, વગેરે જે જાહેર અશાંતિ અથવા કાયદા અને વ્યવસ્થાની ભંગ ઊભી કરવાની વિનાશક પ્રવૃત્તિ અથવા ઈશદો ધરાવે છે ત્યારે જ જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં આવી પ્રવૃત્તિઓને અટકાવવા માટે કાયદો આગળ આવે છે, આ રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવેલ, કલમ, અમારા મતે, વ્યક્તિગત મૂળભૂત અધિકારો અને જાહેર વ્યવસ્થાના હિત વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન બનાવે છે. એ પણ સુસ્થાપિત છે કે કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતે માત્ર વપરાયેલા શબ્દોના અક્ષરશઃ અર્થને ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ નહીં, પરંતુ કાયદાના પૂર્વવર્તી ઇતિહાસ તેના હેતુ અને તે જે અનિષ્ટને દબાવવા માંગે છે તેને પણ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. જુઓ (૧) બંગાળ ઈમ્યુનિટી કો. લિમિટેડ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, ૧૯૫૫-૨ SCR ૬૦૩ : ((S) AIR ૧૯૫૫ SC ૬૬૧) અને (૨) આર. એમ. ડી. ચમારબાગવાલા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ૧૯૫૭ SCR ૯૩૦: ((S) AIR ૧૯૫૭ SC ૬૨૮). તે પ્રકાશમાં જોવામાં આવે તો, આ કેસોમાં પડકારવામાં આવેલી કલમોની જોગવાઈઓનું આ રીતે અર્થઘટન કરવામાં આપણને કોઈ ખચકાટ નથી જેથી તેમની અરજી અશાંતિ, અથવા કાયદા અને વ્યવસ્થાની ભંગ, અથવા હિંસા માટે ભડકાવવાનો ઈશદો અથવા પ્રવૃત્તિ ધરાવતા કૃત્યો સુધી સીમિત રહે.

૧૪ મારે એ હકીકત પ્રત્યે સચેત રહેવું જોઈએ કે હાથ પરનો કેસ એવો છે જેમાં આરોપી એવા તબક્કે એફ.આઈ.આર. રદ કરવા માટે પ્રાર્થના કરી રહ્યો છે જ્યારે અન્વેષણ ચાલુ છે. મારે એફ.આઈ.આર. માં લગાવવામાં આવેલા આક્ષેપોને જોવા જોઈએ, જેમ કે તેઓ તેમાંથી કશું ઉમેર્યા કે બાદ કર્યા વગર છે. મારો એવો અભિપ્રાય છે કે એક ભાષણ અથવા નિવેદન, જેમાં વક્તા તેને સાંભળી રહેલા વ્યક્તિઓને હિંસાનો અસરો લેવા માટે વિનંતી કરે છે, તે પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે અસંતોષ જગાડવાનો ઈરાદો ધરાવે છે તેમ કહી શકાય અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ ગુનો બને છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એક વ્યક્તિને કોઈ ચોક્કસ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવા અથવા બદલો લેવાના સાધન તરીકે હિંસા માટે રાજી કરવા માટે સલાહ આપવી એ તે હેતુ માટે પોતે હિંસા કરવા માટે સલાહ આપવા કરતાં ઓછું વાંધાજનક નથી. બંને કેસોમાં, સલાહ કાર્યવાહીનો માર્ગ અપનાવવાની છે, તે રાજ્યની શાંતિ ભંગ કરવા માટે ગણતરી કરેલ છે. તે બળ દ્વારા સ્થાપિત સરકારનો વિરોધ કરવાની ભલામણ છે."

"૧૬ કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર અભિવ્યક્તિને કયો અર્થ

જોડવો જોઈએ:

૧૬.૧ સર્વોચ્ચ અદાલતે કેદારનાથ સિંહ (સુપ્રા) માં અવલોકન કર્યું કે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર અભિવ્યક્તિને વહીવટ ચલાવવામાં હાલમાં રોકાયેલી વ્યક્તિઓથી અલગ પાડવી જોઈએ.

૧૬.૧ આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ સરકારી શાસન અને તેના પ્રતિનિધિઓ, હાલની રાજકીય વ્યવસ્થા કોઈપણ ચોક્કસ વહીવટકર્તાઓના સેટથી અલગ છે. સ્થાપિત સત્તામંડળ જે દેશ પર શાસન કરે છે અને તેની જાહેર બાબતોનો વહીવટ કરે છે તેમાં તે પ્રતિનિધિઓનો સમાવેશ થાય છે જેમને સરકારનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે. તે ભારતના કોઈપણ ભાગમાં કારોબારી સરકારનો વહીવટ કરવા માટે કાયદા દ્વારા અધિકૃત વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓને દર્શાવે છે... લાગણીઓ, જે કલમ ૧૨૪એ નો પ્રતિબંધ કરવાનો હેતુ છે, તે સરકાર પ્રત્યે વિવિધ રીતે જાગી શકે છે, અને તેની કોઈપણ સેવાઓની અયોગ્ય નિંદા દ્વારા સરકાર પ્રત્યે આવી લાગણીઓ જગાડવી શક્ય છે. ચોક્કસ કેસમાં કોઈપણ સેવાની નિંદા ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર અથવા અસંતોષની કોઈ લાગણી

જગાડવા માટે પર્યાપ્ત છે કે કેમ, તે ટીકાના સ્વરૂપ, વહીવટમાં સેવાની સ્થિતિ અને કેસના અન્ય તમામ સંજોગો પર આધારિત હોવું જોઈએ. તે કેસના સંજોગોના સંદર્ભમાં દરેક કેસમાં નક્કી કરવાનો હકીકતનો પ્રશ્ન હશે. આ અર્થમાં સરકારમાં માત્ર ભારત સરકાર જ નહીં પરંતુ સ્થાનિક સરકારનો પણ સમાવેશ થાય છે. સરકાર એટલે હાલમાં વહીવટનો હવાલો સંભાળનાર વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ નથી. તેનો અર્થ એ વ્યક્તિઓ છે જેઓ એકસાથે, ક્રમિક રીતે, હાલમાં સરકારનો વહીવટ કરવા માટે અધિકૃત છે. વ્યક્તિઓનો એક ચોક્કસ સેટ વાંધા માટે ખુલ્લો હોઈ શકે છે, અને તેમના પર પ્રહાર કરવો અને તેમના પર હુમલો કરવો અને તેમની સામે તિરસ્કાર જગાડવો એ અનિવાર્યપણે સરકાર સામે તિરસ્કાર જગાડવો નથી કારણ કે તેઓ માત્ર તાલકાઓ છે, અને તે અમૂર્ત વિભાવનાના પ્રતિનિધિઓ નથી જેને સરકાર કહેવામાં આવે છે. સરકાર અને સરકાર હેઠળ રોજગારી મેળવતા વ્યક્તિગત અધિકારીઓ વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે. અગાઉનાને તિરસ્કાર અથવા અનાદરમાં લાવતા શબ્દો રાજદ્રોહ સમાન બને છે, પરંતુ પછીના સામે નિર્દેશિત સમાન શબ્દો માત્ર બદનક્ષીના કાયદાનો ભંગ કરી શકે છે. ગૌણ અધિકારીઓની ટીકાના એવા ઉદાહરણો હોઈ શકે છે જે સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવવા અથવા અસંતોષ જગાડવાના નિયમનો ભંગ ન કરે અને

તેવા ઉદાહરણોની કલ્પના કરવી પણ સરળ છે જે કરશે. કોઈ સામાન્ય નિંયમ નક્કી કરી શકાય નહીં . ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર અને કારોબારી સરકાર વચ્ચે કોઈ સાર્વભૂત તફાવત દોરી શકાય નહીં. [જુઓ:

૧ સુંદર લાલ (૧૯૧૯) ૪૨ All ૨૩૩ (FB); ક્ષિતિશચંદ્ર રોય ચૌધરી (૧૯૩૨) ૫૯ Cal ૧૧૯૭.

૨ જુઓ બાલ જી તિલક AIR ૧૯૧૬ Bom ૯: ૧૮ Cri LJ ૫૬૭, ૬૦૫; ધીરેન્દ્ર નાથ સેન (૧૯૩૮) ૨ Cal ૬૭૨.

૩ બેસન્ટ (૧૯૧૬) ૩૯ Mad ૧૦૮૫ (SB); ક્ષિતિશચંદ્ર રોય ચૌધરી (૧૯૩૨) ૫૯ Cal ૧૧૯૭.

૪ માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી બેટીના મતે, ભાસ્કર બળવંત ભોપટકર (૧૯૦૬) ૮ Bom LR ૪૨૧, ૪૩૮: ૪ Cri LJ ૧:૩૦ Bom ૪૨૧ માં.

૫ રાજ પાલ (૧૯૨૨) ૩ Lah ૪૦૫ (SB)

૬ સત પ્રકાશ AIR ૧૯૪૧ Lah ૧૬૫:૪૨ Cri LJ ૬૮૨.

૭ જુઓ આનંદબજાર પત્રિકા (૧૯૩૨) ૬૦ Cal ૪૦૮ (SB); ક્ષિતિશચંદ્ર રોય ચૌધરી (૧૯૩૨) ૫૯ Cal ૧૧૯૭.

૧૭ કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર માનવ એજન્સી દ્વારા કામ કરે છે અને ચોક્કસપણે, પોલીસ સેવા અથવા દળ પોતે રાજ્યમાં કાયદો અને વ્યવસ્થાના વહીવટ અને જાળવણી માટેની મુખ્ય એજન્સી છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ ૪ થી ૫ પોલીસ અધિકારીઓને મારીને હિંસાનો અસરો લેવાનું નિવેદન આપે છે અથવા સલાહ આપે છે, તો તેણે સમગ્ર પોલીસ દળ અથવા સેવાની ટીકા કરી છે તેમ કહી શકાય. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, કોઈ વ્યક્તિએ સરકાર સામે અસંતોષ જગાડ્યો છે કે કેમ તે હકીકતનો શુદ્ધ પ્રશ્ન હશે અને આવો પ્રશ્ન આખી ચિત્ર સ્પષ્ટ થયા પછી જ નક્કી કરી શકાય છે એટલે કે અન્વેષણ પૂર્ણ થયા પછી અને ચાર્જશીટ ફાઇલ થયા પછી.

૧૮ ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું બોમ્બે હાઇકોર્ટના નિર્ણયનો ઉપયોગી સંદર્ભ આપી શકું છું અને તેના પર નિર્ભર રહી શકું છું. બોમ્બે હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે બાલ ગંગાધર તિલક વિરુદ્ધ સમ્રાટ [AIR ૧૯૧૬ Bombay ૯] ના કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

પ્રથમ, પછી, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે આ ભાષણોમાં કોઈ

ઉત્તેજના અથવા અસંતોષ હોઈ શકે નહીં, કારણ કે વક્તાએ તેમના મહારાજા કિંગ-એમ્પ્રેર અને બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ પ્રત્યે પોતાની નિષ્ઠા ખુલ્લેઆમ અને સદ્ભાવનાથી જાહેર કરી હતી. તેના માટે મારે માત્ર એ જ કહેવાનું છે કે, જેમ હું કલમ ૧૨૪-એ વાંચું છું, તે સ્પષ્ટ છે કે બ્રિટિશ ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે અસંતોષ જગાડવાના ચાર્જ માટે તેમના મહારાજા અને બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટ પ્રત્યેની નિષ્ઠાની જાહેર જનતા, ગમે તેટલી સદ્ભાવનાપૂર્ણ હોય, તે મુદ્દાનો કોઈ જવાબ નથી.

બીજું, એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ભાષણો કાયદામાં કલમ ૧૨૪ A નો ભંગ કરી શકે નહીં, કારણ કે, વક્તાનો હુમલો સરકારના નામાંકન પર નહીં પરંતુ માત્ર સિવિલ સર્વિસ પર કરવામાં આવ્યો હતો. તે, મને લાગે છે કે, વાસ્તવમાં સાચું નથી. પરંતુ તેને એવું માની લઈએ તો પણ, તે ચાર્જનો કોઈ જવાબ આપતું નથી. કારણ કે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર માનવ એજન્સી દ્વારા કામ કરે છે, અને ચોક્કસપણે સિવિલ સર્વિસ એ શાંતિના સમયમાં દેશના વહીવટ માટે તેની મુખ્ય એજન્સી છે. તેથી જ્યાં, અહીં મુજબ, તમે સમગ્ર સિવિલ સર્વિસની ટીકા કરો છો, તમે સરકાર સામે અસંતોષ જગાડો છો કે નહીં તે પ્રશ્ન મને

હકીકતનો શુદ્ધ પ્રશ્ન લાગે છે. જો તમારા શબ્દોની કુદરતી અસર, સિવિલ સર્વિસ પ્રત્યે તિરસ્કાર પેદા કરતી હોય, તો તે સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે પણ તિરસ્કાર અથવા અનાદર પેદા કરતી હોય જેની સ્વીકૃત એજન્સી સિવિલ સર્વિસ છે તો તમે આમ કરો છો. જો તમે, મધ્યમતાની યોગ્ય ભાષાને પસંદ કરીને, એવા શબ્દોનો ઉપયોગ કરો છો જે કુદરતી રીતે સરકાર પ્રત્યે આવો તિરસ્કાર જગાડતા નથી તો તમે આમ કરવાનું ટાળો છો. તે, મને લાગે છે કે, હકીકતનો માત્ર પ્રશ્ન છે.

હવે ભાષણો પર આવતાં તેઓને આખા તરીકે વાંચવા જોઈએ. તેમના પર વાજબી નિર્માણ મૂકવું જોઈએ, કાઉન માટે કે અરજદાર માટે કશું જ તણાવ વગર, અને કોઈ અલગ શબ્દો કે ફકરાઓ કરતાં આખી સામાન્ય અસર પર વધુ ધ્યાન આપવું જોઈએ. પ્રશ્ન એ છે કે આવા વાજબી નિર્માણ પર આ ભાષણો કલમ ૧૨૪-એ હેઠળ ભંગ કરે છે કે નહીં. હવે, પહેલા, વક્તાના સામાન્ય ધ્યેય માટે તે, મને લાગે છે કે, વાજબી રીતે સ્પષ્ટ છે કે તેઓ જેને સ્વરાજ્ય તરીકે વર્ણવે છે તેના માટે દાવો કરવામાં તેમનો હેતુ ભારતીયો માટે રાજકીય સત્તાનો વધેલો અને ધીમે ધીમે વધતો હિસ્સો મેળવવાનો અને દેશના વહીવટને ભારતના લોકો અથવા

પ્રજાના નિયંત્રણને આધીન કરવાનો છે. મારો અભિપ્રાય છે કે આવા ધ્યેયની ભલામણ પોતે કાયદાનો ભંગ નથી, કે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે અન્યથા રજૂઆત કરી નથી.

તે તેના સંજોગોના સંદર્ભમાં દરેક કેસમાં નક્કી કરવાનો હકીકતનો પ્રશ્ન હશે. પરંતુ કાયદાની બાબત તરીકે એવું કહી શકાય નહીં કે બ્રિટિશ ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર હેઠળની ચોક્કસ સેવાની નિંદા ક્યારેય કલમ ૧૨૪-એ દ્વારા પ્રતિબંધિત કોઈપણ લાગણીઓને જગાડવા માટે પર્યાપ્ત થઈ શકે નહીં. આવી સરકાર પ્રત્યે. હવે હું આ ભાષણોમાં સમાવિષ્ટ બાબતનું પ્રકાશન કલમ ૧૨૪-એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર આવું છું. તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે વક્તાએ તેમના મહારાજા અથવા બ્રિટિશ ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવવો અથવા લાવવાનો પ્રયાસ કરવો ન જોઈએ, અથવા અસંતોષ જગાડવો અથવા જગાડવાનો પ્રયાસ કરવો ન જોઈએ; અને તે પણ સ્પષ્ટ છે કે કલમના સ્પષ્ટીકરણ ૨ અથવા ૩ હેઠળ આવતી ટિપ્પણીઓના કેસમાં પણ, આ આવશ્યક શરતનું પાલન કરવું જ જોઈએ. વર્તમાન કેસમાં મિ. ઝીલાએ એ વાત પર ખૂબ ભાર મૂક્યો છે કે આખા ભાષણો દરમિયાન, વક્તાએ તેમના

મહારાજા પ્રત્યે પોતાની નિષ્ઠા વ્યક્ત કરી છે. પરંતુ આ તેમને કામ આવી શકે નહીં. તેમના પર તેમના મહારાજા પ્રત્યે અસંતોષ જગાડવાનો આરોપ નથી. કાઉનનો કેસ એ છે કે તેમણે બ્રિટિશ ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે તિરસ્કાર અથવા અનાદર લાવવાનો અથવા અસંતોષ જગાડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે; અને આ ચાર્જનો એવો જવાબ નથી કે તેમણે તેમના મહારાજા પ્રત્યે પોતાની નિષ્ઠા વ્યક્ત કરી છે."

૨૩ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, મને એ નિષ્કર્ષ પર આવવામાં કોઈ ખચકાટ નથી કે જ્યાં સુધી IPC ની કલમ ૧૨૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર રાજક્રોહના ગુનાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ કેસ કરતાં વધુ બને છે.

૨૪ મેં ધર્મના આધારે વિવિધ જૂથો વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન આપવાનો વગેરે કોઈ કેસ બન્યો હોવાનું કહી શકાય કે કેમ તે મુદ્દા સાથે પણ વિગતે વ્યવહાર કર્યો છે. મેં મારા ઉપર સંદર્ભિત ચૂકાદામાં આ મુદ્દાની વિગતે ચર્ચા કરી છે. હું સંબંધિત અવલોકનોને નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું:

"૨૫ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૫૩ A અને ૫૦૫(૨) ની લાગુ પડવાની ક્ષમતા પર નજર કરીએ.

૨૬ ક્રિમિનલ એન્ડ ઇલેક્શન લોઝ (એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ ૧૯૬૯
- એક્ટ નં. XXXV/૧૯૬૯ દ્વારા કલમ ૧૫૩-A માં સુધારો
કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ત્રણ ખંડો સમાવિષ્ટ છે જેમાંથી ખંડ
(a) અને (b) માત્ર હવે મહત્વપૂર્ણ છે. તે જ સુધારા અધીનિયમ
દ્વારા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૦૫ માં ઉપ-કલમ (૨)
ઉમેરવામાં આવી હતી. કલમ ૧૫૩-A ના ખંડ (a) અને (b)
અને કલમ ૫૦૫ (૨) નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવ્યા છે:

"૧૫૩-A. ધર્મ, જાતિ, જન્મસ્થળ, રહેઠાણ, ભાષા
વગેરેના આધારે વિવિધ જૂથો વચ્ચે દુશ્મનાવટને પ્રોત્સાહન
આપવું અને હાર્મોની જાળવણી માટે પ્રતિકૂળ કૃત્યો
કરવા.- (૧) જે કોઈ- (a) બોલાયેલા અથવા લખાયેલા
શબ્દો દ્વારા, અથવા સંકેતો દ્વારા અથવા દ્રશ્યરૂપ રજૂઆતો
દ્વારા અથવા અન્યથા, ધર્મ, જાતિ, જન્મસ્થળ, રહેઠાણ,
ભાષા, જ્ઞાતિ અથવા સમુદાય અથવા અન્ય કોઈપણ
ગ્રાઉન્ડ પર, વિવિધ ધાર્મિક, જાતિગત, ભાષાકીય અથવા
પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જ્ઞાતિઓ અથવા સમુદાયો વચ્ચે
વૈમનસ્ય અથવા દુશ્મનાવટ, તિરસ્કાર અથવા અપ્રિયતાની
લાગણીઓને પ્રોત્સાહન આપે છે અથવા પ્રોત્સાહન
આપવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા (b) એવું કોઈ કૃત્ય કરે
છે જે વિવિધ ધાર્મિક, જાતિગત, ભાષાકીય અથવા

પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જ્ઞાતિઓ અથવા સમુદાયો વચ્ચે હાર્મોનીની જાળવણી માટે પ્રતિકૂળ હોય, અને જે જાહેર શાંતિને ભંગ કરે છે અથવા ભંગ કરવાની શક્યતા ધરાવે છે, અથવા તેને કેદની સજા કરવામાં આવશે જે ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, અથવા દંડ, અથવા બંને સાથે."

"પ૦પ(૨) વર્ગો વચ્ચે દુશ્મનાવટ, તિરસ્કાર અથવા અપ્રિયતા ઊભી કરતા અથવા પ્રોત્સાહન આપતા નિવેદનો. જે કોઈ વિવિધ ધાર્મિક, જાતિગત, ભાષાકીય અથવા પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જ્ઞાતિઓ અથવા સમુદાયો વચ્ચે ધર્મ, જાતિ, જન્મસ્થળ, રહેઠાણ, ભાષા, જ્ઞાતિ અથવા સમુદાય અથવા અન્ય કોઈપણ ગ્રાઉન્ડ પર દુશ્મનાવટ, તિરસ્કાર અથવા અપ્રિયતાની લાગણીઓ ઊભી કરવાના અથવા પ્રોત્સાહન આપવાના ઇરાદાથી, અથવા જે ઊભી કરવા અથવા પ્રોત્સાહન આપવાની શક્યતા ધરાવે છે, અફવા અથવા આશંકાજનક સમાચાર ધરાવતું કોઈ નિવેદન અથવા અહેવાલ બનાવે છે, પ્રકાશિત કરે છે અથવા ફેલાવે છે, તેને કેદની સજા કરવામાં આવશે જે ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, અથવા દંડ, અથવા બંને સાથે."

બંને ગુનાઓમાં સામાન્ય ઘટક વિવિધ ધાર્મિક અથવા જાતિગત અથવા ભાષાકીય અથવા પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જ્ઞાતિઓ અથવા સમુદાયો વચ્ચે દુશ્મનાવટ, તિરસ્કાર અથવા અપ્રિયતાની લાગણીને પ્રોત્સાહન આપવું છે. કલમ ૧૫૩-A એવા કેસને આવરી લે છે જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ "બોલાયેલા અથવા લખાયેલા શબ્દો દ્વારા, અથવા સંકેતો દ્વારા અથવા દ્રશ્યરૂપ રજૂઆતો દ્વારા" આવી લાગણીને પ્રોત્સાહન આપે છે અથવા પ્રોત્સાહન આપવાનો પ્રયાસ કરે છે. કલમ ૫૦૫(૨) હેઠળ, આવી લાગણીઓનું પ્રોત્સાહન અફવા અથવા આશંકાજનક સમાચાર ધરાવતું કોઈ નિવેદન અથવા અહેવાલ બનાવીને અને પ્રકાશિત કરીને અથવા ફેલાવીને કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. [જુઓ: બિલાલ અહમદ કાલૂ વિરુદ્ધ આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૯૭ Cri. L. J. ૪૦૯૧)]

૨૭ સર્વોચ્ચ અદાલતે બલવંત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૧૯૯૫) ૩ એસસીસી ૨૧૪: (૧૯૯૫ AIR SCW ૨૮૦૩) માં ઠરાવ્યું છે કે મેન્સ રિયા (ગુનાહિત ઈરાદો) એ કલમ ૧૫૩-A હેઠળના ગુના માટે આવશ્યક ઘટક છે. મેન્સ રિયા એ કલમ ૫૦૫(૨) હેઠળના ગુના માટે પણ સમાન રીતે આવશ્યક વિભાવના છે જેમ કે તે ઉપ-કલમમાં વાપરેલા "ઊભી કરવા અથવા પ્રોત્સાહન આપવાના ઈરાદાથી અથવા જે ઊભી કરવા અથવા પ્રોત્સાહન આપવાની શક્તિ ધરાવે છે" શબ્દો પરથી

સમજી શકાય છે. [જુઓ: બિલાલ અહમદ કાલૂ (ઉપરોક્ત)]

૨૮ બે ગુનાઓ વચ્ચે મુખ્ય તફાવત એ છે કે જ્યારે અગાઉના હેઠળ શબ્દો અથવા રજૂઆતનું પ્રકાશન જરૂરી નથી, ત્યારે કલમ ૫૦૫ હેઠળ આવું પ્રકાશન અતિ આવશ્યક શરત છે. કલમ ૫૦૫(૨) ના સેટિંગમાં વાપરેલા "જે કોઈ બનાવે છે, પ્રકાશિત કરે છે અથવા ફેલાવે છે" શબ્દોનું અર્થઘટન પૃથક્કૃત રીતે કરી શકાય નહીં પરંતુ માત્ર એકબીજાના પૂરક તરીકે જ કરી શકાય. જો તેનું પૃથક્કૃત રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવે તો, કલમ ૫૦૫ ના અર્થમાં આવતું નિવેદન કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિ, પ્રકાશન અથવા ફેલાવા વગર, દોષસિદ્ધિ માટે જવાબદાર બનશે. પરંતુ કલમ ૧૫૩-A સાથે પણ સમાન અસર છે અને પછી તે કલમ પુનરાવર્તનના દોષ માટે ખરાબ બની હોત. એક જ વિષય પર બે અલગ કલમો પૂરી પાડવામાં ધારાસભાનો ઇરાદો સમાન રંગના બે અલગ ક્ષેત્રોને આવરી લેવાનો રહ્યો હશે. એ જ સુધારા અધીનિયમમાં પેકેજ તરીકે બંને કલમોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો તે હકીકત સદર નિર્માણને વધુ સમર્થન આપે છે. [જુઓ: બિલાલ અહમદ કાલૂ (ઉપરોક્ત)]

૨૯ બંને કલમોમાં સામાન્ય લક્ષણ વિવિધ ધાર્મિક અથવા

જાતિગત અથવા ભાષાકીય અથવા પ્રાદેશિક જૂથો અથવા જ્ઞાતિઓ અને સમુદાયો "વચ્ચે" દુશ્મનાવટ, તિરસ્કાર અથવા અપ્રિયતાની લાગણીનું પ્રોત્સાહન હોવાથી ઓછામાં ઓછા બે આવા જૂથો અથવા સમુદાયો સમાવિષ્ટ હોવા જરૂરી છે. અન્ય કોઈ સમુદાય અથવા જૂથના સંદર્ભ વગર માત્ર એક સમુદાય અથવા જૂથની લાગણીને ભડકાવવી એ બેમાંથી એકપણ કલમને આકર્ષિત કરી શકતી નથી. [જુઓ: બિલાલ અહમદ કાલૂ (ઉપરોક્ત)]

૩૦ ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને અને પ્રોસિક્યુશનના કેસને ધ્યાનમાં લેતા, મારો એવો અભિપ્રાય છે કે જો કે એવું કહી શકાય કે પાટીદાર પટેલ સમુદાયના સભ્યોને ઉશ્કેરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ આવી ઉશ્કેરણીને અન્ય કોઈ ધર્મ, જાતિ અથવા ભાષાકીય અથવા પ્રાદેશિક જૂથ અથવા સમુદાય સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. રાજ્યના પોલીસ દળને સમુદાય શબ્દના વ્યાપ હેઠળ લાવી શકાય નહીં."

૨૫ આમ, જ્યાં સુધી કલમ ૧૫૩ A અને ૧૫૩ B નો સંબંધ છે, મારો એવો અભિપ્રાય છે કે હાથ ધરવામાં આવેલા કેસમાં તે આકર્ષિત થતી નથી. તે હદ સુધી, એફ.આઈ.આર. રદ કરવાને પાત્ર છે.

૨૬ હું હવે આક્ષેપના સૌથી ગંભીર ભાગ એટલે કે IPC ની કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર યુદ્ધ છેડવું, અને કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો કરવાનું કાવતરું, જે IPC ની કલમ ૧૨૧ A હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો છે તે અંગે વ્યવહાર કરીશ.

૨૭ યુદ્ધ છેડવું (IPC ની કલમ ૧૨૧):

"૧૨૧. ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવું, અથવા યુદ્ધ છેડવાનો પ્રયાસ કરવો, અથવા યુદ્ધ છેડવામાં મદદગારી કરવી જે કોઈ ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડે છે, અથવા આપું યુદ્ધ છેડવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા આપું યુદ્ધ છેડવામાં મદદગારી કરે છે, તેને મરણ, અથવા આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવશે, અને તે દંડને પણ પાત્ર થશે.

ઢ્રષ્ટાંત A ભારત સરકાર સામેના બળવામાં જોડાય છે. A એ આ કલમમાં વ્યાખ્યાયિત કરેલો ગુનો કર્યો છે."

૨૮ સર્વોચ્ચ અદાલતે નઝીર ખાન (સુપ્રા) ના કેસમાં "યુદ્ધ છેડવું" અભિવ્યક્તિની વિગતે સ્પષ્ટતા કરી છે. હું ફકરા ૨૭, ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોને ટાંકી શકું છું:

"૨૭. પોતાના રાજકીય સિદ્ધાંતો અને વિચારો ધરાવવાનો અને તેનો પ્રચાર કરવાનો તથા તેમની સ્થાપના માટે કામ કરવાનો દરેક

નાગરિકનો મૂળભૂત અધિકાર છે જ્યાં સુધી તે બળ અને હિંસા દ્વારા અથવા કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈનો ભંગ કરીને આમ કરવાનો પ્રયાસ ન કરે. આમ, જ્યાં સોસાયટીની પ્રતિજ્ઞા માત્ર એ રાજકીય શ્રદ્ધાનો પ્રચાર કરવાની બાંધધરી સમાન હતી કે મૂડીવાદ અને ખાનગી માલિકી સમાજની પ્રગતિ માટે જોખમી છે અને મૂડીવાદ અને ખાનગી માલિકીનો અંત લાવવા અને સમાજવાદી રાજ્યની સ્થાપના માટે કામ કરે છે જેના માટે અન્ય લોકો અગાઉથી જ મજૂર વર્ગોના નેતૃત્વ હેઠળ કામ કરી રહ્યા છે, ત્યાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સોસાયટીના સભ્યો માટે તમામ શાંતિપૂર્ણ સાધનો દ્વારા આ હેતુઓ પ્રાપ્ત કરવાનું ખુદ્દું હતું, સાર્વજનિક અભિપ્રાય સામે સતત લડવું જે તેમની વિરુદ્ધ હોઈ શકે અને સમાજ અને વર્તમાન સરકારની હાલની વ્યવસ્થા ચાલુ રાખવા માંગતા લોકોનો વિરોધ કરવો; કે તેઓ તેમની યોજના અને નીતિ અમલમાં મૂકી શકે તે માટે વર્તમાન સરકારમાં ફેરફાર ઈચ્છતા હતા તેવું માની લેવું પણ કાયદેસર રહેશે; કે તેમની પ્રતિજ્ઞામાં 'લડાઈ' અને 'યુદ્ધ' શબ્દોનો માત્ર ઉપયોગ અનિવાર્યપણે એવો અર્થ નહોતો આપતો કે સોસાયટીએ બળ અને હિંસા દ્વારા તેનો હેતુ પ્રાપ્ત કરવાનું આયોજન કર્યું હતું.

૧. 'જે કોઈ' અભિવ્યક્તિ વિશે લો કમિશનરો કહે છે: (૨જી રિપોર્ટ: કલમ ૧૩) "કોઈ ચોક્કસ રાષ્ટ્ર અથવા દેશના કાયદા તે

દેશની સરકાર પ્રત્યે નિષ્ઠા ધરાવતા હોય તે સિવાયના કોઈપણ વ્યક્તિઓને લાગુ કરી શકાય નહીં, જે નિષ્ઠા જન્મથી અથવા કુદરતીકરણ દ્વારા પ્રજાના કેસમાં કાયમી હોય છે, વગેરે, અથવા અસ્થાયી હોય છે, જેમ કે દેશમાં રહેતા વિદેશીના કેસમાં. તેઓ અલબત્ત આવા તમામ લોકોને લાગુ પડે છે જેઓ સરકાર પ્રત્યે આવી નિષ્ઠા ધરાવે છે, પછી ભલે પ્રજા તરીકે કે વિદેશી તરીકે, અપવાદ સિવાય કે જે આરક્ષણો અથવા મર્યાદાઓ દ્વારા અપવાદ તરીકે રાખવામાં આવ્યા છે જે પ્રશ્નમાં રહેલા કાયદાના ભાગ છે.

૨. લો કમિશનરોના જણાવ્યા અનુસાર 'યુદ્ધ છેડપું' ના સંદર્ભમાં, આ શબ્દો "કુદરતી રીતે એવા વ્યક્તિ દ્વારા યુદ્ધ આચરવાનું દર્શાવતા જણાય છે જે નિષ્ઠાની ફરજ ફેંકી દઈને પોતાના સાર્વભૌમનો ખુલ્લેઆમ અનાદર કરીને પોતાની જાતને ગોઠવે છે તે જ રીતે અને તે જ સાધનો દ્વારા જે રીતે વિદેશી દુશ્મન રાજ્યમાં પગપેસારો કર્યા પછી કરશે. ત્યાં બળવો હોવો જોઈએ, તે બળવા સાથે બળ હોવું જોઈએ, અને તે સામાન્ય સ્વરૂપના હેતુ માટે હોવું જોઈએ.

૨૮. "યુદ્ધ છેડપું" અભિવ્યક્તિનો અર્થ યુદ્ધમાં સામાન્ય રીતે થાય તે રીતે યુદ્ધ છેડપું એવો થાય છે અને માત્ર તે જ થઈ શકે છે. બીજા

શબ્દોમાં કહીએ તો, આવા ચાર્જ પર દોષસિદ્ધિને સમર્થન આપવા માટે ચાર્જ કરાયેલા વ્યક્તિઓએ શસ્ત્રાગારનો કબજો મેળવવાની યોજના બનાવી છે અને જ્યારે તેને સમર્પણ કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું ત્યારે સરકારના સૈન્ય સામે આ રીતે મેળવેલી રાઈફલો અને દારૂગોળો વાપર્યો છે તે દર્શાવવું પર્યાપ્ત નથી. એ પણ દર્શાવવું જોઈએ કે શસ્ત્રાગાર જપ્ત કરવો એ આયોજિત કામગીરીનો ભાગ અને પાર્સલ હતો અને સરકારના સૈન્યનો પ્રતિકાર કરવામાં તેમનો ઈરાદો આ સૈન્યને પરાજિત કરવાનો અને હરાવવાનો હતો અને પછી આગળ વધીને તે પછી મળતા કોઈપણ વધુ વિરોધને કચડી નાખવાનો હતો જ્યાં સુધી આંદોલનના નેતાઓ સરકારની મશીનરીનો કબજો મેળવવામાં સફળ ન થાય અથવા જ્યાં સુધી તેનો કબજો ધરાવનારાઓ તેમના નેતાઓની માંગણીઓ આગળ નમે નહીં.

૨૯. "વેજુસ" શબ્દનો અર્થ અંગ્રેજી કાયદામાં વાપરેલા "લેવિંગ" જેવો જ છે. લોર્ડ જ્યોર્જ ગોર્ડનના કેસ (૧૭૮૪) ૨૧ St Tr ૪૮૫, ૬૪૪ માં, લોર્ડ મન્સફિલ્ડે કહ્યું:

"યુદ્ધ આચરવાના બે પ્રકાર છે:— એક રાજાના વ્યક્તિગત શરીર સામે; તેને કેદ કરવા, ગાદી પરથી હટાવવા, અથવા તેને મારી નાખવા; અથવા તેને પગલાં બદલવા, અથવા

સલાહકારોને હટાવવા માટે મજબૂર કરવા: બીજું, જે રાજાની ભવ્યતા સામે આચરવામાં આવ્યું હોવાનું કહેવાય છે, અથવા, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેમની રાજાશાહી ક્ષમતામાં તેમની સામે; જેમ કે જ્યારે અસંખ્ય લોકો એકઠા થાય છે અને બળ અને હિંસા દ્વારા સામાન્ય જાહેર સ્વરૂપનો કોઈપણ હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે એકઠા થાય છે; તે રાજાની ભવ્યતા સામે યુદ્ધ આચરવું છે; અને સૌથી વાજબી રીતે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે, કારણ કે તે સમાજના તમામ બંધનોને તોડી નાખવાની, મિલકતનો નાશ કરવાની અને સરકારને તોડી પાડવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવે છે; અને શસ્ત્રોના બળ દ્વારા, રાજાને કાયદા અનુસાર શાસન કરતા રોકવા માટે."

૩૦. કોઈપણ રાજક્રોધી હેતુ માટે યુદ્ધ જેવા સ્વરૂપમાં સજ્જ અને ગોઠવાયેલી સભા એ બેલમ લેવેટમ છે, જો કે બેલમ પર્ચુસમ નથી. યુદ્ધ કે કાર્યવાહી પર આવ્યા વગર ઉપાડવું અને કૂચ કરવી એ પર્યાપ્ત પ્રત્યક્ષ કૃત્યો છે.

"કોઈપણ પ્રમાણમાં હિંસા, ગમે તેટલી મોટી હોય, અને તે ગમે

તેટલા યુદ્ધ જેવા સંજોગો સાથે સંકળાયેલી હોય, એક પ્રજા દ્વારા બીજી પ્રજા પરનો હુમલો ઉચ્ચ રાજદ્રોહ બનાવશે નહીં. બીજી તરફ, રાજા સામે નિર્દેશિત કોઈપણ પ્રમાણમાં હિંસા, ગમે તેટલી નગણ્ય હોય, ઉચ્ચ રાજદ્રોહ બનશે, અને જેવી હિંસાનો કોઈ રાજકીય હેતુ હોય, તો એવું કહેવું અશક્ય છે કે તે રાજા સામે નિર્દેશિત નથી, તેની સત્તાના કાયદેસર ઉપયોગ સામે શસ્ત્રધારી વિરોધ હોવાના અર્થમાં. જ્યાં ટોળાનો હેતુ માત્ર ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટનો પ્રતિકાર કરવાનો નથી પરંતુ બ્રિટિશ સત્તાને સંપૂર્ણપણે તોડી પાડવાનો અને ખિલાફત સરકારની સ્થાપના કરવાનો હોય છે, ત્યાં તેનો ભાગ બનતી અને તેની ક્રિયાઓમાં ભાગ લેતી વ્યક્તિ યુદ્ધ છેડવા માટે દોષિત છે. જ્યારે અસંખ્ય લોકો ઊભા થાય છે અને બળ અને હિંસા દ્વારા સામાન્ય જાહેર સ્વરૂપનો કોઈપણ હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે એકઠા થાય છે, ત્યારે તે સરકાર સામે યુદ્ધ આચરવા સમાન બને છે. તે દળની સંખ્યા નથી, પરંતુ હેતુ અને ઈરાદો છે, જે ગુનો બનાવે છે અને તેને રમખાણ અથવા ખાનગી હેતુ માટેના અન્ય કોઈપણ ઉદ્ભવથી અલગ પાડે છે. કાયદો મુખ્ય અને મદદગાર વચ્ચે કોઈ તફાવત જાણતો નથી, અને રાજદ્રોહી કૃત્યમાં ભાગ લેનારા તમામ સમાન દોષિતતા ધરાવે છે. બળવાના કેસોમાં ઘણીવાર એવું બને છે કે બહુ ઓછા લોકોને વાસ્તવિક યોજનામાં સામેલ કરવામાં આવે છે, છતાં તેમાં

જોડાનારા તમામ બળવા માટે દોષિત છે. સરકારી દળો પર પૂર્વઆયોજિત અને સંગઠિત હુમલો ચુક્ર છેડવા સમાન બનશે જો બળવાખોરોનો હેતુ શસ્ત્રધારી બળ અને હિંસા દ્વારા સરકારના સેવકોને પરાજિત કરવાનો અને તે દ્વારા માથાદીઠ કરનું સામાન્ય સંગ્રહ અટકાવવાનો હોય." (જુઓ આંગ હિયાનો કેસ (૧૯૩૧) ૯ Rangoon page ૪૦૪). AIR ૧૯૩૧ Rangoon ૨૩૫: ૩૩ Cri LJ ૨૦૫) (SB)

"ચુક્ર આચરવા અને મોટા રમખાણ, રુટ અથવા ગેરકાયદેસર મંડળી કરવા વચ્ચે તફાવત છે. ઉદાહરણ તરીકે, જેમ કે જો ત્રણ, અથવા ચાર, અથવા વધુ લોકો ડેલમાં આવેલા એક વાડ સળગાવવા અથવા નીચે પાડવા માટે ઊભા થાય છે, જે ડેલના જમીનદારે તે ચોક્કસ સ્થળે બનાવી છે; આ અથવા તેના જેવું રમખાણ, રુટ અથવા ગેરકાયદેસર મંડળી છે, અને રાજદ્રોહ નથી. પરંતુ જો તેઓ રાજ્યમાં સ્થાપિત ધર્મ, અથવા કાયદા બદલવાના હેતુથી, અથવા આખા શહેરે શહેરે જવાના અને સામાન્ય રીતે વાડો નીચે પાડવાના હેતુથી ઊભા થયા હોત, તો આ આ અધીનિયમની મર્યાદામાં ચુક્ર આચરવું છે (જો કે કાવતરાખોરોની મોટી સંખ્યા હોય) કારણ કે બહાનું જાહેર અને સામાન્ય છે, અને ખાનગી અને

ચોક્કસ નથી." (જુઓ કોક્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ Ch. ૧, ૯)

૨૯ IPC ની કલમ ૧૨૧ માં મૂર્ત સ્વરૂપ આપવામાં આવેલી યુદ્ધની વિભાવનાને બે અથવા વધુ વિરોધી દેશો વચ્ચેની મિલિટરી કામગીરી ધરાવતા આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના અર્થમાં આંતર-દેશીય યુદ્ધ તરીકે સમજવાની નથી. IPC ની કલમ ૧૨૧ નો હેતુ યુદ્ધરત રાષ્ટ્રના યુદ્ધકેદીઓને શિક્ષા કરવાનો નથી. જોગવાઈના ધારાસભીય ઇતિહાસ અને આઝાદી પહેલાના દિવસો દરમિયાન વિવિધ હાઇકોર્ટો દ્વારા આ અભિવ્યક્તિની સમજણ સિવાય, કલમ ૧૨૧ ના દ્રષ્ટાંત પોતે જ સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમ ૧૨૧ દ્વારા પરિકલ્પિત 'યુદ્ધ' એ બે રાષ્ટ્રો વચ્ચેનું પરંપરાગત યુદ્ધ નથી. ભારત સરકાર સામેના બળવાનું આયોજન કરવું અથવા તેમાં જોડાવું એ પણ યુદ્ધનું એક સ્વરૂપ છે. ડિક્શનરીઓમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ અને સામાન્ય રીતે સમજાતા મુજબ "બળવો" નો અર્થ સત્તામાં રહેલી સરકાર અથવા નાગરિક સત્તામંડળો સામે નિર્દેશિત જૂથ દ્વારા હિંસક ઉદ્ભવ થાય છે. "બળવો, ક્રાંતિ અને નાગરિક યુદ્ધ" એ નાગરિક અશાંતિના વિકાસના પ્રગતિશીલ તબક્કા છે, જેનું સૌથી મૂળભૂત સ્વરૂપ બળવો છે. ગેરકાયદેસર મંડળીઓ, રમખાણો, બળવો, વિપ્લવ, યુદ્ધ આચરવું એ એવા ગુનાઓ છે જે એકબીજામાં ભળી જાય છે અને તદ્દન ચોક્કસ સીમાઓ દ્વારા અલગ પાડવા માટે સક્ષમ નથી. તે તમામમાં એક સામાન્ય લક્ષણ છે, એટલે કે, નાગરિક સમાજની સામાન્ય શાંતિ, દર્શાવેલા દરેક કેસમાં, કાં તો વાસ્તવિક બળ દ્વારા અથવા ઓછામાં ઓછું તેના

પ્રદર્શન અને ધમકી દ્વારા ભંગ થાય છે.

૩૦ યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો ૧૩૫૧ A.D. થી શરૂ થતા ટ્રેઝન સ્ટેચ્યુટના ઇંગ્લિશ સ્ટેચ્યુટોમાં યુદ્ધ આચરવાની વિભાવના સાથે સુસંગત થવા માટે ભારતીય દંડ સંહિતામાં ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, મારે IPC ની કલમ ૧૨૧ માં આવતી "યુદ્ધ છેડે છે" અભિવ્યક્તિને મોટાભાગે તે જ અર્થમાં સમજવી જોઈએ જે અર્થમાં ટ્રેઝન સ્ટેચ્યુટમાં સમાન અભિવ્યક્તિ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે ઇંગ્લેન્ડમાં તેને સમજવામાં આવી હતી. જો કે, અદાલતે આઝાદ ભારતના લોકોની આંખોથી આ અભિવ્યક્તિને જોવી જોઈએ અને વિન્ટેજ નિર્ણયોમાં ખૂબ વ્યાપક રીતે કરવામાં આવેલા અવલોકનોના વ્યાપને મોડ્યુલેટ અને મર્યાદિત કરવો જોઈએ જેથી કરીને આપણી લોકશાહીના કામકાજ સાથે સંકળાયેલી લોકશાહી ભાવના અને સમકાલીન પરિસ્થિતિઓ સાથે સુસંગત રહી શકાય.

૩૧ સૌથી મહત્વપૂર્ણ એ સરકાર સામેના અનાદર અથવા ઉદ્ભવ પાછળનો ઇરાદો અથવા હેતુ છે. સરકારી મશીનરી સામે નિર્દેશિત યુદ્ધ જેવી કામગીરીનો ઇરાદો અને હેતુ એ એક મહત્વપૂર્ણ માપદંડ છે. જો હેતુ અને કારણ ખાનગી અને ચોક્કસ હેતુથી વિપરીત જાહેર અને સામાન્ય હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે શાસક અથવા સરકારના સાર્વભૌમ સત્તામંડળ પર પ્રહાર કરવાનો હોય; તો તે યુદ્ધ છેડવાનો એક મહત્વપૂર્ણ સૂચક છે. અલબત્ત, હેતુ બળ, શસ્ત્રોના ઉપયોગ દ્વારા અને

જાહેર શાંતિ જાળવવા માટે તૈનાત સરકારી ટુકડીઓ અથવા સશસ્ત્ર કર્મચારીઓના અનાદર દ્વારા પ્રાપ્ત કરવાનો ઇરાદો હોવો જોઈએ. દળની સંખ્યા, જે રીતે તેઓ ગોઠવાયેલા છે, સશસ્ત્ર છે કે સજ્જ છે તે મહત્વહીન છે. પોતાની સુરક્ષાની પરવા કર્યા વગર શક્તિશાળી વિસ્ફોટકો અને મિસાઈલો ધરાવતા મર્યાદિત સંખ્યાના વ્યક્તિઓ પણ સાધારણ હથિયારો અથવા અગ્નિશસ્ત્રોથી સજ્જ વ્યક્તિઓના મોટા જૂથ કરતાં વધુ વિનાશક નુકસાન પહોંચાડી શકે છે. પછી, બીજો સુસ્થાપિત પ્રસ્તાવ એ છે કે યુદ્ધ સાથે સામાન્ય રીતે સંકળાયેલા વૈભવ અને પ્રદર્શનની જરૂર નથી જેમ કે અપરાધીઓ પોતાની જાતને યુદ્ધની લાઈનમાં બનાવે છે અને યુદ્ધ જેવી રીતે ગોઠવાય છે. સરકારી સશસ્ત્ર અથવા અન્ય કર્મચારીઓને પરાજિત કરવા અને એક કમાન્ડિંગ પોઝિશન પ્રાપ્ત કરવા માટે ગુપ્ત કામગીરી પણ, જેના દ્વારા સરકારને શરતો નિર્દેશિત કરી શકાય, તે યુદ્ધ છેડવાનું કૃત્ય હોઈ શકે છે.

૩૨ જો કાવતરાનો હેતુ અને ધ્યેય સ્થાપિત સરકારના સ્થાને અન્ય કોઈ સત્તામંડળ અથવા એન્ટિટી સ્થાપિત કરવામાં ઓછો પડતો હોય તો પણ, તે યુદ્ધ છેડવાના ગુનામાંથી ઘટાડો કરતો નથી. આવા ટૂંકાવેલા અર્થઘટન માટે કોઈ વોરંટ નથી.

૩૩ IPC ની કલમ ૧૨૧ માં યુદ્ધના દરેક વર્ણનનો સમાવેશ થાય છે પછી ભલે તે

બળવા દ્વારા હોય કે આક્રમણ દ્વારા. સાચો માપદંડ એ હેતુ અથવા ઈરાદો છે જેના દ્વારા હિંસક કૃત્યો કરવામાં આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ છે. આવા હિંસક કૃત્યોનો હેતુ બળ અને હિંસા દ્વારા, સામાન્ય જાહેર સ્વરૂપનો હેતુ પ્રાપ્ત કરવાનો હોવો જોઈએ તે દ્વારા સરકારના સત્તામંડળ પર સીધો પ્રહાર કરવો જોઈએ.

૩૪ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૧ માં મૂર્ત સ્વરૂપ આપેલા યુદ્ધની વિભાવના વિવિધ નિર્ણયોનો વિષય રહી છે. HOLT'S REPORTS (૧૬૮૮-૧૭૦૦) ૬૮૧-૬૮૨ પર રિપોર્ટ કરાયેલા કેસમાં LORD HOLT, C. J. ના અવલોકનો આ પ્રમાણે છે:- "સર્ જહોન ફેન્ડના કેસમાં હોલ્ટ L. C.J. કહે છે, 'જો વ્યક્તિઓ પોતાની જાતને એકઠી કરે છે અને કોઈ એવા કાયદાના વિરોધમાં બળપૂર્વક કામ કરે છે જેને તેઓ અસુવિધાજનક માને છે, અને તે દ્વારા તેને રદ કરવાની આશા રાખે છે, તો આ યુદ્ધ આચરવું અને રાજદ્રોહ છે". "હું તમને આપણા બધાનો સંયુક્ત અભિપ્રાય જણાવું છું કે, જો આ અસંખ્ય લોકો બળ અને હિંસાના કૃત્યો દ્વારા, ધારાસભાને કાયદો રદ કરવા મજબૂર કરવાના ઈરાદાથી એકઠા થયા હોય, તો તે ઉચ્ચ રાજદ્રોહ છે". પ્રશ્ન હંમેશા એ હોય છે કે, શું ઈરાદો, બળ અને હિંસા દ્વારા, કોઈપણ સાધનો દ્વારા; અથવા તેમની સંખ્યાના આધારે સામાન્ય અને જાહેર સ્વરૂપનો હેતુ પ્રાપ્ત કરવાનો છે કે કેમ".

૩૫ LORD GEORGE GORDON'S CASE (૧૭૮૧) માં જ્યુરીને

સંબોધિત LORD MANSFIELD, ચીફ જસ્ટીસનું ભાષણ 'રાજા સામે યુદ્ધ આચરવું' અભિવ્યક્તિનો અર્થ છતો કરવા માટે વારંવાર ટાંકવામાં આવે છે. મન્સફિલ્ડ, ચીફ જસ્ટીસના શબ્દો ટાંકવા માટે:

"યુદ્ધ આચરવાના બે પ્રકાર છે: એક રાજાના વ્યક્તિગત શરીર સામે: તેને કેદ કરવા, ગાદી પરથી હટાવવા, અથવા તેને મારી નાખવા; અથવા તેને પગલાં બદલવા, અથવા સલાહકારોને હટાવવા માટે મજબૂર કરવા બીજું, જે રાજાની ભવ્યતા સામે આચરવામાં આવ્યું હોવાનું કહેવાય છે અથવા, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેમની રાજાશાહી ક્ષમતામાં તેમની સામે; જેમ કે જ્યારે અસંખ્ય લોકો એકઠા થાય છે અને બળ અને હિંસા દ્વારા સામાન્ય જાહેર સ્વરૂપનો કોઈપણ હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે એકઠા થાય છે; તે રાજાની ભવ્યતા સામે યુદ્ધ આચરવું છે; અને સૌથી વાજબી રીતે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે, કારણ કે તે સમાજના તમામ બંધનોને તોડી નાખવાની, મિલકતનો નાશ કરવાની અને સરકારને તોડી પાડવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવે છે; અને શસ્ત્રોના બળ દ્વારા, રાજાને કાયદા અનુસાર શાસન કરતા રોકવા માટે".

"કોઈપણ પ્રમાણમાં હિંસા, ગમે તેટલી મોટી હોય, અને તે ગમે

તેટલા યુદ્ધ જેવા સંજોગો સાથે સંકળાયેલી હોય, એક પ્રજા દ્વારા બીજી પ્રજા પરનો હુમલો ઉચ્ચ રાજદ્રોહ બનાવશે નહીં. બીજી તરફ, રાજા સામે નિર્દેશિત કોઈપણ પ્રમાણમાં હિંસા, ગમે તેટલી નગણ્ય હોય, ઉચ્ચ રાજદ્રોહ બનશે, અને જેવી હિંસાનો કોઈ રાજકીય હેતુ હોય, તો એવું કહેવું અશક્ય છે કે તે રાજા સામે નિર્દેશિત નથી, તેની સત્તાના કાયદેસર ઉપયોગ સામે શસ્ત્રધારી વિરોધ હોવાના અર્થમાં".

૩૬ ૧૮૨૦ માં LORD PRESIDENT HOPE એ REX VS. ANDREW HARDIE, ૧૮૨૦ ૧ STNS ૬૧૦ માં જ્યુરીને પોતાના સમિંગ અપ ભાષણમાં રાજા સામે યુદ્ધ આચરવા અને રમખાણ કરવા વચ્ચેનો તફાવત નીચેના શબ્દોમાં સ્પષ્ટ કર્યો હતો:

"સજ્જનો, રાજા સામે યુદ્ધ આચરવા અને રમખાણ કરવા વચ્ચેના તફાવત પર થોડા શબ્દો કહેવા ઉપયોગી થઈ શકે છે. તફાવત આમાં સમાવિષ્ટ જણાય છે, જો કે તેઓ ઘણીવાર એકબીજામાં ખૂબ નજીકથી ભળી શકે છે. જ્યાં ઉદ્ભવ અથવા અશાંતિ માત્ર કોઈ ખાનગી હેતુ પૂર્ણ કરવા માટે હોય છે, જેમાં માત્ર તેમાં રોકાયેલા લોકો જ રસ ધરાવે છે, અને રાજાના સત્તામંડળ કે પરમાધિકારનો વિરોધ કરતા નથી કે પ્રશ્ન કરતા નથી તો અશાંતિ,

ટોળું ગમે તેટલું અસંખ્ય અથવા અત્યાચારી હોય, તે માત્ર રમખાણ ગણાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, માની લો કે કોઈ ટોળું ઊભું થાય છે, અને શસ્ત્રોના બળથી પણ કોઈ ચોક્કસ જેલમાં ધસી જાય છે અને તેમાં કેદ થયેલી ચોક્કસ વ્યક્તિઓને છોડાવે છે, અથવા મેજિસ્ટ્રેટોને તેમને મુક્ત કરવા અથવા ચોક્કસ બજારમાં જોગવાઈઓના ભાવ ઘટાડવા અથવા ચોક્કસ વાડ તોડી પાડવા મજબૂર કરે છે, જે તેઓ શહેરના સામાન્ય જમીન પર દબાણ માનતા હોય. આવા તમામ કૃત્યો, જો કે સખત રીતે શિક્ષાપાત્ર છે, અને જો કે તેમનો બળપૂર્વક વિરોધ થઈ શકે છે, તે રાજદ્રોહ સમાન બનતા નથી. રાજાના વ્યક્તિગત શરીર કે સત્તામંડળ સામે કશું નિર્દેશિત નથી".

"પરંતુ, સજ્જનો, જ્યાં પણ ઉદ્ભવ અથવા બળવો સામાન્ય હેતુ ધરાવે છે, જે તેમાં સંકળાયેલી વ્યક્તિઓના વિશિષ્ટ દ્રષ્ટિકોણ અને હિતો સુધી સીમિત નથી, પરંતુ સમગ્ર સમુદાય માટે સમાન છે, અને રાજા અથવા પાર્લામેન્ટના સત્તામંડળ પર સીધો પ્રહાર કરે છે, ત્યારે તે રાજદ્રોહનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો દેશના વિવિધ ભાગોમાં તમામ વાડો ખુલ્લા કરવા અને જ્યાં પણ પ્રયાસ કરવામાં આવે ત્યાં વાડ સંબંધિત કાયદાના અમલનો

વિરોધ કરવા, તમામ જેલો અથવા ન્યાયની અદાલતો તોડી પાડવા, તમામ કે કોઈપણ કર એકત્રિત કરવામાં તમામ મહેસૂલી અધિકારીઓનો વિરોધ કરવા માટે ટોળા ઊભા થયા હોય; ટૂંકમાં, સામાન્ય હેતુ પૂર્ણ કરવા માટે, અથવા સામાન્ય પગલામાં અડચણ ઊભી કરવા માટેના તમામ ઉદ્દેશો, જે કાયદા દ્વારા માત્ર રાજા અથવા પાર્લામેન્ટના સત્તામંડળ દ્વારા અધિકૃત અથવા પ્રતિબંધિત થઈ શકે છે, તે રાજા સામે યુદ્ધ આચરવા સમાન બને છે અને હંમેશા રાજદ્રોહ તરીકે કેસ ચલાવવામાં આવ્યા છે અને શિક્ષા કરવામાં આવી છે. તેથી, આમાં સંકળાયેલી સંખ્યા નથી, કે સશસ્ત્ર થઈને ઊભા થતા લોકો દ્વારા વાપરવામાં આવતું બળ નથી, પરંતુ તેમની પાસે જે હેતુ છે તે ગુનાનું સ્વરૂપ નક્કી કરે છે, અને તેને રમખાણ અથવા રાજદ્રોહ બનાવશે, તે મુજબ કે તે હેતુ જાહેર અને સામાન્ય સ્વરૂપનો છે, કે ખાનગી અને સ્થાનિક સ્વરૂપનો છે".

૩૭ ત્યારબાદ ૧૮૩૯ માં, TINDAL, C. J. એ વર્ષ ૧૮૩૯ [All ER Reprint ૧૮૩૫-૧૮૪૨ P. ૧૦૬ at P. ૧૧૭] માં જોહ્ન ફોસ્ટના કેસમાં જ્યુરીનો સારાંશ આપતી વખતે જણાવ્યું હતું કે તે: "યુદ્ધ આચરીને ઉચ્ચ રાજદ્રોહનો ચાર્જ સાબિત કરવા માટે અતિ આવશ્યક છે, ત્યાં બળવો હોવો

જોઈએ, તે બળવા સાથે બળ હોવું જોઈએ"

૩૮ દિલ્લી રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર રાજ્ય વિ. નવજોત સંઘૂ ઉર્ફે અફસાન ગુરુ, ૨૦૦૫ (૧૧) એસસીસી ૬૦૦ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આઈપીસી ની કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર યુદ્ધ છેડવું અથવા યુદ્ધ છેડવાનું દુષ્પ્રેરણ કરવું અથવા પ્રયાસ કરવો એટલે શું, તે બાબતની વિગતવાર સ્પષ્ટતા કરી છે અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

૨૫૮. 'યુદ્ધ છેડવું' એ અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન કરવામાં, સ્વતંત્રતા પૂર્વેના ભારતીય કેસો, ભલે તે થોડા હોય, પણ મોટે ભાગે ૧૮મી અને ૧૯મી સદીના અંગ્રેજી સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયોને મંજૂરી સાથે ટાંકે છે. 'યુદ્ધ છેડવું' શબ્દને ૧૩૫૧ ના હાઈ ટ્રેઝન સ્ટેચ્યુટ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ એટલે કે સ્ટેચ્યુટ ૨૫, એડવર્ડ III, c.૨ માં 'યુદ્ધ આચરવું' ના સ્થાને વપરાયેલ શબ્દ ગણવામાં આવ્યો હતો. સર જેમ્સ એફ. સ્ટીફનના પ્રખ્યાત પુસ્તક "એ હિસ્ટ્રી ઓફ ધ ક્રિમિનલ લો ઓફ ઇંગ્લેન્ડ" (૧૮૮૩ ના પ્રકાશન) માં એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે તે સ્ટેચ્યુટ દ્વારા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવેલા રાજદ્રોહના મુખ્ય શીર્ષકો આ મુજબ હતા: (૧) રાજાના મૃત્યુની 'કલ્પના કરવી' (૨) યુદ્ધ આચરવું અને (૩) રાજાના

દુશ્મનોને સાથ આપવો.

૨૬૪. યુદ્ધ આચરવાના વિષય પર કાયદાની આ રજૂઆત વર્તમાન સમયમાં અને જે મહાન સામાજિક-રાજકીય વિકાસ થયો છે તેના સંદર્ભમાં સુસંગત રહે છે કે કેમ તે એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે.

૨૭૨. કલમ ૧૨૧ અને ૧૨૧-એ "રાજ્ય સામેના ગુનાઓ" પ્રકરણમાં આવે છે. સરકારની સત્તાને ઉથલાવી પાડવાના અથવા બંધારણીય તંત્રને ઠપ કરવાના હેતુથી કરવામાં આવતા આવા ગુનાઓ દ્વારા જાહેર શાંતિનો ભંગ થાય છે અને સરકારના સામાન્ય માર્ગો ખોરવાય છે. ક્રિયાપદ "છેડે છે" ની આગળ વપરાતો શબ્દ "યુદ્ધ" અર્થની ઘણી છટાઓ ધરાવે છે અને ચોકસાઈ સાથેની વ્યાખ્યા આપવાનું નકારે છે.

૨૭૪. કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કરવાનું કાવતરું કલમ ૧૨૧એ હેઠળ સજાને પાત્ર બને છે અને તેની મહત્તમ સજા આજીવન કેદની હોઈ શકે છે. કલમ ૧૨૧એ નું બીજું પાસું એ ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા કેન્દ્ર

સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ભયભીત કરવાનું કાવતરું છે. કલમ ૧૨૧-એ ની સ્પષ્ટતા એ સ્પષ્ટ કરે છે કે કથિત ગુનો બનવા માટે, કાવતરાના અનુસરણમાં કોઈ કૃત્ય કે ગેરકાયદેસર લોપ થવો જરૂરી નથી.

૨૭૫. યુદ્ધ, ત્રાસવાદ અને સ્થાપિત સરકારને ભયભીત કરવા માટેના હિંસક કૃત્યોમાં ઘણી બાબતો સમાન છે. તેમને અલગ પાડવું બહુ સરળ નથી, પરંતુ એક બાબત ચોક્કસ છે, કલમ ૧૨૧ માં અંતર્નિહિત યુદ્ધના ખ્યાલને બે કે તેથી વધુ વિરોધી દેશો વચ્ચે અથવા તેમની વચ્ચેની લશ્કરી કામગીરીને આવરી લેતા આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના અર્થમાં આંતર-દેશીય યુદ્ધ તરીકે સમજવાનો નથી. કલમ ૧૨૧ નો હેતુ યુદ્ધરત રાષ્ટ્રના યુદ્ધકેદીઓને સજા કરવાનો નથી. જોગવાઈના કાયદાકીય ઇતિહાસ અને સ્વતંત્રતા પૂર્વેના દિવસોમાં વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા આ અભિવ્યક્તિની સમજણ સિવાય, કલમ ૧૨૧ નું દષ્ટાંત પોતે જ સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમ ૧૨૧ દ્વારા પરિકલ્પિત 'યુદ્ધ' એ બે રાષ્ટ્રો વચ્ચેનું પરંપરાગત યુદ્ધ નથી. ભારત સરકાર સામે બળવાની યોજના બનાવવી અથવા તેમાં જોડાવું એ પણ યુદ્ધનું એક સ્વરૂપ છે. ડિક્શનરીઓમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ અને સામાન્ય રીતે

સમજાવાયેલ 'બળવો' એ સત્તામાં રહેલી સરકાર અથવા નાગરિક સત્તાઓ સામેના જૂથ દ્વારા કરાતો હિંસક ઉઠાવ સૂચવે છે. વિમાની અકસ્માત સંબંધી પેન અમેરિકન વર્લ્ડ એર ઇન્ક. વિ. એકટના કાસ એન્ડ સ્યોર કો. [૫૦૫, F.R. ૨d, ૯૮૯, પેજ ૧૦૧૭ પર] ના કેસ મુજબ નાગરિક અશાંતિના વિકાસમાં 'બળવો' એ સૌથી પ્રારંભિક સ્વરૂપ છે, જેની આગળના તબક્કા રાજદ્રોહ, ક્રાંતિ અને ગૃહયુદ્ધ છે. બળવાનું કૃત્ય એ યુદ્ધરતતા કરતાં અલગ છે. એ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે કે બળવો એ 'યુદ્ધ' અભિવ્યક્તિનું માત્ર એક ઉદાહરણ છે અને સંદર્ભિત જૂના અંગ્રેજી પ્રશાસનિક નિર્ણયો પરથી જોવા મળે છે કે તે બળવાને સમાન પરિસ્થિતિઓને આવરી લેશે જો તેઓ શાસક અથવા સરકારની સત્તાને નબળી પાડવાની પ્રવૃત્તિ ધરાવતા હોય.

૨૭૬. ગેરકાયદેસર મંડળીઓ, રમખાણો, બળવા, વિપ્લવ, યુદ્ધ આચરવું એ એવા ગુનાઓ છે જે એકબીજામાં ભળી જાય છે અને સંપૂર્ણ વ્યાખ્યાયિત સીમાઓ દ્વારા ચિહ્નિત કરવા માટે સક્ષમ નથી. તે બધામાં એક લક્ષણ સમાન છે, તે એ છે કે, નાગરિક સમાજની સામાન્ય શાંતિ, ઉદ્દેષિત દરેક કિસ્સામાં, કાં તો વાસ્તવિક બળ દ્વારા અથવા ઓછામાં ઓછું તેના પ્રદર્શન અને

ધમકી દ્વારા ખોરવાય છે.

૨૭૭. આ ચાલીમાં "ત્રાસવાદી કૃત્યો" ઉમેરવાના રહેશે જે આજકાલ ખૂબ પ્રત્યક્ષ છે. જો કે દરેક ત્રાસવાદી કૃત્ય યુદ્ધ છેડવા સમાન નથી હોતું, છતાં ચોક્કસ ત્રાસવાદી કૃત્યો યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો પણ બની શકે છે અને બંને વચ્ચે કોઈ ક્ષિભાજન નથી. ત્રાસવાદી કૃત્યો યુદ્ધના કૃત્યોમાં પરિણમી શકે છે. રાજ્ય/સરકારની સાર્વભૌમ સત્તા પર પ્રહાર કરવાના ઈરાદાથી પ્રેરિત ત્રાસવાદી કૃત્યો, સંકળાયેલી સંખ્યા અથવા ઉપયોગમાં લેવાયેલા બળને ધ્યાનમાં લીધા વિના યુદ્ધ છેડવા સમાન છે.

૨૮૨. સરકારી તંત્ર સામે નિર્દેશિત યુદ્ધ જેવા કામગીરીનો ઈરાદો અને ઉદ્દેશ્ય એ એક મહત્વપૂર્ણ માપદંડ છે. જો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય કોઈ ખાનગી અને વિશિષ્ટ હેતુથી વિપરીત જાહેર અને સામાન્ય હેતુ પ્રાપ્ત કરવા માટે શાસક અથવા સરકારની સાર્વભૌમ સત્તા પર પ્રહાર કરવાનો હોય, તો તે યુદ્ધ છેડવાનો એક મહત્વપૂર્ણ સંકેત છે. નિઃશંકપણે, જાહેર શાંતિ જાળવવા માટે તૈનાત સરકારી ટુકડીઓ અથવા સશસ્ત્ર કર્મચારીઓની અવજા કરીને અને બળ તથા શસ્ત્રોના ઉપયોગ દ્વારા આ હેતુ પ્રાપ્ત કરવાનો ઈરાદો હોવો જોઈએ.

૨૮૩. જો કે, એક સ્થાપિત સિદ્ધાંત એ છે કે યુદ્ધ સાથે સામાન્ય રીતે સંકળાયેલા ઠાઠમાઠ કે ભવ્યતા હોવી જરૂરી નથી, જેમ કે ગુનેગારો યુદ્ધની હરોળમાં પોતે ગોઠવાઈને અને યુદ્ધ જેવી સ્થિતિમાં સજ્જ થાય. સરકાર દ્વારા તૈનાત કરાયેલા સશસ્ત્ર અથવા અન્ય કર્મચારીઓને દબાવી દેવા અને એક પ્રભુત્વ ધરાવતી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટેની ગુપ્ત કામગીરી પણ, જેના દ્વારા સરકાર પાસે શરતો મંજૂર કરાવી શકાય, યુદ્ધ છેડવાનું કૃત્ય બની શકે છે.

૨૮૪. અદાલતે એવો અભિગમ અપનાવવામાં સાવચેત રહેવું જોઈએ જેની અસર કલમ ૧૨૧ ના ક્ષેત્રમાં કાયદાહીનતાના તમામ કૃત્યો અને જાહેર મિલકતોના વિનાશ વગેરેમાં પરિણમતા હિંસક કૃત્યોને, અને અમુક રાજકીય ઉદ્દેશ્યો પ્રાપ્ત કરવા માટે સશસ્ત્ર કર્મચારીઓ સામેના હિંસક પ્રતિકારના તમામ કૃત્યોને લાવવાની હોય. જે ક્ષણે માલૂમ પડે કે પ્રાપ્ત કરવાનો ધ્યેય સામાન્ય જાહેર પ્રકૃતિનો છે અથવા રાજકીય રંગ ધરાવે છે, ત્યારે સશસ્ત્ર દળો અને જાહેર અધિકારીઓ સામે લક્ષ્યમાં લેવાયેલા આક્રમક હિંસક કૃત્યને યુદ્ધ છેડવાના કૃત્યો તરીકે છાપ મારવી જોઈએ નહીં. 'યુદ્ધ છેડવું' એ અભિવ્યક્તિને એવું ધારણ કરવા માટે બહુ દૂર સુધી

ખેંચવી જોઈએ નહીં કે જાહેર વ્યવસ્થા અને શાંતિમાં ભંગના તમામ કૃત્યો તેમના પરિમાણ અને પરિણામોને ધ્યાનમાં લીધા વિના સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાના કૃત્યો તરીકે ગણી શકાય. 'યુદ્ધ છેડવું' એ અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન કરવામાં એક સંતુલિત અને વાસ્તવિક અભિગમ જરૂરી છે, પછી ભલે બહુ ભૂતકાળમાં તેને ગમે તે રીતે જોવામાં આવ્યું હોય. અપ્રિય કાયદાને રદ કરવા માટે અથવા બોજરૂપ કરવેરા રોકવા માટે આંદોલન કરતી વખતે જાહેર અધિકારીઓ અને સશસ્ત્ર દળો સામે હિંસા અને હુમલાઓ સાથેનું સંગઠિત આંદોલન યુદ્ધ આચરવાના સ્વરૂપમાં રાજદ્રોહના કૃત્યો તરીકે જોવામાં આવતું હતું.

૨૮૫. એક પાસું જે બાબતે સ્પષ્ટતા લાવવાની જરૂર છે તે જૂના નિર્ણયોમાં કરવામાં આવેલા અવલોકન સંબંધિત છે કે "ન તો રોકાયેલી સંખ્યા, ન તો ઉપયોગમાં લેવાયેલું બળ, ન તો શસ્ત્રોની પ્રજાતિઓ કે જેનાથી તેઓ સજ્જ હોઈ શકે" તે યુદ્ધ આચરવાનો/છેડવાનો ગુનો સાબિત કરવા માટે ખરેખર સંગત છે. આ અસંગત પરિબળો નથી. તે અદાલતને સ્થાપિત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો ઈરાદો અને યોજના અસ્તિત્વમાં છે કે ગુનો તેનાથી ઓછો પડે છે તે અંગેનો ખ્યાલ બાંધવામાં ચોક્કસપણે મદદ કરશે.

ઉદાહરણ તરીકે, વ્યક્તિઓના જૂથ દ્વારા લઈ જવામાં આવતા શસ્ત્રો અને વિસ્ફોટકોની ફાયરપાવર અથવા વિનાશક ક્ષમતા – જે વર્તમાન કેસની જેમ મોટી કે નાની હોઈ શકે છે, અને તેના પછી થતી હિંસાનું પ્રમાણ આચરવામાં આવેલા કૃત્યની પ્રકૃતિ અને પરિમાણના ઉપયોગી સૂચકો બની શકે છે. આ પરિબળો, અન્ય પરિબળો સાથે મળીને, ચુદ્ધ છેડવાનું અનુમાન ઊભું કરી શકે છે.

૨૮૬. ચુદ્ધ છેડવાનો ગુનો ઉદ્ભવવા માટે, ગુનાનો જાહેર હેતુ અને યોજના ભારત સરકારના સ્થાને અન્ય કોઈ સત્તા સ્થાપિત કરવાનો જ હોવો જરૂરી નથી. જો કાવતરાનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય સ્થાપિત સરકારના સ્થાને કોઈ અન્ય સત્તા કે સંસ્થા સ્થાપિત કરવા કરતાં ઓછો હોય, તો પણ તે ચુદ્ધ છેડવાના ગુનામાંથી ઘટાડો કરતો નથી. આવા ટૂંકા અર્થઘટન માટે કોઈ આધાર નથી. ગુનાહિતતાની પ્રકૃતિનો ન્યાય કરવા માટે આવી કામગીરીની સફળતાની તકોનું મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર નથી.

૩૯ જમીલુદ્દીન નાસિર વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય [૨૦૧૪ (૭) એસસીસી ૪૪૩] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નવજોત સંઘૂ ઉર્ફે અફસાન ગુરુ (સુપ્રા) ના નિર્ણય પર વિચારણા કરી હતી અને લાગુ કરવા માટેના નીચે મુજબના સામાન્ય સિદ્ધાંતો તારવ્યા હતા:

"a) સરકાર સામેની અવજા અથવા આક્રોશ પાછળનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય સૌથી મહત્વપૂર્ણ છે.

b) સરકાર સામેના આક્રમક કૃત્ય માટેની તૈયારીની કાર્યપદ્ધતિ (મોડસ ઓપરેન્ડી) નિયમિત યુદ્ધની તૈયારીઓને એકદમ સમાન હોઈ શકે છે, છતાં પણ વારંવાર એવું કહેવાય છે કે દળોની સંખ્યા, જે રીતે તેઓને ગોઠવવામાં આવ્યા છે, શસ્ત્રો અને અથવા સાધનો અસંગત છે.

c) પોતાની સુરક્ષાની પરવા કર્યા વિના શક્તિશાળી વિસ્ફોટકો અને મિસાઈલો ધરાવતા મર્યાદિત સંખ્યાના વ્યક્તિઓ પણ સામાન્ય શસ્ત્રો અથવા અગ્નિશાસ્ત્રોથી સજ્જ વ્યક્તિઓના મોટા જૂથ કરતાં વધુ વિનાશક નુકસાન પહોંચાડી શકે છે.

d) યુદ્ધ સાથે સામાન્ય રીતે સંકળાયેલા ઠાઠમાઠ કે ભવ્યતા હોવી જરૂરી નથી, જેમ કે ગુનેગારો યુદ્ધની હરોળમાં પોતે ગોઠવાઈને અને યુદ્ધ જેવી સ્થિતિમાં સજ્જ થાય.

e) અદાલતે એવો અભિગમ અપનાવવામાં સાવચેત રહેવું જોઈએ જેની અસર કલમ ૧૨૧ ના ક્ષેત્રમાં કાયદાહીનતાના તમામ કૃત્યો અને જાહેર મિલકતોના વિનાશ વગેરેમાં પરિણમતા હિંસક કૃત્યોને લાવવાની હોય.

f) જે ક્ષણે માલૂમ પડે કે પ્રાપ્ત કરવાનો ધ્યેય મહાન જાહેર પ્રકૃતિનો છે અથવા રાજકીય રંગ ધરાવે છે, ત્યારે સશસ્ત્ર દળો અને જાહેર અધિકારીઓ સામે લક્ષ્યમાં લેવાયેલા આક્રમક હિંસક કૃત્યને 'યુદ્ધ છેડવાના' કૃત્યો તરીકે છાપ મારવી જોઈએ નહીં.

g) 'યુદ્ધ છેડવું' એ અભિવ્યક્તિને એવું ધારણ કરવા માટે બહુ દૂર સુધી ખેંચવી જોઈએ નહીં કે જાહેર વ્યવસ્થા અને શાંતિમાં ભંગના તમામ કૃત્યો તેમના પરિમાણ અને પરિણામોને ધ્યાનમાં લીધા વિના સરકાર સામે 'યુદ્ધ છેડવાના' કૃત્યો તરીકે ગણી શકાય.

h) 'યુદ્ધ છેડવું' એ અભિવ્યક્તિનો અર્થઘટન કરવામાં એક સંતુલિત અને વાસ્તવિક અભિગમ જરૂરી છે, પછી ભલે ભૂતકાળમાં તેને ગમે તે રીતે જોવામાં આવ્યું હોય.

i) અપ્રિય કાયદાને રદ કરવા માટે અથવા બોજરૂપ કરવેરા રોકવા માટે આંદોલન કરતી વખતે જાહેર અધિકારીઓ અને સશસ્ત્ર દળો સામે હિંસા અને હુમલાઓ સાથેનું સંગઠિત આંદોલન 'યુદ્ધ છેડવાના' સ્વરૂપમાં રાજક્રોહના કૃત્યો તરીકે જોવામાં આવતું હતું.

j) યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો સાબિત કરવા માટે ન તો રોકાયેલી સંખ્યા, ન તો ઉપયોગમાં લેવાયેલું બળ, ન તો શસ્ત્રોની પ્રજાતિઓ કે જેનાથી તેઓ સજ્જ હોઈ શકે તે ખરેખર સંગત છે.

k) એકમાત્ર સૌથી મહત્વપૂર્ણ પરિબલ એ વિચારવાનું હોવું જોઈએ કે ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાના અથવા છેડવાનો પ્રયાસ કરવાના કેસમાં જે વિચારણા હેઠળ છે, તેમાં કાવતરાખોરો દ્વારા હુમલાનું કયું લક્ષ્ય પસંદ કરવામાં આવ્યું છે અને તેના દ્વારા તુરંત કયો ઉદ્દેશ્ય પ્રાપ્ત કરવા માંગવામાં આવ્યો છે.

l) આયોજિત કામગીરી જો અમલમાં મૂકવામાં આવે તો સમગ્ર રાષ્ટ્ર માટે હોનારતની મર્યાદા શું છે. શું દિવસો કે અઠવાડિયા સુધી યુદ્ધ જેવી સ્થિતિ પ્રવર્તી રહી હોત અને અકલ્પનીય વર્ણન અને વિનાશના આવા આક્રમક કૃત્યોએ સરકાર અને લોકશાહી સંસ્થાઓ માટે એક પડકાર ઉભો કર્યો હોત કે જેના રક્ષણ માટે તત્કાલીન સરકાર ઊભી છે.

m) શું તે માત્ર એવા નાના જૂથના વ્યક્તિઓની નિરાશાજનક ક્રિયા હતી કે જેઓ મૃત્યુને ભેટવાના જ હતા, એ સ્પષ્ટ વાસ્તવિકતાઓને નકારી કાઢવા અને આઈપીસી ના ઘડવૈયાઓ દ્વારા પસંદ કરાયેલ યુદ્ધના અભિવ્યક્તિના વ્યાપક અર્થને અર્થહીન કરવા સમાન છે.

n) ગુનેગારોનો અસંદિગ્ધ ઉદ્દેશ્ય અને નિશ્ચય રાષ્ટ્રની સાર્વભૌમ સત્તા અને તેની સરકાર પર અતિક્રમણ કરવાનો હતો કે કેમ."

રાજ્ય [AIR ૨૦૧૨ SC ૩૫૬૫] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ભારત સરકાર સામે "યુદ્ધ છેડવા" ના ખ્યાલનું વિશ્લેષણ કર્યું હતું. હું સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોને નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું:

"૫૪૦. "યુદ્ધ છેડવા" સંબંધી ગુનાઓ ફોજદારી સંહિતાના પ્રકરણ VI માં "રાજ્ય સામેના ગુનાઓ" શીર્ષક હેઠળ છે. કલમ ૧૨૧ 'ભારત સરકાર' શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરે છે અને તે નીચે મુજબ જોગવાઈ કરે છે:—

"૧૨૧. ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવું, અથવા છેડવાનો પ્રયાસ કરવો, અથવા યુદ્ધ છેડવામાં દુષ્પ્રેરણ કરવું.— જે કોઈ ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડે છે, અથવા આપું યુદ્ધ છેડવાનો પ્રયાસ કરે છે, અથવા આપું યુદ્ધ છેડવાનું દુષ્પ્રેરણ કરે છે, તેને મૌતની સજા, અથવા આજીવન કેદની સજા કરવામાં આવશે અને દંડને પણ પાત્ર થશે."

૫૪૧. કલમ ૧૨૧એ એ કલમ ૧૨૧ દ્વારા શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કરવા માટેનું કાવતરું પોતે જ એક ગુનો બનાવે છે જે આજીવન કેદની અથવા દસ (૧૦) વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય તેવી મુદત માટે કેદની સજાને પાત્ર છે. આ કલમની સ્પષ્ટતા એ સ્પષ્ટ કરે છે કે કાવતરાના અનુસરણમાં કોઈ કૃત્ય કે ગેરકાયદેસર લોપ થયા વગર

પણ ગુનો પૂર્ણ થાય છે. આ કલમ 'કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકાર' એવા શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરે છે. આ કલમ નીચે મુજબ વંચાય છે:—

"૧૨૧ A. કલમ ૧૨૧ દ્વારા શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કરવાનું કાવતરું. — જે કોઈ ભારતની અંદર અથવા બહાર કલમ ૧૨૧ દ્વારા શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુના કરવા માટે કાવતરું કરે છે, અથવા ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ભયભીત કરવાનું કાવતરું કરે છે, તેને આજીવન કેદની, અથવા બંનેમાંથી કોઈપણ વર્ણનની કેદની સજા કે જે દસ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય, અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે.

સ્પષ્ટતા.— આ કલમ હેઠળ કાવતરું રચવા માટે, એ જરૂરી નથી કે તેના અનુસરણમાં કોઈ કૃત્ય કે ગેરકાયદેસર લોપ થવો જોઈએ."

પ૪૨. કલમ ૧૨૨ તે જ રીતે શસ્ત્રો ખરેખર ઉપયોગમાં લેવાયા

હતા કે કેમ તેની પરવા કર્યા વિના, પોતે જ એક ગુનો ગણીને "યુદ્ધ છેડવાના" ઈશાદાથી શસ્ત્રો એકઠા કરવા સંબંધી જોગવાઈ કરે છે. આ કલમ ફરીથી "ભારત સરકાર" શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ કરે છે અને તે નીચે મુજબ વંચાય છે:– "૧૨૨. ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાના ઈશાદાથી શસ્ત્રો વગેરે એકઠા કરવા.– જે કોઈ ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાના અથવા યુદ્ધ છેડવા માટે તૈયાર રહેવાના ઈશાદાથી માણસો, શસ્ત્રો અથવા દારૂગોળો એકઠો કરે છે અથવા અન્યથા યુદ્ધ છેડવાની તૈયારી કરે છે, તેને આજીવન કેદની અથવા દસ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવી મુદત માટે બંનેમાંથી કોઈપણ વર્ણનની કેદની સજા કરવામાં આવશે, અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે."

૫૪૩. કલમ ૧૨૩ 'ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાની યોજનાને સુગમ બનાવવાના ઈશાદાથી છુપાવવા' સાથે સંબંધિત છે. કલમ ૧૨૫ 'ભારત સરકાર સાથે મૈત્રી ધરાવતી કોઈપણ એશિયાઈ સત્તા સામે યુદ્ધ છેડવા' સાથે સંબંધિત છે, અને કલમ ૧૨૬ 'ભારત સરકાર સાથે શાંતિ ધરાવતી સત્તાના પ્રદેશો પર લૂંટફાટ કરવા' સાથે સંબંધિત છે.

પજ્જ. અહીં એ પણ નોંધવું જોઈએ કે સીઆરપીસી ની કલમ ૩૯ ને પીનલ કોડની કલમ ૧૭૬ સાથે વાંચતા, કલમ ૧૨૧ થી ૧૨૬ સુધીના (એટલે કે સંહિતાના પ્રકરણ VI માં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય સામેના ગુનાઓ) હેઠળના ગુનાના આચરણ વિશે, અથવા કોઈપણ વ્યક્તિના ગુનો કરવાના ઈરાદા વિશે માહિતી ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ માટે કોઈ જાહેર સેવકને કોઈ નોટિસ ન આપવી અથવા કોઈ માહિતી ન આપવી એ ગુનો બનાવે છે. તદુપરાંત, પીનલ કોડની કલમ ૧૨૩ એ ભારત સરકાર સામે "યુદ્ધ છેડવાની" યોજનાના અસ્તિત્વને, કૃત્ય અથવા લોપ દ્વારા, છુપાવવાને ગુનો બનાવે છે, જ્યારે આવા છુપાવવા દ્વારા આવા યુદ્ધ છેડવાની પ્રક્રિયાને સુગમ બનાવવાનો ઈરાદો હોય, અથવા એવું જાણતા હોય કે આવા છુપાવવાથી આવા યુદ્ધ છેડવાનું સુગમ બનશે.

પજ્જ. તેથી, વિચારણા માટે ઉદ્ભવતો પ્રશ્ન એ છે કે "ભારત સરકાર" એ શબ્દપ્રયોગનો સાચો અર્થ શું છે? તેના સંકુચિત અર્થમાં, ભારત સરકાર એ રાજ્યનું માત્ર કારોબારી અંગ છે. તેમાં લોકોનું જૂથ, વહીવટી અમલદારશાહી સમાવિષ્ટ છે જે આપેલ સમયે રાજ્યના કારોબારી કાર્યો અને સત્તાઓને નિયંત્રિત કરે છે. સતત ઉત્તરાધિકારમાં વિવિધ સરકારો રાજ્યની સેવા કરે છે અને

એવા સાધનો પૂરા પાડે છે કે જેના દ્વારા રાજ્યની કારોબારી સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. કલમ ૧૨૧ માં "ભારત સરકાર" શબ્દપ્રયોગ ચોક્કસપણે આ સંકુચિત અને મર્યાદિત અર્થમાં વપરાયો નથી. અમારા વિચારાયેલા ગુણદોષયુક્ત વલણમાં, કલમ ૧૨૧ માં "ભારત સરકાર" શબ્દપ્રયોગ ભારતીય રાજ્ય, દેશની સાર્વભૌમત્વનું કાનૂની મૂર્ત સ્વરૂપ દર્શાવવા માટે વપરાય છે જે તેના લોકોની સામૂહિક ઇચ્છા અને સંમતિમાંથી તેની કાયદેસરતા પ્રાપ્ત કરે છે. સાર્વભૌમત્વની વિભાવનાને દર્શાવવા માટે "ભારત સરકાર" શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ જાહેર આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત છે, જેમાં પ્રદેશની સાર્વભૌમત્વ તે પ્રદેશના લોકોમાં સ્થાપિત થયેલી ગણાય છે અને પ્રતિનિધિ સરકાર દ્વારા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

૫૪૬. અહીં એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે અગાઉ કલમ ૧૨૧ માં (તેમજ ઉપર સંદર્ભિત અન્ય તમામ કલમોમાં) વપરાયેલ શબ્દ "રાણી" હતો. બંધારણ હેઠળ પ્રજાસત્તાકની રચના પછી તેને ૧૯૫૦ ના કાયદાના અનુકૂલન ઓર્ડર દ્વારા "ભારત સરકાર" શબ્દપ્રયોગ દ્વારા બદલવામાં આવ્યો હતો. પ્રજાસત્તાકમાં, સાર્વભૌમત્વ દેશના લોકોમાં નિહિત હોય છે અને કાયદેસર રીતે

ચૂંટાયેલી સરકાર એ સાર્વભૌમ એટલે કે લોકોની માત્ર પ્રતિનિધિ અને અભિવ્યક્તિ છે. આમ, કલમ ૧૨૧ માં દેખાય છે તેમ, "ભારત સરકાર" શબ્દપ્રયોગનો અર્થ રાજ્ય અથવા અરસપરસ ભારતની સાર્વભૌમત્વના ભંડાર તરીકે દેશના લોકો એવો થવો જોઈએ જે ચૂંટાયેલી સરકાર દ્વારા પ્રગટ અને વ્યક્ત થાય છે.

૫૪૭. "ભારત સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવા" ના મુદ્દા પર એક પ્રકાશ પાડતી ચર્ચા આ કોર્ટના નવજોત સંધૂ (AIR ૨૦૦૫ SC ૩૮૨૦) ના નિર્ણયમાં મળી આવે છે. ચુકાદાના ફરરા ૨૭૨ માં, પી. વેંકટરામ રેડ્ડી, જે., કોર્ટ વતી બોલતા, ઇન્ડિયન લો કમિશનના અહેવાલનો સંદર્ભ આપ્યો હતો જેણે ૧૮૪૭ માં ડ્રાફ્ટ પીનલ કોડની તપાસ કરી હતી અને અહેવાલમાંથી નીચેનો ફરરો ટાંક્યો હતો:

"અમે 'સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવું' શબ્દને કુદરતી રીતે એ અર્થમાં સમજીએ છીએ કે વ્યક્તિ પોતાની જાતને વિદેશી દુશ્મન જે રીતે અને જે સાધનો દ્વારા કરશે તે જ રીતે સરકારની અવજ્ઞામાં ગોઠવે છે, અને અમને લાગે છે, અમે ધારીએ છીએ કે સંહિતાના લેખકોને પણ લાગ્યું હતું કે આ

શબ્દની કોઈપણ વ્યાખ્યા એટલી અસંદિગ્ધ છે કે તે બિનજરૂરી હશે."

૫૪૮. આપણી માટે, "વિદેશી દુશ્મનની જેમ અને તેવા જ સાધનો દ્વારા" શબ્દપ્રયોગ (ઉપરોક્ત અવતરણમાં અમારા દ્વારા હાઈલાઈટ કરાયેલ), યુદ્ધ છેડવા સમાન હોય તેવા હિંસક કૃત્યોની પ્રકૃતિને સમજવા માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. "યુદ્ધ છેડવામાં", વિદેશી દુશ્મનનો ઈરાદો માત્ર જાહેર શાંતિ અથવા કાયદો અને વ્યવસ્થા ખોરવવાનો કે ઘણા લોકોને મારી નાખવાનો નથી. વિદેશી દુશ્મન રાજ્યની સાર્વભૌમત્વ પર પ્રહાર કરે છે, અને તેનું કાવતરું અને કાર્યો તે દ્વેષભાવથી પ્રેરિત હોય છે.

૫૪૯. નવજોત સંઘૂ (AIR ૨૦૦૫ SC ૩૮૨૦) માં, ભારત સરકાર સામે "યુદ્ધ છેડવાના" મુદ્દા પર ત્રાસવાદી કૃત્યોના સંબંધમાં પણ વિચારણા કરવામાં આવી છે અને તે અંગે કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું:

"૨૭૫. યુદ્ધ, ત્રાસવાદ અને સ્થાપિત સરકારને ભયભીત કરવા માટેના હિંસક કૃત્યોમાં ઘણી બાબતો સમાન છે. તેમને અલગ પાડવું બહુ સરળ નથી??

૨૭૬. સર જે.એફ. સ્ટીફન દ્વારા યોગ્ય રીતે કહેવામાં આવ્યું છે:
"ગેરકાયદેસર મંડળીઓ, રમખાણો, બળવા, વિપ્લવ, યુદ્ધ
આચરવું એ એવા ગુનાઓ છે જે એકબીજામાં ભળી જાય છે અને
સંપૂર્ણ વ્યાખ્યાયિત સીમાઓ દ્વારા ચિહ્નિત કરવા માટે સક્ષમ
નથી. તે બધામાં એક લક્ષણ સમાન છે, તે એ છે કે, નાગરિક
સમાજની સામાન્ય શાંતિ, ઉલ્લેખિત દરેક કિસ્સામાં, કાં તો
વાસ્તવિક બળ દ્વારા અથવા ઓછામાં ઓછું તેના પ્રદર્શન અને
ધમકી દ્વારા ખોરવાય છે."

૨૭૭. આ ચાટીમાં "ત્રાસવાદી કૃત્યો" ઉમેરવાના રહેશે જે
આજકાલ ખૂબ પ્રત્યક્ષ છે. જો કે દરેક ત્રાસવાદી કૃત્ય યુદ્ધ છેડવા
સમાન નથી હોતું, છતાં ચોક્કસ ત્રાસવાદી કૃત્યો યુદ્ધ છેડવાનો
ગુનો પણ બની શકે છે અને બંને વચ્ચે કોઈ ક્ષિભાજન નથી.
ત્રાસવાદી કૃત્યો યુદ્ધના કૃત્યોમાં પરિણમી શકે છે. રાજ્યના વિદ્વાન
વરિષ્ઠ કાઉન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, રાજ્ય/સરકારની સાર્વભૌમ
સત્તા પર પ્રહાર કરવાના ઈરાદાથી પ્રેરિત ત્રાસવાદી કૃત્યો,
સંકળાયેલી સંખ્યા અથવા ઉપયોગમાં લેવાયેલા બળને ધ્યાનમાં
લીધા વિના યુદ્ધ છેડવા સમાન છે.

૨૭૮. એ જોવામાં આવે છે કે પોટા (POTA) ની કલમ ૩(૧) નો

પહેલો ભાગ- "ભારતની એકતા, અખંડિતતા, સુરક્ષા કે સાર્વભૌમત્વને જોખમમાં મૂકનાર અથવા લોકોમાં કે લોકોના કોઈ વર્ગમાં દહેશત ફેલાવવાના ઈરાદાથી બોમ્બ, ડાયનામાઈટ અથવા અન્ય વિસ્ફોટક પદાર્થો અથવા જ્વલનશીલ પદાર્થો અથવા અગ્નિશાસ્ત્રો અથવા અન્ય જીવલેણ શસ્ત્રો અથવા ઝેર અથવા ઝેરી વાયુઓ અથવા અન્ય રસાયણો અથવા જોખમી પ્રકૃતિના અન્ય કોઈ પદાર્થો (જૈવિક અથવા અન્યથા) દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ પણ સાધનો દ્વારા કોઈ કૃત્ય કે વસ્તુ કરે છે".

અને યુદ્ધ છેડવાના કૃત્યોમાં પરસ્પર વ્યાપક (ઓવરલેપિંગ) લક્ષણો છે. જો કે, ત્રાસવાદી કૃત્યો યુદ્ધની સ્થિતિને જન્મ આપે છે કે કેમ તે વિચારવા માટે દ્વેષભાવ અથવા ઈરાદાની માત્રા અને કરેલા અથવા કરવાનો પ્રયાસ કરેલા કૃત્યોની તીવ્રતા ગુણદોષયુક્ત સંગતતા ધારણ કરશે. છતાં, સીમાંકન રેખા કોઈ પણ રીતે સ્પષ્ટ નથી, પારદર્શક તો બિલકુલ નથી. તે ઘણીવાર માત્રામાં તફાવત હોય છે. જો ત્રાસવાદી કૃત્યોની સરખામણી ફોજદારી બળના સાધનો દ્વારા સરકારને ભયભીત કરવાના ઉદ્દેશ્યથી કરવામાં આવેલા કૃત્યો સાથે કરવામાં આવે તો તફાવત વધુ પાતળો થઈ જાય છે. બાદમાં દર્શાવેલ ગુનો કરવા માટેનું કાવતરું કલમ ૧૨૧-

એ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યું છે."

૫૫૦. આ શ્રી રામચંદ્રનની એ રજૂઆતોનો જવાબ આપે છે કે જો કોઈ ગુનો ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (પ્રતિબંધ) અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ "ત્રાસવાદી કૃત્ય" ની વ્યાખ્યામાં આવે છે, તો તે આપમેળે પીનલ કોડની કલમ ૧૨૧ માંથી બહાર નીકળી જશે, જેમ કે તેમની આ અત્યંત રજૂઆત કે ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (પ્રતિબંધ) અધિનિયમ, ૧૯૬૭ ના પ્રકરણ IV નો સમાવેશ, પીનલ કોડની કલમ ૧૨૧ નું માનિત રદ્દીકરણ ગણવું જોઈએ. નવજોત સંઘૂમાં સમજાવ્યા મુજબ, "ત્રાસવાદી કૃત્ય" અને "ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનું" કૃત્ય કેટલાક પરસ્પર વ્યાપક લક્ષણો ધરાવી શકે છે, પરંતુ ત્રાસવાદી કૃત્ય એ હંમેશા ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનું કૃત્ય ન હોઈ શકે, અને એથી ઉલટું. ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (પ્રતિબંધ) અધિનિયમના પ્રકરણ IV ની જોગવાઈઓ અને કલમ ૧૨૧ સહિત પીનલ કોડના પ્રકરણ VI ની જોગવાઈઓ મૂળભૂત રીતે અલગ અલગ ક્ષેત્રોને આવરી લે છે."

૪૧ કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કરવાનું કાવતરું (આઈપીસી ની કલમ ૧૨૧એ):

"જે કોઈ ભારતની અંદર અથવા બહાર કલમ ૧૨૧ દ્વારા શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુના કરવા માટે કાવતરું કરે છે, અથવા ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ભયભીત કરવાનું કાવતરું કરે છે, તેને આગ્રહન કેદની, અથવા બંનેમાંથી કોઈપણ વર્ણનની કેદની સજા કે જે દસ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય, અને તે દંડને પણ પાત્ર રહેશે.

સ્પષ્ટતા.- આ કલમ હેઠળ કાવતરું રચવા માટે, એ જરૂરી નથી કે તેના અનુસરણમાં કોઈ કૃત્ય કે ગેરકાયદેસર લોપ થવો જોઈએ."

કલમના ઘટકો:

જરૂર કલમ ૧૨૧-એ બે પ્રકારના કાવતરાઓ સાથે સંબંધિત છે:

(i) આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૨૧ દ્વારા શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુના કરવા માટે ભારતની અંદર અથવા બહાર કાવતરું કરવું;

(ii) ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા સરકારને

ભચભીત કરવાનું કાવતરું કરવું.

તેથી આ કલમ હેઠળના ગુનાના આવશ્યક ઘટકો નીચે મુજબ હશે:

(i) ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવું; અથવા

(ii) ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો પ્રયાસ કરવો; અથવા

(iii) ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવામાં દુષ્પ્રેરણા કરવું.

(iv) ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા ભચભીત કરવાનું કાવતરું કરવું.

જ3 કાવતરું એ ગેરકાયદેસર કૃત્ય કરવા માટે, અથવા ગેરકાયદેસર સાધનો દ્વારા કાયદેસર કૃત્ય કરવા માટે બે અથવા વધુ વ્યક્તિઓનું સંયોજન છે. આ કલમ ભારત સરકાર અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે તફાવત દર્શાવે છે. ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારના સ્વરૂપને બદલવા માટેનું કોઈપણ કાવતરું, ભલે તે સંહિતાની બીજી કલમ હેઠળ ગુનો બનતું હોય, આ કલમ હેઠળ ગુનો બનશે નહીં, સિવાય કે તે ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા આવી સરકારને ભચભીત કરવાનું કાવતરું હોય, જેમ કે ઝાબવાલા વિ. એમ્પેરર, (૧૯૩૩) ૫૫ ILR (All) ૧૦૪૦ ના મામલામાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું.

'ઓવરઓ' (Overawe – ભયભીત કરવું) શબ્દ સ્પષ્ટપણે આશંકા અથવા ગભરાટ અથવા કદાચ ડર પેદા કરવા કરતાં વધુ દર્શાવે છે. "ભયભીત કરવાનું કાવતરું" શબ્દપ્રયોગ આઈપીસી ની આ જોગવાઈમાં વપરાયો છે. સામાન્ય માણસની ભાષામાં 'ઓવરઓ' નો અર્થ દબાવવું, ડરાવવું કે ધમકાવવું થાય છે. આ કલમમાં 'ફોજદારી બળ દ્વારા અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ભયભીત કરવાનું કાવતરું કરે છે' એવા શબ્દો સ્પષ્ટપણે માત્ર સામાન્ય બળવો ઉભો કરવાના કાવતરાનો જ નહીં, પરંતુ ગંભીર રમખાણ અથવા મોટા અને ઉપદ્રવી ગેરકાયદેસર મંડળીના આયોજન દ્વારા ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ભયભીત કરવાના કાવતરાનો પણ સમાવેશ કરે છે જેમ કે રામાનંદ વિ. એમ્પેરર, (૧૯૫૦) ૩૦ ILR (Pat) ૧૫૨ ના કેસમાં જોવામાં આવ્યું હતું.

જજ તે એવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ સૂચવે છે કે જેમાં કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકારના સભ્યો પોતાની જાતને બળ સામે ઝૂકવા અથવા પોતાની જાતને કે સામાન્ય જનતાના સભ્યોને ખૂબ જ ગંભીર જોખમમાં મૂકવા વચ્ચે પસંદગી કરવા માટે મજબૂર અનુભવે છે. એ જરૂરી નથી કે જોખમ તેમની પોતાની હત્યાનું અથવા શારીરિક ઈજાનું જ જોખમ હોય. જોખમ જાહેર મિલકત માટે અથવા સામાન્ય જનતાના સભ્યોની સલામતી માટેનું પણ હોઈ શકે છે (રામાનંદ વિ. એમ્પેરર, (૧૯૫૦) ૩૦ ILR (Pat) ૧૫૨).

૪૫ કલમ ૧૨૧-એ ની સ્પષ્ટતા જણાવે છે કે આ કલમ હેઠળ કાવતરું રચવા માટે, એ જરૂરી નથી કે તેના અનુસરણમાં કોઈ કૃત્ય કે ગેરકાયદેસર લોપ થવો જોઈએ. કલમમાં રહેલા શબ્દો સ્પષ્ટપણે માત્ર સામાન્ય બળવો ઉભો કરવાના કાવતરાનો જ નહીં, પરંતુ ગંભીર રમખાણ અથવા મોટા અને ઉપદ્રવી ગેરકાયદેસર મંડળીના આયોજન દ્વારા ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકારને ભયભીત કરવાના કાવતરાનો પણ સમાવેશ કરે છે.

૪૬ આ તબક્કે, હું રાજ્ય વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી અમીન દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ જુબ્બા મદ્દાહ (સુપ્રા) ના કેસમાં પટના હાઈકોર્ટના નિર્ણયને પણ જોઈ શકું છું. શિયરર, જે. દ્વારા બોલતી ડિવિઝન બેંચે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૪... મને લાગે છે કે કાયદાનો નિયમ આ રીતે થોડા શબ્દોમાં મૂકી શકાય છે: યુદ્ધ આચરીને ઉચ્ચ રાજદ્રોહ રચવા માટે, એક બળવો હોવો જોઈએ, તે બળવાની સાથે બળ હોવું જોઈએ; અને તે સામાન્ય પ્રકૃતિના ઉદ્દેશ્યની પરિપૂર્ણતા માટે હોવું જોઈએ. પરંતુ જો આ તમામ સંજોગો તપાસ હેઠળ લાવવામાં આવેલા કોઈપણ

વ્યક્તિગત કેસમાં એકસાથે મળી આવે, તો તે યુદ્ધ આચરવા સમાન ગણવા માટે સંપૂર્ણપણે પૂરતું છે.

૫. અગાઉ, તેમના સરવાળામાં, ટિંડલ સી.જે. એ કેટલાક ફકરાઓ ટાંક્યા હતા જે સર માઈકલ ફોસ્ટરના 'ડિસ્કોર્સ ઓન હાઈ ટ્રેઝન' માં આવે છે, અને આમાંથી એક ફકરા પર, શ્રી સિંહાએ ખૂબ ભાર મૂક્યો છે. પ્રશ્ન હેઠળનો ફકરો આ રીતે ચાલે છે:

માવિષ્ટ બારાબંધીઓ અથવા વાડોને તોડી પાડવાના હેતુથી, સ્થાપિત કાયદામાં ફેરફાર કરવાના કે ધર્મ પરિવર્તન કરવાના હેતુથી, તમામ શ્રમના દર કે વેતન વધારવાના હેતુથી, અથવા તમામ કારાગાહ (જેલ) ખોલી મૂકવાના હેતુથી સશસ્ત્ર બળ દ્વારા લોકહિત અને સામાન્ય બાબતોના આ પ્રકારે સુધારાઓ/નવીનતાઓ અમલમાં મૂકવા માટે કરવામાં આવતાં તમામ બળવા (ઉઠાવ), કાયદાના અર્થઘટન મુજબ, યુદ્ધ છેડવાના ખંડ અંતર્ગત રાજદ્રોહ (ઉચ્ચ દેશદ્રોહ) ગણાય છે; કારણ કે ભલે તે રાજાની વ્યક્તિગત સત્તા સામે લક્ષિત ન હોય, છતાં તેઓ તેમના રાજવી પ્રભાવ (માજેસ્ટી) ની વિરુદ્ધ છે, અને ઉપરાંત, તેઓ સંખ્યાબળ તથા સશસ્ત્ર બળ દ્વારા

સમાજના તમામ બંધનોને છિન્નભિન્ન કરવાનો, અને તમામ સંપત્તિ તથા તમામ સરકારનો સ પૂર્ણ નાશ કરવાનો પ્રત્યક્ષ વલણ ધરાવે છે.

૬. એ એકદમ સ્પષ્ટ છે કે, આ અવલોકનો કરવામાં, સર માઈકલ ફોર્સ્ટરના મનમાં રાજદ્રોહના કેટલાક પ્રારંભિક મુકદ્દમાઓ હતા, અને ખાસ કરીને, બર્ટનનો કેસ, જે ૧૫૯૭ માં થયો હતો. તે કેસનો અહેવાલ દર્શાવે છે કે કેટલાક વ્યક્તિઓ પર "પોતાને એકઠા કરવાનું કાવતરું ઘડવા અને અન્યોને ઉશ્કેરીને વાડ તોડી પાડવા" નો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. અગાઉના શાસનમાં એક કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં "બાર કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓ બળપૂર્વક વાડ, પાળી અને તેના જેવા તોડી પાડવાના ઈશદાથી એકઠા થાય" તેને ગુનો બનાવવામાં આવ્યો હતો, અને પરિણામે, એવો દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, બર્ટન અને અન્ય કેદીઓએ જે કાવતરું ઘડ્યું હતું તે ગુનો હોઈ શકે છે, પરંતુ રાજદ્રોહ હોઈ શકે નહીં, કારણ કે જો તે રાજદ્રોહ હોત, તો સંસદને આવો કાયદો ઘડવાની જરૂર ન પડી હોત. આ દલીલને એવા આધારે નકારી કાઢવામાં આવી હતી કે કેદીઓએ સામાન્ય રીતે વાડ તોડી પાડવાનું કાવતરું ઘડ્યું હતું, ખાસ કરીને કોઈ ચોક્કસ વાડ નહીં. આ નિર્ણયને રાજદ્રોહના બે પછીના મુકદ્દમાઓમાં અનુસરવામાં આવ્યો હતો, અર્થાત આર. વિ. પીટર મેસેન્જર (૧૬૬૮) ૬ Tr.

૮૭૯ માં, જેમાં કેટલાક વ્યક્તિઓ પર "વેશ્યાગૃહ તોડી પાડવાના બહાને" રાજા સામે યુદ્ધ આચરવામાં ઉચ્ચ રાજદ્રોહનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો, અને આર. વિ. દમ્મારી (૧૭૧૦) Tr. ૫૨૧ નો કેસ, જેમાં કેટલાક વ્યક્તિઓ પર "ધર્મભ્રષ્ટોના પ્રાર્થના ઘરો તોડી પાડવાના બહાને" રાણી સામે યુદ્ધ આચરવામાં ઉચ્ચ રાજદ્રોહનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ તમામ કેસોમાં રેશિયો ડિસિડેન્ડી સર થોમસ પાર્કર સી.જે. ના છેલ્લા કેસના, એટલે કે આર. વિ. દમ્મારી (૧૭૧૦) ૧૫ Tr. ૫૨૧ ના કેસના આ સમીક્ષાત્મક ફકરા પરથી પૂરતી રીતે સ્પષ્ટ થશે. તે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે આ કહ્યું હતું:

વાડના કિસ્સામાં, જ્યાં શહેરના લોકો પાસે તેમની સામાન્ય મિલકતનો ભાગ વાડથી ઘેરાયેલો હતો, ભલે તેઓ તે વાડને તોડી પાડવા માટે મોટા બળ સાથે આવ્યા હોય, છતાં તે યુદ્ધ આચરવું ગણાતું નથી, પરંતુ જો કોઈ પણ તમામ વાડ તોડી પાડવા જશે અને જેને તેઓ ઉપદ્રવ માને છે તેને સુધારવા માટે તેને સામાન્ય બાબત બનાવશે, તો તે જરૂરથી તમામ જમીનદારો અને ભાડૂતો વચ્ચે યુદ્ધ બનાવે છે. વેશ્યાગૃહ એ એક ઉપદ્રવ છે અને તેને તે રીતે શિક્ષા કરી શકાય છે, અને જો તે કોઈ એક માટે ચોક્કસ પૂર્વગ્રહ

હોય અને જો તે પોતે તે પૂર્વગ્રહને દૂર કરવા માટે ગેરકાયદેસર રીતે જાય, તો તે માત્ર એક રમખાણ હોઈ શકે છે, પરંતુ જો તે તે બધાને સામાન્ય રીતે તોડી પાડવા માટે તૈયાર થાય, તો તેણે રાણીનો હક તેના હાથમાંથી લઈ લીધો છે, તેણે તેને એક સામાન્ય બાબત બનાવી દીધી છે, અને એકવાર તેઓ ઉભા થઈ જાય પછી, તેઓ દરેક માણસના ઘરને વેશ્યાગૃહ કહી શકે છે, અને આ એક સામાન્ય બાબત છે, તે આખા રાષ્ટ્રને અસર કરે છે." આ કેસોમાં ખરેખર જે નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું તે એ હતું કે ચોક્કસ સંજોગોમાં તોફાની ટોળા દ્વારા ખાનગી મિલકત પરના હુમલા રાજા સામે યુદ્ધ આચરવા સમાન હોઈ શકે છે. નિર્ણયોમાં એવું કંઈ નથી જે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલને કોઈપણ રીતે ટેકો આપે કે, આ ટોળાએ એક પોલીસ સ્ટેશનનો કબ્જો લેવાથી જ સંતોષ માન્યો હતો અને બીજા કોઈ પોલીસ સ્ટેશનનો કબ્જો લેવા જવાનો કોઈ ઈરાદો દર્શાવ્યો ન હોવાથી, જે ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો તે જરૂરથી તોફાન/રમખાણનો ગુનો હતો, અને રાજા સામે યુદ્ધ છેડવાનો વધુ ગંભીર ગુનો હોઈ શકે નહીં. શ્રી સિંહાએ, તેમની દલીલ દરમિયાન, ઈન રે ઉમચ્ચથંતગથ પુથન વીટિલ કુંહી કાદિર A.I.R. ૧૯૨૨ Mad. ૧૨૬ માં ઓલ્ડફિલ્ડ અને ક્રિષ્નન જે.જે. દ્વારા કરવામાં આવેલા એક અવલોકનનો સંદર્ભ આપ્યો હતો કે રાજા સામે યુદ્ધ આચરવું કે છેડવું થયું છે કે માત્ર ગંભીર પ્રકારનું

રમખાણ થયું છે તે કહેવું ક્યારેક મુશ્કેલીની બાબત હોય છે. આ જ મુદ્દો, મને જણાય છે કે, એન્ડ્રુ હાર્ડીના મુકદ્દમામાં ખૂબ જ લંબાણપૂર્વક લેવામાં આવ્યો હતો, જે સ્કોટલેન્ડમાં (૧૮૨૦) ૧ Tr. (N.S.) ૬૧૦ પેજ ૬૨૩ પર થયો હતો. તે કેસમાં તેમના સરવાળામાં, લોર્ડ પ્રેસિડેન્ટ ત્યાં આ મુજબ કહેતા હોવાનું નોંધાયેલ છે:

સજ્જનો, રાજા સામે ચુદ્ધ આચરવા અને રમખાણ કરવા વચ્ચેના તફાવત પર થોડા શબ્દો કહેવા ઉપયોગી થઈ શકે છે. તફાવત આમાં રહેલો છે તેમ લાગે છે, જો કે તેઓ વારંવાર એકબીજાની ખૂબ નજીક આવી શકે છે. જ્યાં ઉઠાવ અથવા તોફાન માત્ર કોઈ ખાનગી હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે હોય, જેમાં ફક્ત તેમાં જોડાયેલા લોકોને જ રસ હોય, અને રાજાની સત્તા કે વિશેષાધિકારનો પ્રતિકાર કરવાનો કે તેને પ્રશ્નાસ્પદ કરવાનો ન હોય, તો પછી તોફાન, ટોળું ગમે તેટલું અસંખ્ય કે અત્યાચારી હોય, માત્ર રમખાણ ગણાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, માની લો કે એક ટોળું ઉભું થાય છે, અને શસ્ત્રોના બળથી પણ એક ચોક્કસ જેલમાં ભાંગફોડ કરે છે અને તેમાં કેદ થયેલા અમુક વ્યક્તિઓને છોડાવે છે, અથવા મેજિસ્ટ્રેટ્સને તેમને મુક્ત કરવા માટે અથવા ચોક્કસ બજારમાં

જોગવાઈઓના ભાવ ઘટાડવા માટે મજબૂર કરે છે, અથવા ચોક્કસ વાડ તોડી પાડે છે, જેને તેઓ શહેરના સામાન્ય વિસ્તારો પર અતિક્રમણ માને છે. આવા તમામ કૃત્યો, ભલે સખત શિક્ષાપાત્ર હોય, અને ભલે તેનો બળથી પ્રતિકાર કરી શકાય, પણ રાજક્રોહ સમાન નથી. રાજાના વ્યક્તિત્વ કે સત્તા સામે કંઈપણ લક્ષ્ય રાખવામાં આવ્યું નથી. આ કારણોસર, સૌથી પરિપક્વ વિચારણા પછી, પોર્ટીઅસના મામલામાં એડિનબર્ગના ટોળાની અત્યાચારી કાર્યવાહીને રાજક્રોહ સમાન ગણવામાં આવી ન હતી, અને જે થોડા લોકો પર મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો હતો, તેમના પર માત્ર રમખાણ માટે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો હતો, કારણ કે, જો કે તે કેસમાં દયાના શાહી વિશેષાધિકારમાં હસ્તક્ષેપ હતો, છતાં તે માત્ર તે વ્યક્તિત્વના કેસમાં તેના ઉપયોગ સામે નિર્દેશિત હતો, અને કોઈપણ રીતે અન્ય કેસોમાં હિઝ મેજેસ્ટીના તેના સામાન્ય ઉપયોગને આક્ષેપિત કરવા કે તેનો પ્રતિકાર કરવા ગયો ન હતો, તેથી આરોપીઓ સામે માત્ર રમખાણ માટે જ કાર્યવાહી કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો, રાજક્રોહ તરીકે નહીં.

પરંતુ, સજ્જનો, જ્યાં પણ ઉઠાવ અથવા બળવાનો ઉદ્દેશ્ય સામાન્ય હેતુ ધરાવે છે, જે તેમાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓના વિશિષ્ટ વિચારો

અને હિતો સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ સમગ્ર સમુદાય માટે સામાન્ય છે, અને રાજાની સત્તા અથવા સંસદની સત્તા પર સીધો પ્રહાર કરે છે, તો તે રાજદ્રોહનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો દેશના વિવિધ ભાગોમાં તમામ વાડ ખુલ્લી કરવા અને જ્યાં પણ પ્રયાસ કરવામાં આવે ત્યાં વાડ અંગેના કાયદાના અમલીકરણનો પ્રતિકાર કરવા, તમામ જેલો અથવા ન્યાયની અદાલતો તોડી પાડવા, તમામ અથવા કોઈપણ કર એકત્રિત કરવામાં તમામ મહેસૂલ અધિકારીઓનો પ્રતિકાર કરવા માટે ટોળા ઉભા થાય, ટૂંકમાં, સામાન્ય હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે અથવા સામાન્ય માપદંડને અવરોધવા માટેના તમામ ઉઠાવો, જેને કાયદા દ્વારા માત્ર રાજા અથવા સંસદની સત્તા દ્વારા જ અધિકૃત અથવા પ્રતિબંધિત કરી શકાય છે, તે રાજા સામે યુદ્ધ આચરવા સમાન છે અને તેમને હંમેશા રાજદ્રોહ તરીકે ચલાવવામાં આવ્યા છે અને શિક્ષા કરવામાં આવી છે. તેથી, આમાં સંકળાયેલી સંખ્યા નથી, કે શસ્ત્રોમાં સજ્જ લોકો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતું બળ નથી, પરંતુ તેઓ જે ઉદ્દેશ્ય ધરાવે છે તે ગુનાનું સ્વરૂપ નક્કી કરે છે, અને તે ઉદ્દેશ્ય જાહેર અને સામાન્ય, કે ખાનગી અને સ્થાનિક પ્રકૃતિનો છે તે મુજબ તે રમખાણ અથવા રાજદ્રોહ બનાવશે.

૭. કેપ્ટન જોન પોર્ટીઅસની કારકિર્દી અને દુઃખદ અંત કદાચ જે દેશના તેઓ હતા તેની બહારના ઘણા લોકો જાણતા નથી અને તેમની થોડી જાણકારી લોર્ડ પ્રેસિડેન્ટના અવલોકનોને વધુ સ્પષ્ટ કરવા માટે ઉપયોગી થઈ શકે છે, હું કહી શકું છું કે તેઓ એડિનબર્ગ ખાતે સિટી ગાર્ડના કેપ્ટન હતા અને, તે રીતે તેમને ૧૭૮૬ માં તે શહેરમાં થયેલી એક જાહેર ફ્રાંસીની સજામાં હાજર રહેવા અને કોઈ અશાંતિ રોકવા માટે સૂચના આપવામાં આવી હતી. કેદીને ફ્રાંસી આપ્યા પછી, કેપ્ટન પોર્ટીઅસે, શબને કાપી નાખવાના અને હટાવવાના પ્રયાસની આશંકા રાખીને, ટોળા પર ગોળીબાર કર્યો, જેમાં સંખ્યાબંધ લોકો માર્યા ગયા અને અન્ય ઘણા ઘાયલ થયા. આ તેમણે હાજર રહેલા કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી કોઈ ઓર્ડર મેળવ્યા વિના કર્યું, અને ખરેખર, દેખીતી રીતે તેમની સલાહ લીધા વિના કર્યું. બાદમાં તેમના પર હત્યાનો મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો હતો અને તેમને દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને મૌતની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. તેમના પત્ની એક સ્મારક પત્ર કિંગ જ્યોર્જ II ને સબમિટ કરવામાં આવ્યો હતો, અને કિંગ જ્યોર્જ II તે સમયે રાજ્યની બહાર હેનોવર ગયા હોવાથી, ક્વીન કેરોલિને છ અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે અમલીકરણ મુલતવી રાખ્યું હતું. આનાથી એડિનબર્ગ અને તેની આસપાસના ઘણા લોકોને ગુસ્સો આવ્યો અને કેપ્ટન પોર્ટીઅસને જે જેલમાં રાખવામાં આવ્યા

હતા તે જેલ પર દરોડો પાડવા અને તેમને બહાર કાઢીને ફાંસી આપવાનું કાવતરું ઘડવામાં આવ્યું. જેલ પર ખરેખર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો, અને કેપ્ટન પોર્ટીઅસને તેમાંથી ગ્રાસમાર્કેટ લઈ જવામાં આવ્યા હતા જ્યાં તેમણે ટોળા પર ગોળીબાર કર્યો હતો, અને ત્યાં તેમને ફાંસી આપવામાં આવી હતી. શ્રી સિંહાએ વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ દ્વારા કરાયેલા એક અવલોકનની ટીકા કરી છે કે તે સામાન્ય જ્ઞાનની બાબત છે કે દેશભરમાં તાજેતરના તોફાનો અને ઉઠાપોનો ઉદ્દેશ્ય વહીવટને ઠપ કરવાનો અને સરકારને ઇન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસની માંગણીઓને સમર્પણ કરવા મજબૂર કરવાનો હતો.

૮. વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજે, એવી ફરિયાદ છે કે, એવું માની લીધું છે કે ત્યાં એક બળવો હતો અને સામાન્ય પ્રકૃતિના ઉદ્દેશ્યની પરિપૂર્ણતા માટે બળવો હતો. આ ટીકામાં અમુક અંશે બળ છે, જો કે, વિદ્વાન સ્પેશિયલ જજ પ્રત્યે નિષ્પક્ષતા ખાતર, એ નોંધવું જોઈએ કે અમારી સમક્ષ જે સક્ષમતા સાથે દલીલ કરવામાં આવી હતી તેવી કોઈ દલીલ દેખીતી રીતે તેમની સમક્ષ કરવામાં આવી ન હતી. શ્રી સિંહા, નિઃશંકપણે, બહુ દૂર ગયા જ્યારે તેમણે કહ્યું કે એક પોલીસ સ્ટેશન પર કરાયેલ હુમલો રાજા સામે યુદ્ધ છેડવા સમાન હોઈ શકે નહીં, પરંતુ તેઓ એ કહેવામાં સાચા હતા કે, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, જે વ્યક્તિઓએ આવો હુમલો કર્યો હતો તેઓ

રમખાણના દોષિત હતા, અને જો સરકાર તેમના પર રાજા સામે ચુદ્ધ છેડવાનો આરોપ મૂકે છે, તો કાઉન માટે એ દર્શાવવું અનિવાર્ય હતું કે ત્યાં બળવો હતો રમખાણ નહીં, અને તે બળવો સામાન્ય પ્રકૃતિના ઉદ્દેશ્યની પરિપૂર્ણતા માટે હતો. શ્રી સિંહા એ કહેવામાં પણ સાચા હતા કે જુબ્બા મદ્દાહ અને તેમના સાથીઓ પર તેમનો ઉદ્દેશ્ય શું હતો તે દર્શાવવાની કોઈ જવાબદારી નહોતી, અને કાઉને તે પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત કરવાનું હતું. (૧૮૨૦) ૧ Tr. (N.S.) ૬૧૦ માં લોર્ડ પ્રેસિડેન્ટ દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબ પાછળનો મુદ્દો એ બાબતનો મુખ્ય મુદ્દો છે. શું રેકૉર્ડ પરનો પુરાવો નિર્ણાયક રીતે દર્શાવે છે કે આ ટોળાનો કે તેના નેતાનો ઉદ્દેશ્ય શું હતો?

૯. પુરાવામાં સૂચવવા માટે કંઈ નથી, અને ધારણા કરવા માટે કોઈ કારણ નથી કે, શ્રી વોલર અથવા તેમની નીચેના આસિસ્ટન્ટ સબ-ઇન્સ્પેક્ટર અને કોન્સ્ટેબલોએ મીનાપુરમાં અને તેની આસપાસ તેમની સામે વિરોધ ઉભો કરવા માટે કંઈ કર્યું હતું. તેનાથી વિપરીત, એ નોંધવું જોઈએ કે, શ્રી વોલરે બંદૂક વડે અને રિવોલ્વર વડે પણ ટોળા પર ગોળીબાર કર્યો હોવા છતાં, ટોળાએ તેમને પોલીસ સ્ટેશનથી દૂર જવા દીધા. જ્યાં સુધી તેઓએ પોલીસ સ્ટેશનના રેકૉર્ડ અને ફર્નિચરનો નાશ ન કર્યો ત્યાં સુધી

તેમનામાંથી કોઈને પણ છટકી ગયેલા સબ-ઇન્સ્પેક્ટર અને કોન્સ્ટેબલોને શોધી કાઢવાનું અને તેમની સાથે દુર્વ્યવહાર કરવાનું સુઝ્યું ન હતું. એક ચોકીદારે કહ્યું કે, જ્યારે ટોળું પોલીસ સ્ટેશન પર દેખાયું, ત્યારે તેના નેતાઓએ તેમને ગણપેશ ઉતારીને ફેંકી દેવા કહ્યું. એક દફાદાર, રાજેશ્વર સિંહે કહ્યું કે એક સહદેવ ઓઝા, જે ટોળામાં હતો, તે પાછળથી આ વિસ્તારના કેટલાક ગામોમાં ગયો અને દફાદારો અને ચોકીદારોને પોલીસ સ્ટેશન પર પાછા ન જવાની અથવા નિયમિત પોલીસ સાથે વાતચીત ન કરવાની કે કોઈ રીતે મદદ ન કરવાની ચેતવણી આપી. આ દફાદારના જણાવ્યા મુજબ, સહદેવ ઓઝાએ તેને કહ્યું હતું કે તે અને અન્ય કોંગ્રેસીઓએ પોતાનું એક થાણું સ્થાપ્યું છે અને તેમની સાથે જોડાનાર કોઈપણ ચોકીદાર કે દફાદારને ચૂકવણી કરશે. બીજો એક દફાદાર, મુસાફિર સિંહ, એ કહ્યું કે આ સહદેવ ઓઝા અને કેટલાક અન્ય કોંગ્રેસીઓએ ખરેખર લૌટન ખાતેની એક શાળાના મકાનમાં થાણું સ્થાપ્યું હતું, જે તે વિસ્તારમાં લશ્કરી દળ ન આવ્યું ત્યાં સુધી ત્યાં રહ્યું હતું. ટોળા દ્વારા બોલાવવામાં આવેલા સૂત્રોચ્ચારમાં, એવું કહેવાયું હતું કે, "અંગ્રેજ રાજ નાશ હો" અને "કોંગ્રેસ રાજ કાયમ હો." કોંગ્રેસ પક્ષ એ ખૂબ મોટી સંખ્યામાં અનુયાયીઓ ધરાવતો રાજકીય પક્ષ છે અને મીનાપુરના આ પોલીસ સ્ટેશન પર હુમલો કરવામાં આવ્યો તે સમયે અથવા તેની

આસપાસ, અન્ય વિસ્તારોમાં અન્ય પોલીસ સ્ટેશનો અને જાહેર મકાનો પર પણ કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્યો હોવાનો અને તેના વતી કામ કરવાનો દાવો કરનાર વ્યક્તિઓ દ્વારા હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો, તે એવા તથ્યો છે જે એટલા વિખ્યાત છે કે અદાલતી નોંધ (judicial notice) તેના પર યોગ્ય રીતે લઈ શકાય છે.

૧૦. અલાહાબાદ હાઈકોર્ટની કુલ બેંચે સાલિંગ રામ વિ. એમ્પેરર MANU/UP/૦૦૧૮/૧૯૪૨: AIR ૧૯૪૩ All ૨૬ માં તેની અદાલતી નોંધ લઈ લીધી છે અને ઇંગ્લેન્ડની અદાલતોએ સમાન તથ્યોની અદાલતી નોંધ લીધી છે જેમ કે, ઉદાહરણ તરીકે, ચોક્કસ વિસ્તારો પર દુશ્મન વિમાનો દ્વારા હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો. "બળવો"ની વ્યાખ્યા ઓક્સફોર્ડ ડિક્શનરીમાં "સ્થાપિત સત્તા અથવા સરકારી નિયંત્રણ સામે સશસ્ત્ર અથવા ખુદા પ્રતિકાર કરવાની પ્રક્રિયા" તરીકે કરવામાં આવી છે.

૧૧. જેમ કે (૧૮૨૦) ૧ Tr. (N.S.) ૬૧૦ માં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું અને તે પહેલાં અને પછીના ઘણા અન્ય કેસોમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે, સંકળાયેલી સંખ્યાઓ અને તેઓ જે રીતે સજ્જ કે સશસ્ત્ર હતા તે બાબત મહત્વપૂર્ણ નથી, અને તેથી, મારા

માટે આ ટોળું કે તેનો એક ભાગ લશ્કરી કે અર્ધ-લશ્કરી સ્વરૂપમાં ગોઠવાયેલો હતો તેવા પુરાવાની ચર્ચા કરવી અનાવશ્યક છે. જો પુરાવો અસત્ય હોય તો પણ – અને તે કદાચ અસત્ય હોઈ શકે છે, તે બિલકુલ મહત્વ વગરની બાબત છે. આ ટોળાનું કદ એવું હતું કે તેમાં રહેલા માણસો ઘણા જુદા જુદા ગામોમાંથી આવ્યા હોવા જોઈએ અને તેના નેતાઓનો ઉદ્દેશ્ય, પુરાવા દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબ, મીનાપુર આસપાસના વિસ્તારમાં હિઝ મેજેસ્ટી ધ કિંગ-એમ્પેરરની સત્તાના સ્થાને કોંગ્રેસ પક્ષની અથવા આ વિસ્તારમાં કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્યો હોય કે હોવાનો દાવો કરનાર અને તેના વતી કામ કરતી વ્યક્તિઓની સત્તા સ્થાપિત કરવાનો હતો. એકદમ સ્પષ્ટ રીતે, સામાન્ય પ્રકૃતિના ઉદ્દેશ્ય સાથે બળવો થયો હતો, અને કોઈપણ વ્યક્તિ, જે સ્વૈચ્છિક રીતે તે બળવામાં જોડાઈ હતી, જેમ કે જુબ્બા મદ્દાહે નિઃશંકપણે કર્યું હતું, તેને કાયદામાં રાજા સામે ચુલ્લ છેડનાર માનવામાં આવવો જોઈએ."

૪૭ જમીલુદ્દીન નાસિર (સુપ્રા) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સમજાવવામાં આવેલા સામાન્ય સિદ્ધાંતોને લાગુ કરવા માટે આગળ વધું તે પહેલાં, હું આરોપોને પુનરાવર્તિત કરવા જરૂરી માનું છું. ટૂંકમાં કહીએ તો, તે નીચે મુજબ છે:

(૧) ઓ.બી.સી. ની યાદીમાં પાટીદાર / પટેલ સમુદાયનો સમાવેશ કરવાની

માંગ કે દાવો સંપૂર્ણપણે ભ્રામક છે અને કાયદામાં ટકે તેમ નથી. પાટીદાર સમુદાયના સભ્યો કાયદાની સ્થિતિથી વાકેફ હોવા છતાં, તેઓએ ધિક્કાર અને અનાદર લાવવાના હેતુથી અને ગુજરાત સરકાર પ્રત્યે અસંતોષ ઉભો કરવા માટે ગુનાહિત કાવતરું ઘડ્યું હતું. સંબંધિત વ્યક્તિઓએ ઈરાદાપૂર્વક અને જાણી જોઈને, બોલાયેલા અને લખાયેલા શબ્દો દ્વારા જાહેર વ્યવસ્થા અને રાજ્યની કાયદેસર સત્તાને નબળી પાડવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

(૨) આરોપી વ્યક્તિઓએ સરકારી દળો પર ઈરાદાપૂર્વકની અને સંગઠિત હુમલો કરવા માટે ઉશ્કેરવા માટે આ કાવતરાના અનુસરણમાં કાવતરું ઘડ્યું અને કામ કર્યું હતું.

(૩) આરોપી વ્યક્તિઓ પોલીસ સાથે ઝપાઝપીમાં ઉતર્યા હતા.

(૪) આરોપી વ્યક્તિઓએ વાહનો અને ભાજપના એક ધારાસભ્ય એટલે કે શ્રી ઋષિકેશ પટેલની ઓફિસને આગ લગાડી હતી.

(૫) આરોપી વ્યક્તિઓએ પૂતળાં બાળ્યા હતા. પાટીદાર સમુદાયના સભ્યોએ સમુદાયના નેતાઓના પૂતળાં બાળ્યા હતા.

(૬) સમગ્ર રાજ્યમાં જૂથો દ્વારા ૩૦૦ થી વધુ રેલીઓ, આંદોલન અથવા પ્રદર્શનો યોજવામાં આવ્યા હતા.

(૭) સમગ્ર રાજ્યમાં રેલવે લાઈનોને નુકસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું.

(૮) એક અનિયંત્રિત ટોળાએ પોલીસ પાર્ટી પાસેથી અગ્નિશાસ્ત્રો છીનવી લીધા હતા અને તેમના પર ગોળીબાર કર્યો હતો.

(૯) પોલીસ વાહનો અને પોલીસ સ્ટેશનોને આગ લગાડવામાં આવી હતી.

(૧૦) અનિયંત્રિત ટોળાએ ફાયર બ્રિગેડના વાહનો સહિત એ.એમ.ટી.એસ., બી.આર.ટી.એસ. અને જી.એસ.આર.ટી.સી. બસોને નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું.

૪૮ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખતાં, એમાં શંકાનું કોઈ તત્વ નથી કે મોટા પાયે રમખાણ કરવાનો પ્રથમ દર્શનીય કેસ બનેલો કહી શકાય. જો કે, મારી સમક્ષ પ્રશ્ન એ છે કે શું આ સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો બને છે કે કેમ. સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો અને વિશાળ રમખાણ કરવાનો ગુનો વારંવાર એકબીજામાં ભળી જઈ શકે છે, પરંતુ સાથે સાથે, તેમની વચ્ચે એક બારીક તફાવત છે. જ્યાં ઉઠાવ કે તોફાન માત્ર કોઈ ખાનગી હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે હોય, જેમાં ફક્ત તેમાં સંકળાયેલા લોકોને જ રસ હોય, અને સરકારી સત્તા કે વિશેષાધિકારનો પ્રતિકાર કરવાનો કે તેને પ્રશ્નાસ્પદ કરવાનો ન હોય, તો પછી તોફાન, ટોળું ગમે તેટલું અસંખ્ય કે અત્યાચારી હોય, માત્ર એક રમખાણ છે. પરંતુ જ્યાં પણ ઉઠાવ અથવા બળવાનો ઉદ્દેશ્ય સામાન્ય હેતુ ધરાવે છે, જે તેમાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓના વિશિષ્ટ હિતો સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ સમગ્ર

સમુદાય માટે સામાન્ય છે, અને સરકારી સત્તા પર સીધો પ્રહાર કરે છે, તો તે રાજદ્રોહનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

૪૯ અંગ્રેજી કાયદા અને વિન્ટેજ નિર્ણયોમાં અંગ્રેજી ન્યાયાધીશો દ્વારા કરવામાં આવેલી સ્પષ્ટતા અનુસાર, યુદ્ધ આચરવાના બે પ્રકાર છે : એક રાજાના વ્યક્તિત્વ સામે : તેને કેદ કરવા, ગાદી પરથી ઉતારવા, અથવા મારી નાખવા; અથવા તેને પગલાં બદલવા, અથવા સલાહકારોને હટાવવા મજબૂર કરવા : બીજું, જે રાજાની મહાનતા સામે, અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેની રાજકીય ક્ષમતા દ્વારા તેની સામે આચરવામાં આવ્યું હોવાનું કહેવાય છે; જેમ કે જ્યારે મોટી સંખ્યામાં લોકો સશસ્ત્ર થઈને જાહેર પ્રકૃતિના કોઈપણ ઉદ્દેશ્યને બળ અને હિંસા દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉભા થાય અને એકઠા થાય; તે રાજાની મહાનતા સામે યુદ્ધ આચરવું છે; અને સૌથી વાજબી રીતે તેમ માનવામાં આવે છે, કારણ કે તે સમાજના તમામ બંધનોને વિખેરી નાખવા, મિલકતનો નાશ કરવા અને સરકારનેથથલાવી પાડવા તરફ દોરી જાય છે; અને બળ કે શસ્ત્રો દ્વારા, રાજાને કાયદા અનુસાર શાસન કરવાથી રોકે છે.

૫૦ જો હું અંગ્રેજી નિર્ણયોમાં સમજાવેલા કાયદાના સિદ્ધાંતોને લાગુ કરું છું, તો કદાચ, એક ચોક્કસ હેતુ એટલે કે અનામત પ્રાપ્ત કરવા માટે સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો પ્રથમ દર્શનીય કેસ બનેલો કહી શકાય. જો કે, જમીનુદ્ધીન નાસિર

(સુપ્રા) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સમજાવ્યા મુજબ, "યુદ્ધ છેડવું" શબ્દપ્રયોગને એવું ધારણ કરવા માટે બહુ દૂર સુધી ખેંચવો જોઈએ નહીં કે જાહેર વ્યવસ્થા અને શાંતિમાં ભંગના તમામ કૃત્યો તેમના પરિમાણ અને પરિણામોને ધ્યાનમાં લીધા વિના સરકાર સામે "યુદ્ધ છેડવાના" કૃત્યો તરીકે ગણી શકાય. અદાલતનો અભિગમ સંતુલિત અને વાસ્તવિક હોવો જોઈએ. બહુ ભૂતકાળમાં જે જોવામાં આવ્યું હતું તેને યાંત્રિક રીતે લાગુ કરવું જોઈએ નહીં.

૫૧ આંદોલન પાછળનો ઇરાદો અને ઉદ્દેશ્ય પાટીદાર / પટેલ સમુદાયને ઓ.બી.સી. ની યાદીમાં સમાવવાનો છે. નવજોત સંઘૂ (સુપ્રા) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે તેમ કે જે ક્ષણે માલૂમ પડે કે પ્રાપ્ત કરવાનો ધ્યેય સામાન્ય જાહેર પ્રકૃતિનો છે અથવા રાજકીય રંગ ધરાવે છે, ત્યારે સશસ્ત્ર દળ અને જાહેર અધિકારીઓ સામે લક્ષ્યમાં લેવાયેલા આક્રમક હિંસક કૃત્યને યુદ્ધ છેડવાના કૃત્યો તરીકે છાપ મારવી જોઈએ નહીં. બહુ ભૂતકાળમાં, અપ્રિય કાયદાને રદ કરવા માટે અથવા બોજરૂપ કરવેરા રોકવા માટે આંદોલન કરતી વખતે પણ જાહેર અધિકારીઓ અને સશસ્ત્ર દળો સામે હિંસા અને હુમલાઓ સાથેનું સંગઠિત આંદોલન યુદ્ધ આચરવાના સ્વરૂપમાં રાજદ્રોહના કૃત્યો તરીકે જોવામાં આવતું હતું.

પર મારા મતે, પાટીદાર / પટેલ સમુદાયને ઓ.બી.સી. ની યાદીમાં સમાવવાની માંગણી કરતી વખતે હિંસા સાથેના સંગઠિત આંદોલનને યુદ્ધ આચરવાના

સ્વરૂપમાં રાજદ્રોહના કૃત્ય તરીકે જોવું જોઈએ નહીં.

પર સરકારની સત્તા કે સાર્વભૌમત્વ સામે કોઈ સીધો પડકાર નથી. કાલે, માની લો કે, જો સરકાર પાટીદાર / પટેલ સમુદાયને ઓ.બી.સી. ની યાદીમાં સમાવવાનું યોગ્ય માને છે, તો કદાચ, આંદોલનનો અંત આવશે. ચોક્કસ હેતુ માટે રમખાણ કરવા અને ઉચ્ચ રાજદ્રોહ વચ્ચેનો બારીક તફાવત આમાં જ રહેલો છે.

પર હું મારી રીતે રમખાણ અને બળવા વચ્ચેનો તફાવત તારવી શકું છું.

(a) રમખાણ એ અશાંતિ છે. બળવો એ સરકાર સામેનો વિપ્લવ કે બળવો છે.

(b) રમખાણ એ શેરીઓમાં બીજા જૂથ, સરકારી નીતિ વગેરેનો વિરોધ કરતા ટોળા દ્વારા, વ્યક્તિઓના જૂથ કે ટોળા દ્વારા થતી ઘોંઘાટિયી, હિંસક જાહેર અશાંતિ છે.

(c) બળવો એ નાગરિક સત્તા અથવા સ્થાપિત સરકાર સામે વિપ્લવ, બળવો કે પ્રતિકારનું કૃત્ય કે પ્રસંગ છે.

(d) બળવો એ વધુ સંગઠિત પ્રતિકાર છે, જ્યારે રમખાણ એ અરાજકતા છે.

(e) રમખાણ એ અરાજક, ક્ષણિક પ્રસંગ છે, જ્યાં કોઈપણ કારણસર ગુસ્સે

થયેલા લોકો અચાનક હિંસક બની જાય છે. બળવો એ કોઈ સંસ્થા કે સરકાર સામેનો, હેતુ સાથેનો અને સામાન્ય રીતે વધુ સારા આયોજન સાથેનો બળવો છે.

(f) રમખાણો ટૂંકી મુદતના હોય છે, અને સામાન્ય રીતે સ્થાનિક હોય છે. (g) બળવો એ લાંબા ગાળાની નાગરિક અસહકારની ચળવળ છે, અને સામાન્ય રીતે પ્રજામાં ફેલાયેલી હોય છે.

પપ બંધારણીય સત્તા પરના સંગઠિત હુમલામાં ભાગ લેનાર વ્યક્તિ, અને તે હુમલાનો ઉદ્દેશ્ય સરકારને ઉથલાવી પાડવાનો અને તેના સ્થાને પ્રકૃતિની સ્થાપના કરવાનો હોય તો તે યુદ્ધ છેડવાના ગુના માટે દોષિત ઠરશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યારે પ્રવૃત્તિઓનો ઉદ્દેશ્ય સરકારને ઉથલાવી પાડવાનો હોય અને તે દિશામાં પ્રવૃત્તિ પૂર્ણ કરવાના પ્રયાસો યુદ્ધ છેડવાનો ગુનો બનાવી શકે છે. જ્યાં સુધી હાથ પરના કેસનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આવી સ્થિતિ નથી.

પડ મારો એવો અભિપ્રાય છે કે જો હું પ્રોસિક્યુશનના સમગ્ર કેસને જેવો છે તેવો જ સ્વીકારી લઉં તો પણ, આઈપીસી ની કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર "યુદ્ધ છેડવાનો" ગુનો બનવા માટેના મૂળભૂત ઘટકોનો અભાવ છે. જાહેર મિલકત વગેરેના વિનાશમાં પરિણમતા હિંસક કૃત્યો "યુદ્ધ છેડવા" ની અભિવ્યક્તિ હેઠળ આવશે તેમ કહેવું બહુ વધુ પડતું ગણાશે.

૫૭ ભૂતકાળમાં ગુજરાત રાજ્યએ ખરાબમાં ખરાબ રમખાણો જોયા હતા. વર્ષ ૧૯૭૪ માં, સમગ્ર રાજ્યમાં નવ નિર્માણ આંદોલન થયું હતું, જે કદાચ તીવ્રતામાં વધુ ગંભીર અને વિષમ હતું. ઘણા લોકોએ જીવ ગુમાવ્યા હતા. મારી ઉત્તમ જાણકારી મુજબ, ગુજરાત વિધાન સભા વિસર્જિત કરવામાં આવી હતી અને લગભગ છ મહિનાના સમયગાળા માટે રાષ્ટ્રપતિ શાસન લાદવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ, નવેસરથી ચૂંટણી જાહેર કરવામાં આવી હતી. આવી પરિસ્થિતિઓમાં પણ, જો કોઈ પ્રોસિક્યુશન હતા તો તે "ચુદ્ધ છેડવા" માટે ન હતા. વર્ષ ૧૯૮૫ માં, ગુજરાત રાજ્યએ ફરીથી ખરાબમાં ખરાબ રમખાણો જોયા, જે લોકપ્રિય રીતે "અનામત આંદોલન" તરીકે ઓળખાય છે. જાહેર મિલકત વગેરેને વ્યાપક નુકસાન થયું હતું. ઘણા લોકોએ જીવ ગુમાવ્યા હતા.

૫૮ વર્ષ ૧૯૯૨ માં, ફરીથી, 'બાબરી મસ્જિદ' ધ્વસ્ત થવાને કારણે રાજ્યએ ખૂબ જ ખરાબ કોમી રમખાણો જોયા.

૫૯ તે સમયે પણ, પ્રોસિક્યુશન આઈપીસી ની કલમ ૧૨૧ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ચુદ્ધ છેડવા માટે ન હતા.

૬૦ નવજોત સંઘૂ (સુપ્રા) અને જમીલુદ્દીન નાસિર (સુપ્રા) માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નક્કી કરાયેલા ધોરણો દ્વારા ન્યાય કરવામાં આવે તો, ગુજરાત સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવાનું કાવતરું રચાયું હતું, અથવા આ કેસમાં ગુજરાત સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવાનો ગુનો બનવા માટેના જરૂરી તત્વો વિહરમાન છે તેમ માનવું મુશ્કેલ છે. જો કે, ફોજદારી બળ દ્વારા, અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા સરકારને ભયભીત કરવાના કાવતરાનો પ્રથમ દર્શનીય કેસ બને છે. હું આપું એટલા માટે કહી રહ્યો છું કારણ કે આઈપીસી ની કલમ ૧૨૧એ બે પ્રકારના કાવતરાઓ સાથે સંબંધિત છે:—

એક આઈપીસી કલમ ૧૨૧ દ્વારા શિક્ષાપાત્ર કોઈપણ ગુના કરવા માટે ભારતની અંદર અથવા બહાર કાવતરું કરવું અને બીજું ફોજદારી બળ દ્વારા, અથવા ફોજદારી બળના પ્રદર્શન દ્વારા સરકારને ભયભીત કરવાનું કાવતરું કરવું.

૬૧ જે વ્યક્તિઓએ પોલીસ સ્ટેશનો પર હુમલો કર્યો છે તેઓ સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવા માટે દોષિત છે તેવી શ્રી અમીનની બુલંદ રજૂઆતથી હું પ્રભાવિત થયો નથી. પ્રથમ દર્શનીય રીતે, જે વ્યક્તિઓએ પોલીસ સ્ટેશનો પર હુમલો કર્યો, જાહેર મિલકતને નુકસાન પહોંચાડ્યું તેઓ વિશાળ રમખાણ માટે દોષિત છે, અને જો સરકારી સત્તા તેમની સામે સરકાર સામે ચુદ્ધ છેડવાનો આરોપ મૂકે છે, તો સરકાર માટે એ દર્શાવવું અનિવાર્ય છે કે ત્યાં બળવો છે રમખાણ નહીં અને બળવો સામાન્ય પ્રકૃતિના ઉદ્દેશ્યની પરિપૂર્ણતા માટે છે. પ્રોસિક્યુશન, મારા

મતે, બળવાનો પ્રથમ દર્શનીય કેસ બનાવવામાં સક્ષમ રહ્યું નથી. જ્યારે હું બળવા વિશે વાત કરું છું, ત્યારે મારો અર્થ સત્તા અથવા સરકાર સામેનો હિંસક ઉઠાવ છે. વર્તમાન કેસમાં આ બાબતનો જ અભાવ છે, જો કે વિશાળ રમખાણનો પ્રથમ દર્શનીય કેસ બન્યો હોવાનું કહી શકાય. રમખાણ એ પ્રવૃત્તિની ચોક્કસ સ્થિતિમાં ગેરકાયદેસર મંડળી છે, જે પ્રવૃત્તિ બળ અથવા હિંસાના ઉપયોગ દ્વારા પરિપૂર્ણ થાય છે.

૬૨ (૨૬ કરેલ).

૬૩ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ તમામ અરજીઓ અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવે છે. કલમ ૧૨૧, ૧૫૩એ અને ૧૫૩બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ સબંધી ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ રદ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. કલમ ૧૨૪એ અને ૧૨૧એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ સબંધી કાયદા અનુસાર તપાસ આગળ વધી શકે છે.

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી.પારડીવાલા)

આગળનો ઓર્ડર

ચુકાદો સંભળાવ્યા પછી, ૨૦૧૫ ની સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલકેશન

નં.૬૩૩૯ ના અરજદાર વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી માનગુડિયાએ વિનંતી કરી હતી કે આ કોર્ટ દ્વારા અગાઉ પસાર કરવામાં આવેલ વચગાળાનો ઓર્ડર બે અઠવાડિયાના સમયગાળા માટે ચાલુ રાખવામાં આવે.

કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં, સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન નં.૬૩૩૯/૨૦૧૫ માં અગાઉ મંજૂર કરવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત ૧૫ દિવસના સમયગાળા માટે ચાલુ રહેશે.

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી.પારડીવાલા)

નોટ ફોર સ્પીકિંગ ટુ મિનિટ્સ હેઠળ પસાર કરાયેલા કોર્ટના તા. ૧૮/૧૨/૨૦૧૫ ના ઓર્ડર મુજબ પાછા બોલાવવામાં આવ્યા અને સુધારવામાં આવ્યા.

વિષય : ગુજરાત સરકાર સામે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૨૧ હેઠળ ચુદ્ધ છેડવાના અને અન્ય ફોજદારી ગુનાઓ અંગેની એફ.આઈ.આર. રદ કરવા બાબતનો ચુકાદો

This judgment has been translated using AI Tool

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને

તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.